
TERMINOLOGICKÉ MINIMUM KOGNITÍVNEJ EDUKÁCIE

Iveta Kovalčíková
Monika Bobáková
Marta Filičková
Ivan Ropovik
Miriam Slavkovská

Prešov 2015

Terminologické minimum kognitívnej edukácie

1. vydanie

©Autori:

doc. PhDr. Iveta Kovalčíková, PhD.

PhDr. Monika Bobáková, PhD.

Mgr. Marta Filičková, PhD.

Mgr. Ivan Ropovik, PhD.

PhDr. Míriam Slavkovská, PhD.

Recenzenti:

prof. PhDr. Bronislava Kasáčová, PhD.

prof. PhDr. Ladislav Lováš, PhD.

Jazyková korektúra: prof. PaedDr. Ľudmila Liptáková, PhD.

Návrh obálky: Mgr. Juraj Kresila, PhD.

Technická spolupráca: Oskar Unger

Vydalo: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2015

Tlač: Grafotlač, Prešov

©Vydavateľstvo Prešovskej univerzity

ISBN: 978-80-555-1352-2

Publikácia je čiastkovým výstupom grantového projektu APVV č. 0281-11
*Exekutívne funkcie ako štrukturálny komponent schopnosti učiť sa: diagnos-
tika a stimulácia.*

ÚVOD

Milá čitateľka,

Milý čitateľ,

držíte v rukách knihu s názvom **Terminologické minimum kognitívnej edukácie**. Analýza jednotlivých pojmov, ktoré sa nachádzajú v názve publikácie nám umožní ozrejmiť

- *prečo,*
- *pre koho,*
- *z akého dôvodu,*
- *za akým účelom*

vznikla táto publikácia. Poďme po poriadku.

Terminologické: Terminológia je súhrn termínov (odborných názvov) istého vedného, technického alebo pracovného odboru (napr. pedagogická terminológia, lekárska terminológia). Termín je prvok slovnej zásoby pomenúvajúci pojem vymedzený definíciou a miestom v systéme pojmov konkrétneho vedného odboru, techniky, hospodárstva a ďalších činností. V súvislosti s prudkým rozvojom jednotlivých vedných odborov je aktuálna potreba ustáľovania a upevňovania odbornej terminológie. Predstavitelia jednotlivých vedných odborov si uvedomujú nevyhnutnosť presnej terminológie pre rozvoj vlastného odboru a pre bezporuchovú odbornú i bežnú jazykovú komunikáciu. Jednoznačná terminológia v spoločenských vedách umožňuje prienik medzi diskurzami. Stále je aktuálna potreba vytvorenia nových terminologických slovníkov a vybudovania terminologických databáz za jednotlivé oblasti. Každé sprostredkovanie nových vedecko - technických hodnôt si vyžaduje presnú, stabilnú a správnu terminológiu. Publikácia **Terminologické minimum kognitívnej edukácie** reaguje na skutočnosť, že rozvoj neurobiológie, kognitívnej psychológie a nových poznatkov týkajúcich sa procesov myslenia a učenia sa spôsobil prienik nových odborných termínov do edukačného, hlavne psychodidaktického diskurzu. V publikácii sa nachádzajú termíny, ktoré súvisia s procesmi učenia sa a vysvetľované sú z hľadiska kognitivistickej paradigmy.

Minimum: Minimum je najmenšia hodnota alebo najmenšie množstvo. Minimum termínov je bázou pre tvorbu teórie. Zámerom tímu autorov nebolo zostaviť komplexnú encyklopédiu, resp. teaurus, ktorý by si nárokoval na podchytenie a vysvetlenie všetkých relevantných pojmov, ktoré tvoria konceptuálny aparát danej vednej oblasti. V centre pozornosti tímu bolo vyselektovať a určiť pojmy, ktoré reprezentujú konceptuálne jadro kognitívnej edukácie a psychodidaktiky. Možno by sa zdalo, že 491 prezentovaných pojmov je na minimum dosť, možno príliš veľa. Dávame priestor, aby si každý čitateľ a užívateľ tejto publikácie mal z čoho vyberať, ak si pre vlastné potreby rôzneho druhu bude tvoriť SUBJEKTÍVNE pojmové minimum.

Kognitívnej: Vzhľadom na skutočnosť, že tento pojem má ústredné miesto medzi slovami tvoriacimi názov publikácie, venujem mu najväčšiu pozornosť. Je to koncept, ktorý znie veľmi múdro, sofistikovane, v poslednej dobe je veľmi často používa. V rôznych morfológických modifikáciách je súčasťou oficiálnych slovenských školských dokumentov, napr. kognitivizácia je prvým tajomným heslom KEMSAKU, modelu, ktorý vibroval v slovenskom edukačnom diskurze dve desaťročia. Avšak dovoľm si vysloviť názor, že ak by sme sa rôznych reprezentantov slovenskej edukačnej reality – tých, ktorí tvoria slovenské edukačné legislatívne a kurikulárne rámce až po učiteľov, ktorí sa snažia dostať „rámce“ (kam aj kognitivizácia patrí) do reálnej školskej triedy - opýtali v rámci jednoduchej ankety, aký je výklad slova kognitívny, čo znamená kognitivizácia a ako by sa mala reálne realizovať v praxi, čo to znamená kognitívny proces, kognitívna funkcia, kognitívna modifikovateľnosť, metakognícia – odpovede by boli značne variabilné a možno aj nepresné. Dôvod je jednoduchý. Kognitívna pedagogika, kognitívna edukácia, vo filozoficko-výchovných východiskách nazývané niekedy aj interakčný filozoficko-výchovný diskurz nemajú v slovenskom vzdelávacom systéme tradíciu. Pojem kognitívna edukácia nie je však v pedagogických vedách úplne neznámy. Nachádzame ho už v štúdiách z 70. rokov minulého storočia. Dynamický rozvoj tejto paradigmy bol podporený početnými výskumami v oblasti psychológie, ktoré dokladovali schopnosť zvýšenia efektivity fungovania u detí, ako dôsledku intervencie, resp. stimulácie kognitívnych funkcií. V odbornej literatúre je kognitívna edukácia, resp. kognitívne prístupy k edukácii popisované ako

vyučovanie orientované na proces, ktoré nepredstavuje len osvojovanie si vedomostí, ale upriamuje sa systematicky a koncepcne aj na spôsob ich získavania. Vyučovanie je sústredené na aktiváciu kognitívnych funkcií, ktoré nie sú len produktom fyziologického dozrievania mozgu ale – na základe výskumov modernej neuropsychológie a teórie o plasticite mozgu a možnej štrukturálnej kognitívnej zmene – aj produktom sprostredkovaného učenia sa. Kognitívna edukácia je tak edukačnou paradigmou, ktorej poznatková báza vychádza zo štúdií kognitívnych vied (psychológie, neurovied, lingvistiky, filozofie mysle a informatiky). Primárnym cieľom kognitívnej edukácie je rozvoj kognitívnych funkcií, ktoré umožňujú schopnosť vnímania, spracovania a aplikácie informácií za účelom zvýšenia efektivity procesu učenia sa. Edukačným výstupom v rámci kognitívnej edukácie teda nie je osvojenie kurikulárnych obsahov, ale znútorňovanie vyšších foriem myslenia a metakognitívnych stratégií aj zefektívnenie elementárnych kognitívnych funkcií. V súčasnosti možno sledovať minimálne dve základné línie, ktoré určujú zameranie výskumov v oblasti aplikovaných dimenzií kognitívnej psychológie a pedagogiky: línia diagnostická a línia intervenčná. Diskutovanou témou v intenciách diagnostickej línie aplikovaných výskumov v oblasti kognitívnej psychológie a pedagogiky je posudzovanie kognitívnych schopností žiaka. Intervenčná línia kognitívnej pedagogiky je reprezentovaná tvorbou a vývojom intervenčných a stimulačných programov kognitívneho fungovania. Tieto programy majú charakter (1) transversálnych prístupov (extrakurikulárnych prístupov, ktoré nesúvisia s obsahom konkrétneho vyučovacieho predmetu) zameraných na nadobúdanie všeobecne uplatniteľných foriem myslenia, alebo (2) kontextuálne orientovaných prístupov rozvíjajúcich špecifické kognitívne aspekty v rámci kurikulárnych domén (matematika, jazyk, prírodovedné predmety...). Pojmy, ktoré boli zaradené do tejto publikácie predstavujú terminologické minimum, ktoré reprezentuje obe vyššie spomínané línie.

Edukácie: V súlade s interdisciplinárnym charakterom kognitívnej edukácie a psychodidaktiky autorský tím tejto publikácie je tvorený odborníkmi z oblasti pedagogiky a psychológie. Terminologické minimum bolo primárne zostavované pre študentov učiteľských odborov. Predpokladáme, že by sa mohol stať komplementárnym učebným textom v rámci štúdia napr. aplikovaných didaktických disciplín, špeciálnej

pedagogiky, psychodidaktických základov edukácie, pedagogickej diagnostiky a iných predmetov súvisiacich s posudzovaním a stimuláciou procesov myslenia žiaka, a tým aj procesov učenia sa. Ak po texte siahne aj iná cieľová skupina, napr. študenti psychológie, odborníci z praxe - bude to dôkazom, že publikácia si našla aj iného príjemcu, než pre koho bola pôvodne určená.

V mene celého autorského tímu ďakujem oponentom tohto textu Prof. PhDr. Bronislave Kasáčovej, PhD. a Prof. PhDr. Ladislavovi Lovášovi, PhD. za odborné podnety a rady, ktoré prispeli ku kvalite výstupného textu. Prof. PaedDr. Ľudmile Liptákovej, PhD. ďakujem za jazykovú korektúru textu.

Záverčné slovo pre čitateľa: Žijeme v dobe, keď zvykneme počúvať: je zbytočné sa učiť definície a stať sa chodiacimi encyklopédiami, lebo poznatky rýchlo starnú. Avšak, obsahový rámec každej vedy tvoria pojmy, termíny, bez nich nie je možné vystavať akúkoľvek teóriu. Veríme, že tento terminologický zdroj prispeje viac k získaniu porozumenia odboru, budovaniu teórie ako základu kvalitnej budúcej praxe (učiteľa), než ku kultivácii chodiacej encyklopédie.

Vitajte v tejto knižke.

Iveta Kovalčíková

A

abstrakcia (*Abstraction*) – metóda poznávania umožňujúca vydelovať z objektu tie vlastnosti, ktoré treba v súvislosti s pozorovaným javom považovať za podstatné a ktoré treba odlišovať odnepodstatných vlastností. Schopnosť abstrakcie umožňuje prenášať myšlienkové konštrukcie získané poznaním jedného objektu na iný objekt, hoci aj objekt iného druhu.

abstraktná vedomosť (*Abstract Knowledge*) – vedomosť, ktorá je všeobecná a nie je prepojená s konkrétnym predmetom alebo oblasťou.

abstraktné myslenie (*Abstract Thinking*) – schopnosť myslieť o objektoch, princípoch a vzťahoch, ktoré nie sú fyzicky prezentované. Má vzťah k symbolickému mysleniu, ktoré využíva symbol ako náhradu za objekt alebo myšlienku. Abstraktné myslenie zahŕňa používanie metafor, analogií, porozumenie vzťahom medzi verbálnymi a neverbálnymi podnetmi, priestorovú predstavivosť, mentálnu manipuláciu a rotáciu objektu, kritické myslenie a pod.

adaptabilita (*Adaptability*) – schopnosť jedinca prispôbiť či zmeniť seba alebo svoje reakcie na základe zmenených okolností alebo prostredia. Adaptabilita poukazuje na schopnosť jedinca učiť sa zo skúsenosti. Predstavuje predpoklady jedinca zvládať zmeny vonkajšieho prostredia.

adaptácia (*Adaptation*) – proces prispôsobovania sa jedinca (osobnosti, správania, reakcií) zmeneným podmienkam vonkajšieho prostredia a následným životným situáciám tak, aby dokázal v danom prostredí efektívne žiť a pracovať. Behaviorálna adaptácia umožňuje rýchlejšie a variabilnejšie reakcie jedinca na vonkajšie prostredie a jeho zmeny. Adaptácia na konkrétnu zmenu je individuálna a závisí od genetických dispozícií, vzdelania, momentálneho fyzického i psychického stavu jedinca, ako aj od výchovy a mnohých ďalších faktorov. Prebieha na rôznych úrovniach – od molekulárnej až po sociálnu, pričom hlavným riadiacim centrom je centrálny nervový systém. Adaptácia je v ponímaní Piagetovej teórie dosiahnutie rovnováhy prostredníctvom asimilácie a akomodácie.

adaptívne správanie (*Adaptive Behavior*) – zahŕňa veku primerané správanie nevyhnutné pre jedinca, aby mohol žiť samostatne a fungovať bezpečne a efektívne v každodennom živote. Zahŕňa zručnosti bežného života, ako starostlivosť o seba, obliekanie, bezpečnú manipuláciu s jedlom, schopnosť pracovať, narábať s peniazmi, nadväzovať priateľstvá, aplikovať sociálne zručnosti a správať sa osobne zodpovedným spôsobom. V školskom prostredí je adaptívne správanie spojené s napodobňovaním správania, s vývinom reči, emócií a so schopnosťou uplatňovať kognitívne a odborné zručnosti.

adaptívne testovanie (*Adaptive Testing*) – nazývané tiež počítačovo-adaptívne testovanie (computer-adaptive testing – CAT) alebo testovanie šité na mieru. Je to metóda administrácie testu, keď počítač dynamicky variuje obťažnosť predkladaných testových položiek vzhľadom na výkon a predošlú odpoveď testovaného. Napríklad, ak jedinec úspešne zvládne v teste položky strednej náročnosti, je mu prezentovaná náročnejšia položka. Ak v predošlých položkách skóruje na nedostatočnej úrovni, nasledujúce položky budú nižšej náročnosti.

akademická spôsobilosť (*Academic Aptitude*) – vrodená alebo naučená schopnosť porozumieť predkladanej úlohe a schopnosť využiť kognitívne procesy na jej vykonanie.

akademický výkon (*Academic Achievement*) – výsledok edukácie, schopnosť dosiahnuť úspech v štúdiu. Môžeme ho definovať aj ako mieru, do akej bol edukačný cieľ dosiahnutý žiakom, študentom, učiteľom alebo inštitúciou za určité obdobie. Akademický výkon závisí od inteligencie, osobnostných vlastností jedinca (napr. vôľa, motivácia) alebo v prípade dieťaťa aj od podnetnosti rodinného prostredia.

akomodácia (*Accommodation*) – časť procesu adaptácie, ktorý opísal J. Piaget v teórii kognitívneho vývinu. Akomodácia je prispôbovanie sa jedinca prostrediu. Je to kognitívny proces, modifikácia, prispôbovanie existujúcich myšlienok alebo spôsobov myslenia s cieľom zakomponovať novú skúsenosť alebo informácie z prostredia.

algoritmus (*Algorithm*) – konečná postupnosť presne definovaných krokov, inštrukcií na splnenie určitej úlohy. Je to postup, návod, ktorým sa jedinec riadi pri riešení problémov alebo pri dosahovaní určitých cieľov či plnení úloh. Jednotlivé kroky algoritmu sa môžu aj viacnásobne opakovať.

Americká psychologická asociácia (*American Psychological Association APA*) – ústredná organizácia, ktorá združuje psychológov v Spojených štátoch amerických. Stanovuje normy práce a vzájomnej komunikácie medzi expertmi.

analógia (*Analogy*) – podobnosť; vyvodzovanie poznatku o nejakom predmete a jave na základe jeho podobnosti s inými predmetmi a javmi.

analogické kódovanie (*Analogical Encoding*) – kognitívny proces štruktúrovaného porovnávania známeho, predtým osvojeného, s podnetom v novej situácii; proces, keď je vnem porovnávaný, kódovaný so štruktúrami v dlhodobej pamäti.

analogické myslenie (*Analogical Thinking*) – proces myslenia, keď používame informácie z jednej domény/oblasti (zdroj analógie) s cieľom vyriešenia problému v inej doméne (cieľ analógie); forma induktívneho myslenia a metóda spracovania informácií, ktorá porovnáva podobnosti medzi novými a už spracovanými informáciami. Tieto podobnosti následne využíva na porozumenie novej informácie.

analýza (*Analysis*) – myšlienková operácia zahŕňajúca rozbor, rozdelenie komplexného zložitého celku na jednoduchšie prvky. Analýza úlohy si vyžaduje schopnosť porozumenia úlohy, schopnosť riešiť problémy, rozhodovať, hodnotiť a takisto vyžaduje dostatočnú pozornosť. Analýza je opakom syntézy.

analýza chýb (*Error Analysis*) – aspekt hodnotenia výkonu v testoch schopností, kde cieľom hodnotenia nie je výsledné skóre (napr. počet správnych odpovedí), ale množstvo a charakter chýb. Podľa početnosti a typu chýb potom možno usudzovať aj na spôsob, akým jedinec pristupoval k úlohe a jej zvládnutiu. Takáto analýza dokáže následne poskytnúť lepší vzhľad do možných kognitívnych deficitov.

analýza úlohy (*Task Analysis*) – rozbor úlohy. Etapa riešenia úlohy, v ktorej prebieha detailný opis mentálnych aktivít, trvania, rozdelenia a zložitosti úlohy, okolitých podmienok, nevyhnutných pomôcok a ďalších faktorov potrebných na vyriešenie úlohy. Analýza úlohy je konaná s cieľom identifikácie kognitívnych procesov, ktoré sa podieľajú na vyriešení úlohy.

asimilácia (*Assimilation*) – časť procesu adaptácie, ktorý popísal J. Piaget. Asimilácia je kognitívny proces, ktorým si jedinec prispôbuje prostredie. Je to subjektívny proces, pri ktorom sa jedinec snaží modifikovať novú skúsenosť alebo informáciu tak, aby bola zlučiteľná s jeho existujúcimi skúsenosťami či presvedčeniami. Prostredníctvom asimilácie jedinec prijíma nové informácie alebo skúsenosti a začleňuje ich do svojich existujúcich vedomostí či spomienok.

asociácia (*Association*) – v psychológii mentálne prepojenie alebo vzťah medzi myšlienkami či pocitmi. Je to spojenie medzi mentálnymi javmi, ktoré vyplýva z podobnosti medzi týmito javmi alebo z ich blízkosti v priestore alebo čase.

asociačné učenie sa (*Associative Learning*) – učebný proces, v ktorom sa dve alebo viaceré položky navzájom spájajú nevedomým alebo zámerným spôsobom; učenie sa istých druhov spojení medzi udalosťami, javmi alebo formami správania. Asociačné učenie sa môžeme definovať aj ako formu modifikácie správania, ktorá zahŕňa asociáciu medzi dvoma podnetmi alebo medzi podnetom a reakciou. Asociačné učenie sa je využívané pri klasickom alebo inštrumentálnom podmieňovaní, keď učenie prebieha nevedome. Využíva sa však napríklad aj pri učení sa cudzieho jazyka, prípadne pri využívaní mnemotechnických pomôcok, keď učenie prebieha zámerne.

asociačný proces (*Associative Process*) – proces, ktorý vedie k vytvoreniu, udržaniu a vybaveniu kognitívnych spojení (asociácií) medzi udalosťami, správaním, pocitmi, myšlienkami a pod. Asociačné procesy sa formujú na základe funkčných vzťahov, podobnosti, kontrastu alebo spojenia v priestore a čase.

autobiografická pamäť (*Autobiographical Memory*) – druh pamäti, ktorý sa vzťahuje na vlastnú osobu. Zahŕňa spomienky na konkrétne udalosti z minulosti. K stálym obsahom patria spomienky na významné životné udalosti (prvý deň v škole, maturita, svadba a pod.), ktoré sa uchovávajú celý život. Radí sa do systému epizodickej pamäti.

autonómny nervový systém (*Autonomic Nervous System*) – časť nervovej sústavy, ktorá slúži na riadenie činnosti vnútorných orgánov, prispôsobuje ich aktuálnym potrebám a kontroluje vnútorné prostredie organizmu. Je to systém, ktorý je zodpovedný za reguláciu vôľou neovládaných telesných funkcií ako tlkot srdca, krvný tlak, dýchanie alebo trávenie. Autonómny nervový systém tvoria dve zložky: sympatický a parasympatický nervový systém.

B

bdelosť (*Vigilance*) – schopnosť venovať sústavnú pozornosť určitému podnetovému poľu dlhšiu dobu, počas ktorej sa jedinec snaží určiť, či sa objavil nejaký druh zaujímavého podnetu. Bdelý jedinec sústredene čaká, či sa mu podarí určiť signál, ktorý sa môže objaviť kedykoľvek. Bdelosť je vyžadovaná pri okolnostiach, keď sa daný podnet vyskytuje len vzácnne, ale ak sa objaví, vyžaduje okamžitú pozornosť. Aplikačná oblasť bdelosti zahŕňa napríklad letový dispečing, navigáciu, stráženie hraníc a záchranárstvo.

behaviorálna inhibícia (*Behavioral Inhibition*) – predstavuje vzorec správania zahrňujúci potlačenie automatickej reakcie či sociálne nevhodného správania. Môže sa tiež objaviť pri averzívnych alebo nepríjemných situáciách (napr. hlasné zvuky, ostré svetlo) alebo v situáciách neistých, neznámych, keď sa prejavuje úzkosťou, blokovaním aktivity až paralýzou.

biologická spätná väzba (*Biofeedback*) – terapeutický postup, ktorý zahŕňa meranie určitých fyziologických veličín ako krvný tlak, tep, teplota, potenie alebo svalové napätie v reálnom čase a ich prezentáciu jedincovi najčastejšie prostredníctvom určitého prístroja. Jedinec je schopný do istej miery tieto hodnoty ovplyvniť vôľou a tým sa naučiť ich aspoň čiastočne ovládať. Pomocou tréningu biologickej spätnej väzby sa jedinec môže naučiť, ako rozvíjať svoju schopnosť sústrediť sa, učiť sa alebo zlepšiť svoju celkovú psychickú výkonnosť. Posilňuje pozornosť, sústredenie a sebaovládanie, čím pomáha zlepšiť výkon intelektu.

C

centrácia (*Centration*) – zameranie pozornosti na konkrétny podnet, prostredie alebo jeden znak situácie, pričom sú prehliadané ostatné. Centrácia môže byť definovaná aj ako odlišenie vnímaného objektu (figúra) od jeho okolia (pozadie).

centrálny nervový systém (*Central Nervous System*) – hlavné nervové riadiace centrum vyšších organizmov. Je tvorený dvoma základnými časťami: mozgom a miechou. Centrálna nervová sústava (CNS) prijíma a posiela informácie z a do periférneho nervového systému. CNS riadi motorické reakcie organizmu, koordinuje pohyb a rovnováhu, nesie centrá životne dôležitých funkcií (dýchanie, krvný obeh, hlad, smäd), závisí od nej pamäť, učenie sa a celé vedomie jedinca.

Č

časová perspektíva (*Time Perspective*) – spôsob vnímania udalostí a ich zaradovanie do časového rámca minulosti, prítomnosti a budúcnosti. Je to osobný postoj k času a časovému priebehu, ktorý umožňuje triediť neustály tok udalostí, osobnostná získaná charakteristika, ktorá sa mení v priebehu vývinu a je kultúrne podmienená. Jediniec môže byť orientovaný šiestimi rôznymi spôsobmi – pozitívne alebo negatívne do minulosti, hedonisticky alebo fatalisticky do prítomnosti, do budúcnosti alebo transcendentálnej budúcnosti (t.j. do obdobia posmrtného života).

čítanie s porozumením (*Reading Comprehension*) – porozumenie textu ako komplexná schopnosť, v rámci ktorej čitateľ pretransformuje informácie získané z textu a interpretuje ich, vytvára vlastné významy. Podstatou porozumenia textu je interpretácia vzťahov medzi jednotlivými prvkami textu (slová, vety), ako aj medzi prvkami textu a javmi objektívnej reality, ktorú tieto prvky označujú.

čitateľská pripravenosť (*Reading Readiness*) – čitateľská pripravenosť predstavuje vývinový stupeň jedinca, keď sa kognitívne, perцепčné a motorické schopnosti zlúčia so skúsenosťou a záujmom jedinca a umožnia mu profitovať zo špecifických čitateľských aktivít. Je to stav rozvoja, keď je jediniec pripravený učiť sa čítať; z nečitateľa sa stáva čitateľ.

čitateľská zručnosť (*Reading Skill*) – zdatnosť v čítaní dosiahnutá precvičovaním zručností ako napr. prezeranie (prebehnutie očami po texte s cieľom získať hlavnú myšlienku textu), skenovanie (prebehnutie očami po texte s cieľom nájsť špecifický druh informácie), intenzívne čítanie (čítanie kratších textov s cieľom zachytiť každý detail, snaha o porozumenie každého slova) a extenzívne čítanie (čítanie dlhších textov zo záujmu, bez potreby porozumieť každému slovu).

D

deduktívne učenie sa (*Deductive Learning*) – učenie sa založené na deduktívnom myslení, keď jedinec na základe všeobecných a čiastkových informácií vyvodzuje konkrétny záver. V procese deduktívneho učenia sa je vytváraná učebná situácia, ktorá umožňuje jedincovi zohľadňovať viaceré premisy a vyvodzovať z nich logický záver.

deduktívne myslenie (*Deductive Reasoning*) – proces uvažovania od všeobecných informácií ku konkrétnemu záveru. Je to spôsob myslenia, ktorým jedinec berie do úvahy viaceré názory, myšlienky a vyvodzuje z nich logický záver.

deklaratívna pamäť (*Declarative Memory*) – Jedna z dvoch hlavných súčastí dlhodobej pamäti, nazývaná taktiež explicitná pamäť. Obsahom deklaratívnej pamäti sú konkrétne faktografické informácie, udalosti či napr. koncepty (napr. poznatky z histórie, mená osôb, pamätanie si nákupného zoznamu alebo poznanie pravidiel šachu); vedome uchovaný pamäťový obsah. Je opakom procedurálnej pamäti.

deklaratívna vedomosť (*Declarative Knowledge*) – faktická informácia uložená v pamäti; vedomosť o veciach, udalostiach alebo procesoch, ich vlastnostiach a vzťahoch medzi nimi. Na rozdiel od procedurálnej vedomosti deklaratívna vedomosť má charakter faktov a nezahŕňa informácie o tom, ako niečo funguje; je to vedomá znalosť faktov, ktorá môže byť verbalizovaná – napr. A je písmeno, Bratislava je hlavné mesto Slovenska.

dekódovanie (*Decoding*) – proces vnímania a dešifrovania významu informácie z podnetu. Napríklad pri snahe o porozumenie slov čitateľ dekóduje znaky, t. j. vizuálne grafické znaky reprezentujúce slovo, resp. skupinu slov a premieňa ich na významy.

detská psychopatológia (*Child Psychopatology*) – oblasť psychológie, ktorá sa zaoberá štúdiom príčin, zmien a priebehu maladaptívneho správania v priebehu vývinu jedinca v období detstva a dospievania.

diskriminácia podnetu (*Stimulus Discrimination*) – proces vyskytujúci sa pri klasickom alebo operantnom podmieňovaní. Pri diskriminácii sa organizmus učí reagovať len na určité podnety, na ktoré sa pôvodne naučil reagovať, a ostatné, ktoré môžu byť podobné, ignoruje. Napríklad, organizmus reaguje na zvuk zvončeka, ale nie na iné, podobné zvuky. V operantnom podmieňovaní predstavuje diskriminácia podnetu tendenciu k určitému správaníu v prítomnosti konkrétneho podnetu. Príkladom môže byť semafor, keď na každé zo svetiel človek reaguje inak. Správanie je následne buď odmenené, alebo potrestané. Opakom diskriminácie je zovšeobecňovanie podnetu.

distálny faktor (*Distal Factor*) – nepriamy činiteľ, ktorého vplyv na výsledok istého procesu je iba sprostredkovaný inými činiteľmi.

distrakcia (*Distraction*) – rozptýlenie; presmerovanie pozornosti jedinca alebo skupiny z vybraného objektu pozornosti na zdroj rozptýlenia. Distrakciu je tiež možné definovať ako odklon pozornosti od primárnej úlohy. Distrakcia môže byť spôsobená jednou z nasledujúcich príčin: nedostatkom schopnosti venovať niečomu pozornosť, nedostatkom záujmu o objekt pozornosti, väčším záujmom o iný objekt, než o objekt pozornosti, alebo väčšou intenzitou, novosťou alebo atraktívnosťou zdroja distrakcie.

distraktibilita (*Distractibility*) – pozornostný deficit; zmenená schopnosť zameraného správania alebo neschopnosť sa koncentrovať alebo udržať zameranú pozornosť.

distraktor (*Distractor*) – podnet, ktorý sťažuje, prípadne znemožňuje správne vyhľadávanie. Je to podnet, ktorý odvádza pozornosť od cieľa, prerušuje mentálny proces.

divergentné myslenie (*Divergent Thinking*) – myšlienkový proces generujúci viaceré rôzne, kreatívne nápady skúmaním viacerých možných riešení. Divergentné myslenie typicky prebieha spontánnym, voľným spôsobom, keď sa generuje viacero myšlienok a nápadov. Využíva sa napríklad pri tvorivosti alebo brainstormingu.

dlhodobá pamäť (*Long Term Memory*) – systém pre trvalé ukladanie, spravovanie a vybavovanie informácií na neskoršie použitie. Je považovaná za pasívnu časť pamäti, ktorá slúži na uskladnenie veľkého množstva (teoreticky neobmedzeného) informácií, ktoré sú sprostredkované našimi zmyslami, z ktorých len malú časť v určitom okamžiku aktívne využívame. Vštepovanie informácií do dlhodobej pamäti môže byť zámerné (mechanické opakovanie alebo memorovanie) alebo mimovoľné. Väčšina autorov rozdeľuje dlhodobú pamäť na implicitnú a explicitnú. Položky uchované v dlhodobej pamäti môžu byť dostupné počas celého života jedinca.

doménovo špecifický (*Domain-specific*) – týkajúci sa výlučne iba jednej špecifickej oblasti. Napríklad doménovošpecifický mentálny proces je procesom uplatniteľným iba v rámci špecifického obsahu (napr. jazyk, priestorové vzťahy).

doménovo všeobecný (*Domain-general*) – týkajúci sa širokého spektra rôznych oblastí. Napríklad doménovovšeobecný mentálny proces je procesom operujúcim naprieč rôznymi doménami obsahu (napr. vizuálne, jazykové, priestorové).

dominancia oka (*Ocular Dominance*) – prirodzený proces vyššej intenzity zapojenia jedného oka pri binokulárnom videní. Dominantné oko nemusí mať lepšiu zrakovú ostrosť, ale nemá ju výrazne horšiu ako oko nedominantné. Hodnotenie dominancie oka má význam pri hodnotení laterality pri nástupe do školy (napr. skrížená lateralita oka – ruka môže negatívne vplývať na rozvoj grafomotoriky).

dynamické hodnotenie (*Dynamic Assessment*) – druh interaktívneho hodnotenia využívaný v pedagogike, ktorého cieľom je zmerať učebný potenciál jedinca, teda to, čo sa môže naučiť s adekvátnou pomocou, nie jeho aktuálnu úroveň poznania. Podporuje aktívny rozvoj jedinca porozumením jeho učebným schopnostiam. Jednou z najčastejšie používaných foriem dynamického hodnotenia je pretest – učebná fáza – posttest.

E

edukácia (*Education*) – sociálne sprostredkovaný proces, ktorého zámerným cieľom je nadobudnutie vedomostí a mentálnych schopností, zručností, ako aj záujmov a hodnôt. Edukácia je nadradeným pojmom zahŕňajúcim tak vzdelávanie, ako aj výchovu.

edukačné incentívy (*Educational Incentives*) – sociálne mechanizmy, z edukačného prostredia pochádzajúce podnety, ktoré motivujú alebo priamo nútia človeka k istému konaniu a fungujú ako dôvod preferencie istej voľby pred jej alternatívami. Základnými dvoma kategóriami incentív sú odmeny a tresty.

efekt cviku (*Practice Effect*) – efekt, ktorý je spôsobený schopnosťou učiť sa, pričom ide o akúkoľvek zmenu alebo zlepšenie, ktoré pramení z opakovania istých úkonov alebo myšlienkových operácií.

echoická pamäť (*Echoic Memory*) – súčasť senzorickej pamäti, ktorá uchováva sluchové podnety v rámcoch milisekúnd. Podnety sú tak krátkodobo zachovávané v ich exaktnej forme, kým vyššie kognitívne systémy priradia význam týmto podnetom a posunú ich eventuálne do krátkodobej pamäti na ďalšie spracovanie.

eidetická predstava (*Eidetic Image*) – druh pamätevej predstavy (auditívnej, vizuálnej), ktorá sa svojou ostrosťou a úplnosťou vyrovná vnemu. Tento druh predstáv sa bežne vyskytuje v detskom veku (do puberty).

emócia (*Emotion*) – komplexný stav psychiky, ktorý zahŕňa subjektívne prežívanie, fyziologické vzrušenie a behaviorálnu reakciu, a to najmä v nadväznosti na situáciu, ktorá je človekom vnímaná ako dôležitá.

emočná inteligencia (*Emotional Intelligence*) – schopnosť rozpoznať, zhodnotiť a ovládať svoje emócie, ako aj emócie iných ľudí, rozlišovať medzi jednotlivými emóciami a využívať emocionálne informácie na riadenie myslenia a správania.

emočná stabilita (*Emotional Stability*) – schopnosť zachovávať emočnú rovnováhu pri stresových situáciách. Emočná rovnováha sa vyznačuje absenciou náhlych a málo predvídateľných emočných zmien a nálad. Je opozitom neuroticizmu.

emočné poruchy (*Emotional Disturbances*) – dlhodobý stav vykazujúci jednu alebo viacero z nasledujúcich charakteristík, ktorý značne negatívnym spôsobom ovplyvňuje školský výkon dieťaťa: (1) neschopnosť učiť sa, ktorá nie je vysvetliteľná kognitívnymi, senzorickými alebo zdravotnými faktormi, (2) neschopnosť naväzovať a udržiavať priateľské vzťahy s rovesníkmi a učiteľmi, (3) nevhodné správanie alebo prežívanie za normálnych podmienok, (4) všeobecne negatívna nálada alebo depresia a (5) tendencia rozvoja fyzických symptómov alebo strachu asociovaných s problémami v škole a osobnom živote.

endogénny (*Endogenous*) – vnútorný, týkajúci sa vnútra, resp. spôsobený vnútornými faktormi.

epizodická pamäť (*Episodic Memory*) – podsystém explicitne pamäti. Umožňuje jedincovi vedome prežívať predošlé osobné udalosti v určitej situácii a v určitom čase. Prijíma a ukladá informácie, ktoré sú priestorovo umiestnené, časovo datované a subjektívne prežívané. Informácie si vybavujeme prostredníctvom zmiešaných mentálnych reprezentácií – vizuálne, auditívne predstavy, niekedy i spomienky na chuť, vône a citové rozpoloženie.

epizodický zásobník (*Episodic Buffer*) – jeden z komponentov Baddeleyovho modelu pracovnej pamäti (Baddeley's working memory model), ktorý zabezpečuje dočasné uchovanie informácií z ďalších podružných systémov pracovnej pamäti a integráciu so zdrojmi dlhodobej pamäti s cieľom vytvorenia jednotnej mentálnej reprezentácie.

evalvácia (*Evaluation*) – hodnotenie. Jedna z najvyšších kognitívnych schopností. Evalvácia je schopnosťou prezentácie a obhájenia hodnotiaceho úsudku týkajúceho sa objektov, myšlienok, konceptov, princípov alebo teórií, ktorý je založený na kritériách, resp. štandardoch.

exekutívne funkcie (*Executive Functions*) – systém riadiacich procesov, ktorý priradzuje prioritu istým mentálnym procesom, zatiaľ čo utlmuje aktivitu iných, a zabezpečuje tak súhrn a organizáciu kognitívnych procesov. Exekutívne funkcie podmieňujú zapojenie nižších mentálnych procesov pri spracovaní podnetu a distribuujú mentálne prostriedky na jeho spracovanie a využitie. Sú tak zodpovedné za syntézu vonkajších stimulov a formovanie tzv. vzorcov myslenia potrebných na spracovanie týchto stimulov. Medzi exekutívne funkcie patria funkcie ako inhibícia, pracovná pamäť, kognitívna flexibilita či fluencia.

exogénny (*Exogenous*) – vonkajší, týkajúci sa okolitého prostredia, resp. spôsobený faktormi okolitého prostredia.

experiment (*Experiment*) – zámerne vyvolaný proces s následným pozorovaním jeho efektov v relatívne kontrolovaných podmienkach, ktorý slúži na overovanie poznatkov, resp. vedeckých teórií a hypotéz. Na základe experimentu je možné usudzovať o príčinných vzťahoch.

explicitná pamäť (*Explicit Memory*) – jedna z dvoch hlavných súčastí dlhodobej pamäti, nazývaná taktiež deklaratívna pamäť. Obsahom explicitnej pamäti sú konkrétne faktografické informácie, udalosti či napr. koncepty (napr. poznatky z histórie, mená osôb, pamätanie si nákupného zoznamu alebo poznanie pravidiel šachu); vedome uchovaný pamäťový obsah. Skladá sa z dvoch subsystémov: epizodickej pamäti, ktorá uchováva informácie o rôznych životných udalostiach, a sémantickej pamäti, ktorá uchováva faktické znalosti o okolitom svete. Z hľadiska dĺžky uchovávania a vybavovania podnetov je považovaná za dlhodobú a uvedomovanú zložku pamäti.

explicitná vedomosť (*Explicit Knowledge*) – znalosť, ktorá je artikulovaná, uvedomovaná a uchovaná v určitom médiu. Môže byť odovzdávaná ostatným osobám. Príkladom explicitných vedomostí sú informácie obsiahnuté v encyklopédiách a učebniciach.

explicitné učenie sa (*Explicit Learning*) – získavanie vedomostí a zručností aktívne a s vedomím. Typicky je takéto učenie sa sprevádzané meta-vedomením – jedinec môže opísať a vysvetliť, ako získal vedomosti a zručnosti.

exploračné správanie (*Exploratory Behaviour*) – vnútorne motivovaná potreba preskúmať javy, predmety alebo prostredia, ktoré sú pre daného človeka novými.

externalizácia (*Externalization*) – akákoľvek forma vyjadrenia vnútorných psychických procesov (pocitov, myšlienok) navonok; proces, pri ktorom deje prebiehajúce v mysli jedinca sú reprezentované napríklad v správaní a konaní, čím sa vnútorné deje stávajú viditeľnými zvonku (napr. dieťa externalizuje vnútorné zážitky v hre). Ľudia s problémami externalizácie bývajú napr. afektovaní, zlostní, agresívni či hyperaktívni. Môže prebiehať aj nevedome, pričom špecifickou formou externalizácie je projekcia, teda ak človek premieta svoje vlastné charakterové črty na iných ľuďoch. Napríklad, ak je človek cholerický, tak častejšie prisudzuje túto vlastnosť iným ľuďom.

F

faktická/faktuálna znalosť (*Factual Knowledge*) – základné znalosti v rámci špecifickej oblasti poznania. Ide o základné fakty, terminológiu a iné detaily potrebné na orientovanie sa v istej problematike. Prvá a najnižšia zo 4 typov kategórií znalostí v rámci znalostnej dimenzie Bloomovej revidovanej taxonómie.

faktor (*Factor*) – činiteľ vplývajúci na výsledok istého procesu.

falošná spomienka (*False Memory*) – spomienka, ktorá je skreslením existujúcej pamäťovej stopy alebo priamo konfabuláciou bez reálneho základu. Falošné spomienky sú tak väčšinou zmesou spomienok na rôzne nezávislé udalosti, ktoré si človek vybavuje, ako keby sa odohrali v tom istom čase.

fantazijná predstava (*Imaginative Image*) – odraz predmetu a javu objavujúceho sa vo vedomí, aj keď príslušný predmet alebo dej jedinec nikdy nevnímal. Predpokladá sa, že fantazijná predstava sa skladá z elementov, ktoré prenikli do vedomia ako pocity či vnemy.

filtrovanie (*Filtering*) – proces týkajúci sa selektívnej pozornosti, ktorý zabezpečuje sformovanie centra pozornosti tým, že oddelí všetky v daný moment nerelevantné aspekty a objekty senzorického poľa. Proces filtrovania je nutný z toho dôvodu, že schopnosť vnímať a spracovávať viacero zdrojov informácií naraz je u ľudí značne obmedzená.

fluencia (*Fluency*) – (1) schopnosť vykonávať istú činnosť s malou alebo takmer žiadnou mentálnou námahou. (2) Plynulosť v uvažovaní a v ústnom alebo písomnom rečovom prejave. (3) Jedna z exekutívnych funkcií – schopnosť neustále generovať nové reakcie na daný podnet, resp. forma organizovaného hľadania v dlhodobej pamäti.

fluidná inteligencia (*Fluid Intelligence*) – schopnosť uvažovať, chápať komplexné vzťahy a riešiť nové problémy nezávisle od minulých skúseností a znalostí. Podľa teoretického modelu Raymonda Cattella, neskôr rozvinutého Johnom L. Hornom, tvorí fluidná inteligencia spolu s kryštalizovanou inteligenciou faktor všeobecnej inteligencie (g – general intelligence). Fluidná inteligencia zahŕňa niekoľko užších mentálnych schopností ako deduktívne, induktívne a kvantitatívne uvažovanie či rýchlosť mentálneho spracovania.

fonologická slučka (*Phonological Loop*) – súčasť pracovnej pamäti, taktiež nazývaná opakovacia slučka alebo artikulačná slučka, ktorá slúži na spracovanie a ukladanie zvukových informácií, rečových i nerečových. Fonologická slučka ukladá a spracováva informácie potrebné pre zložité kognitívne úlohy, akými sú učenie, uvažovanie, pochopenie jazyka. V rámci fonologickej slučky sa v pamäti opakujú verbálne informácie.

fonologické uvedomovanie (*Phonological Awareness*) – vedomá schopnosť rozoznať v príslušnom jazyku jednotlivé fonémy (základná jednotka zvukovej stavby jazyka, hláska s rozlišovacou platnosťou) a manipulovať s nimi. Je to schopnosť predstaviť si, že každé slovo sa skladá z určitého poradia foném.

funkcionalizmus (*Functionalism*) – na praktické využitie orientovaný smer v psychológii, ktorý sa zameriaval na skúmanie funkcií a účelov mysle a jej vzťah k správaniu. Najznámejším predstaviteľom tohto smeru, ktorý vznikol v USA koncom 19. storočia, je William James. Na rozdiel od svojho predchodcu štrukturalizmu tento smer sa viac zaujímal o funkciu mysle ako o jej štruktúru, vďaka čomu našiel široké uplatnenie nielen v aplikovaných oblastiach psychológie, ale aj v edukačných vedách.

G

generalizácia (*Generalization*) – zovšeobecnenie. (1) Schopnosť vnímať a rozlišovať čiastkové podobnosti objektov a javov na základe ich spoločných znakov, pričom vzniká nadradený pojem reflektujúci spoločné črty objektov či javov. (2) Tendencia reagovať tým istým spôsobom na rozdielne, ale podobné stimuly. (3) Vyvodenie všeobecne platného záveru na základe úzkeho súboru konkrétnych pozorovaní.

Geštalť psychológia (*Gestalt Psychology*) – holistický prístup k psychológii z prvej polovice 20. storočia hlásajúci, že myseľ nie je redukovateľná na jednoduchšie psychické elementy, keďže celok je inou entitou ako suma jednotlivých častí. Hlavným objektom záujmu tohto smeru bola organizácia vnímania, predovšetkým oblasť vizuálnej percepcie. Býva tiež označovaná ako tvarová psychológia.

H

habituácia (*Habituation*) – jedna z najjednoduchších foriem učenia sa, keď jedinec postupne prestáva reagovať na viacnásobne opakovaný podnet (napr. prestane si uvedomovať, resp. vnímať eventuálne rušivý jav). Opakom habituácie je senzibilizácia.

heuristika (*Heuristic*) – mentálna skratka, ktorá umožňuje jedincovi riešiť problémy a hodnotiť rýchlo a efektívne. Heuristiky sú neformálne, intuitívne a špekulatívne stratégie, ktoré niekedy vedú a niekedy nevedú k efektívnemu riešeniu. Pokiaľ má jedinec v dlhodoobej pamäti uložených niekoľko jednoduchých heuristík, ktoré je možné použiť pri viacerých problémoch, môže tým znížiť zaťaženie svojej mysle a pracovnej pamäti, ktorá má obmedzenú kapacitu a využiť rýchle automatické konanie.

hrubá motorika (*Gross Motor Skills*) – schopnosť koordinácie pohybového svalstva pri realizácii pohybov tela alebo veľkých pohybov jeho častí ako napr. chôdza, beh, pohyby hlavy, vstávanie a podobne. Hrubá motorika sa v najväčšej miere vyvíja už v období raného detstva, pričom jej zdokonaľovanie prebieha až do obdobia dospelosti.

hyperaktivita (*Hyperactivity*) – psychický stav nadmernej aktivity. Porucha hyperaktivity (*Hyperactivity Disorder*) je chronickým stavom a spravidla je spojená s poruchou pozornosti (syndróm ADHD). Hyperaktivita sa prejavuje nasledujúcimi symptómami: človek nedokáže sedieť pokojne a vykonáva pohyb aj v situáciách, v ktorých je to nevhodné, t.j. nedokáže zotrvať dlhšiu dobu v pokoji, koná impulzívne, veľa rozpráva a skáče do reči.

CH

chyba merania (*Error of Measurement*) – rozdiel medzi nameranou hodnotou istého atribútu a jeho skutočnou hodnotou. Chyba merania môže byť zapríčinená: 1. nedbalosťou experimentátora (hrubé chyby), 2. samotnou metódou merania, meracím prístrojom, nástrojom (systematické chyby), 3. vplyvom prostredia (náhodné chyby). Každé meranie zahŕňa istú chybu, za ktorú sú zodpovedné náhodné a často aj systematické činitele, a preto interpretácia akéhokolvek merania musí túto skutočnosť zohľadňovať.

I

ikonická pamäť (*Iconic Memory*) – pamäť pre vizuálne stimuly, je druhom senzorickej pamäti, je to krátkodobý mentálny obraz vizuálnych podnetov, v trvaní zlomku sekundy. Je súčasťou systému vizuálnej pamäti, ktorá obsahuje tiež vizuálnu krátkodobú pamäť (visual short-term memory – VSTM) a dlhodobú pamäť (long-term memory – LTM); považovaná je za zrakový register, ktorý dokáže podržať približne 7 položiek. Východiskom je predpoklad, že ukladanie informácií prebieha v podobe ikon (zrakových predstáv), ktoré majú trvanie 50 milisekúnd. (Ak zatvoríme oči, tak ešte chvíľu nám zostane obraz, ktorý sme vnímali krátko predtým.) Tento obraz je spočiatku sprístupnený ikonickej pamäti. Ide o pretrvávajúce informácie na všetkých nervových vstupoch do mozgu. V prípade sluchového systému nazývame túto pamäť echoickou.

ilúzia (*Illusion*) – špecifická forma zmyslovej deformácie; je to mispercepcia alebo alternácia reality v subjektívnej percepcii. Ide o narušenie zmyslového vnímania, ktoré vypovedá o tom, ako mozog organizuje a interpretuje zmyslové stimulácie. Ilúzie sa môžu vyskytnúť aj pri vnímaní inými zmyslami, avšak vizuálne ilúzie (optické klamy) sú najviac známe, skúmané a pochopené. Na rozdiel od halucinácií, ktoré vznikajú bez prítomnosti stimulu, ilúzie sú nesprávnym výkladom skutočného pocitu. Napríklad, počuť hlasy bez zvukového podnetu v prostredí je halucináciou, zatiaľ čo počuť hlasy vo zvuku tečúcej vody (alebo v inom sluchovom podnete) je ilúziou.

implicitná pamäť (*Implicit Memory*) – typ pamäti, v ktorej predchádzajúce skúsenosti podporujú plnenie úlohy bez uvedomenia si týchto predchádzajúcich skúseností; známa aj ako nedeklaratívna pamäť; zahŕňa spomienky na zručnosti, veci, preferencie, požiadavky, ktoré jedinec vie, ako urobiť, bez toho, aby si to musel zámerne a uvedomene vybavovať z pamäti. Napríklad, ak jedinec vie, ako jazdiť na bicykli, a môže tak urobiť bez toho, aby sa nad tým zamýšľal, ide o demonštráciu implicitnej pamäti. Nie je plne vedomá, ťažko sa verbalizuje. Je zložená z viacerých subsystémov (procedurálna pamäť, priming, klasické podmieňovanie a neasociatívne učenie). Výskum implicitnej pamäti indikuje, že implicitná pamäť pracuje na úrovni iných mentálnych procesov než explicitná pamäť.

implicitná vedomosť (*Implicit Knowledge*) – výsledok implicitného učenia sa, vyskytujú sa skôr vo forme abstraktných reprezentácií než doslovných alebo sumarizovaných sústav poznatkov.

implicitné učenie sa (*Implicit Learning*) – nezámerné, mimovoľné učenie sa, získavanie vedomostí, ktoré je nezávislé od vedomého zámeru jedinca učiť sa, deje sa pri absencii explicitného uvedomovania si vedomosti, ktorá je osvojovaná. Ide o učenie sa komplexných informácií náhodným spôsobom, bez uvedomovania si, čo sme sa naučili. Implicitné učenie sa môže vyžadovať určité minimálne množstvo pozornosti a môže závisieť od kvality pozornosti i pracovnej pamäti. Učenie sa bicyklovať alebo plávať sú uvádzané ako príklady podstaty implicitného učenia sa a jeho mechanizmov.

improvizácia (*Improvisation*) – konanie, výkon, prejav bez systematickej prípravy; nehotová tvorba, najčastejšie umelecká: hudobná, rečnícka, básnická; vytváranie dialógov, pohybov, hudobných prejavov apod. spontánne, bez návodov, ako to robiť. Improvizácia je spontánnym okamihom náhlejšieho inveniencie a nápadu, ktoré môžu prísť na myseľ ako inšpirácia. Môže byť trénovaná a praktizovaná ako spôsob podpory kreatívneho správania sa. Takáto prax zahŕňa učenie sa, ako používať vlastnú intuíciu, rovnako ako učenie sa zručnostiam potrebným v rámci domény, v ktorej sa realizuje improvizácia, napr. iné zručnosti sú vyžadované pri dramatickej improvizácii a iné pri hudobnej improvizácii.

impulzivita (*Impulsiveness*) – multifaktoriálny konštrukt, ktorý zahŕňa tendenciu konať bez úvahy a aktuálneho zhodnotenia kontextu. Vyplývajúce správanie sa vyznačuje malou alebo žiadnou predvídavosťou, reflexiou či zvážením dôsledkov. Impulzívne akcie sú typicky zle koncipované, predčasne vyjadrené, nadmerné rizikové alebo nevhodné v súvislosti so situáciou a často vyúsťujú do nežiaducich následkov. Impulzivita môže byť rovnako črtou osobnosti, ale rovnako aj súčasťou rôznych porúch, vrátane ADHD, bipolárnej poruchy, antisociálnej poruchy osobnosti a iných. Abnormálne vzory impulzivity tiež boli zaznamenané v prípadoch získaného poranenia mozgu a pri neurodegeneratívnych ochoreniach. Novšie výskumy dokazujú, že impulzivita môže byť determinovaná aj geneticky.

incentívy (*Incentives*) – pozitívne alebo negatívne podnety v prostredí, ktoré motivujú naše správanie a nútia nás správať sa určitým spôsobom. Stimuly môžu byť klasifikované podľa typu postupov, akými je jedinec motivovaný: 1. *finančné incentívy* – sú prítomné v situáciách, kde možno očakávať hmotnú odmenu – najmä peniaze za požadované správanie; 2. *morálne incentívy* – v situáciách, kde správanie sa istým spôsobom je považované za správne alebo uznávané a obdivované. Jedinec konajúci na základe morálnych incentív môže očakávať zvýšenie pocitu sebaúcty, schválenie alebo obdiv zo strany komunity; jedinec konajúci proti morálnym incentívam môže očakávať pocit viny a odsúdenia alebo vylúčenie z komunity; 3. *donucovacie incentívy* – sú aktivované v situáciách, v ktorých jedinec môže očakávať, že absencia konania istým spôsobom môže rezultovať do fyzického násillia zo strany členov komunity voči jedincovi alebo voči jeho blízkym napríklad fyzickým trestom, trestom odňatia slobody, zabavením alebo zničením majetku; 4. *prirodzené incentívy* – v tomto prípade stimulom správania sa môže byť zvedavosť, obdiv, strach, hnev, bolesť, radosť alebo hľadanie pravdy, kontrola nad vecami vo svete alebo nad sebou samým pod.

individualizovaná výučba (*Individualized Instructions*) – je spôsob výučby, v ktorom obsah, vzdelávacie technológie (napr. metódy a prostriedky) a tempo učenia sa sú založené na schopnostiach a záujmoch každého jednotlivého žiaka. Niekedy sa dáva do protikladu s hromadným systémom vyučovania, v rámci ktorého obsah, metódy, prostriedky a tempo učenia sa sú rovnaké pre všetkých žiakov v triede. Individualizovaná výučba nevyžaduje pomer 1 študent/1 učiteľ.

individuálne rozdiely (*Individual Differences*) – akékoľvek špecifické charakteristiky alebo rozdiely v kvalite alebo vlastnostiach, ktoré môžu slúžiť na odlíšenie jedného jedinca od iného.

individuálny edukačný program (*Individual Education Program*) – písomný plán edukačných postupov, ktorý je vytvorený s cieľom stimulácie individuálnych špeciálnych edukačných potrieb žiaka. Tento pojem je zaradený do tezauru psychologických indexovaných pojmov od roku 2006. Vo Veľkej Británii a Kanade sa používa termín *individuálny edukačný plán* (*Individual Education Plan*), v americkom kontexte *individualizovaný edukačný program* (*Individualized Education Program*). Program definuje individualizované edukačné potreby pre žiaka so špecifickými vzdelávacími potrebami. Jeho účelom je umožniť žiakovi dosiahnuť edukačné ciele a štandardy. Tvorí sa s cieľom operacionalizácie špecifických postupov edukačnej práce so žiakom. Je zároveň nástrojom pre učiteľa 1. pochopiť typ špecifickej edukačnej potreby žiaka, charakter postihnutia; 2. poznať, ako táto špecifická potreba ovplyvňuje procesy učenia sa; 3. na základe tohto poznania voliť relevantné edukačné postupy. Zostaveniu programu predchádza dôsledná diagnostika žiaka. V slovenskej legislatíve vymedzený ako IVP – individuálny vzdelávací program.

indukcia (*Induction*) – v psychologickom význame myšlienkový proces, mentálna operácia charakterizovaná objavovaním princípov a procesov z čiastkových faktov alebo podmienok, uvažovanie od časti k celku, budovanie hypotetických vzťahov z predpokladaných záverov na základe syntézy informácií.

induktívne myslenie (*Inductive Reasoning*) – vyvodzovanie všeobecných pravidiel z jednotlivého prípadu alebo prípadov, vyvodzovanie záverov, prechod z jednej tézy, vyhlásenia alebo úsudku, ktoré sú považované za pravdivé, na iné; odvodzovanie všeobecných zásad z konkrétnych pozorovaní, prenášanie súdov z jedného objektu na iné; napr. zovšeobecňovanie výsledkov výskumu realizovaného na vzorke a prenášanie parametrov vzorky na parametre populácie, zvyčajne s vypočítaným stupňom istoty. Induktívne myslenie je základom analogického myslenia.

induktívne učenie sa (*Inductive Learning*) – učenie sa založené na indukтивном myslení, keď žiak zo súboru špecifických dát, faktov a informácií vyvodzuje všeobecné závery a princípy.

inferencia (*Inference*) – odvodzovanie, akt prechodu z jednej tézy, vyhlásenia alebo rozhodnutia, ktoré sú považované za pravdivé, k inej téze, ktorej pravdivosť je vyvodená z pravdivosti predchádzajúcej tézy/téz. Pravidlá inferencie sú opisované v rámci logiky. Inferencie sú „kusy“ chýbajúcich informácií, ktoré jedinec vyplní na základe predchádzajúcej znalosti a skúsenosti alebo prostredníctvom teórií. Napríklad, ak niekto vojde do miestnosti a vidí, že digitálne hodiny blikajú, môže inferovať – „odvodiť“, že v miestnosti musel byť výpadok prúdu. Rozlišovaná je indukčná a dedukčná inferencia. Inferencia sa využíva napr. v štatistike, keď štatistická inferencia využíva postupy matematiky na vyvodenie záverov v situácii pravdepodobnosti alebo náhodnosti. Inferencia je aj základný myšlienkový postup pri porozumení textu.

informačná gramotnosť (*Information Literacy*) – zručnosti potrebné na vyhľadávanie, uchovávanie, hodnotenie a používanie informácií; napr. prvým krokom pri aplikovaní stratégií informačnej gramotnosti (vyhľadávanie) je objasnenie a porozumenie požiadavkám problému alebo úlohy, v rámci ktorej sú informácie vyhľadávané. Jedinec si kladie otázky: čo je už známe v rámci témy; aké informácie sú potrebné; akým spôsobom môžu byť informácie vyhľadané.

informačná teória (*Information Theory*) – oblasť aplikovanej matematiky, elektrotechniky, informatiky a výpočtovej techniky zahŕňajúca kvantifikáciu informácií. Uplatňuje sa v rôznych oblastiach, napr. v štatistickej inferencii, kryptografii, neurobiológii, detekcii plagiátorstva a v ďalších formách analýzy dát.

informačné systémy (*Information Systems*) – komplementárne siete hardvérov a softvérov používané s cieľom zberu, filtrovania, zoradovania, tvorby a distribúcie dát alebo operačných funkcií používané naspracovávanie informácií. Informačné systémy zahŕňajú rôznorodé špecifické podsystémy ako analýza a dizajn systémov, počítačové siete, informačná bezpečnosť, správa databáz a pod.

informovaný súhlas (*Informed Consent*) – dokument v písanej alebo elektronickej podobe, ktorý podpisuje účastník výskumu alebo jeho zákonný zástupca. Informovaný súhlas je dokument podpísaný pred začiatkom výskumu alebo liečebného programu. Účastníci svojim podpisom vyjadrujú súhlas s účasťou, potvrdzujú, že sa výskumu alebo liečebného programu zúčastňujú dobrovoľne, akceptujú možné riziká, benefity a iné dôsledky účasti. IS je súčasťou etických štandardov výskumu.

inhibícia (*Inhibition*) – útlm činnosti organizmu alebo jeho časti, mentálny proces, pri ktorom sú reakcia, myšlienka alebo automatizovaný proces potlačené; inhibícia je opakom aktivizácie, umocňovania; odkazuje na duševný stav, v ktorom prebieha blokovanie akcie. Existujú rôzne typy inhibície spojené s oblasťou vedy, v rámci, ktorej sú interpretované, napr. sociálna inhibícia (asociovaná so sociálnymi javmi v rámci sociálnej psychológie) a inhibícia spájaná s učením sa ako psychologickým konštruktom, avšak vo všetkých prípadoch ide o blokovanie akcie.

inhibícia odpovede (*Response Inhibition*) – potlačenie aktivity nevhodnej v danom kontexte, ktorá zasahuje do cieleného správania sa. Tento termín označuje schopnosť inhibovať (potláčať) vopred naplánovanú alebo už prebiehajúcu motorickú aktivitu. Výskumy poukazujú na možný vplyv stimulácie potláčania reakcií na rozvoj prejavov Parkinsonovej choroby.

inkubácia (*Incubation*) – proces myslenia o probléme podvedome, keď je jedinec zapojený do iných činností; často je uvádzaná ako jedna z fáz procesu tvorivého myslenia.

inštinkt (*Instinct*) – podnet ku konaniu a správaniu, ktorý je zakotvený v evolučnej histórii človeka; vrodená, dedičná, geneticky determinovaná dispozícia k správaniu, ktorá je spoločná všetkým členom jedného druhu, je to druhový znak, ktorý sa v procese prispôsobovania druhov svojmu prostrediu postupne vyvinul a ktorý sa pomocou psychickej konštitúcie nedá v priebehu života jedinca ani zničiť, ani naučiť (u zvierat napr. hniezdenie, párenie a pod.; u ľudí napr. mimický výraz, útek, útok, ochrana pred poranením, sexuálny inštinkt, inštinkt smiať sa a pod.). U ľudí a u vyšších živočíchov sú inštinkty skúsenosťou modifikovateľné, avšak iba v prípade vnímania podnetu pre inštinkt a reakcie na inštinkt. Nemodifikovateľné sú emočné kvality, fyziologické zmeny a impulz ku konaniu, ktoré inštinkt sprevádzajú.

inštrumentálne podmieňovanie (*Instrumental Conditioning*) – je druh učenia sa, v ktorom je správanie jedinca modifikované prostredníctvom poznania vzťahu medzi príčinou a dôsledkom. Mechanizmy inštrumentálneho podmieňovania naznačujú, že správanie jednotlivca sa môže zmeniť v druhu, frekvencii alebo sile. Pôvodne spontánne správanie je možné meniť prostredníctvom následku, reakcie na toto správanie. Typ následku môže pôvodné správanie potlačiť alebo posilniť. Inštrumentálne podmieňovanie sa odlišuje od klasického podmieňovania v tom, že 1. využíva odmenu alebo trest s cieľom zmeny v správaní; 2. aktivita je na strane subjektu. Odmena je nazývaná pozitívnym posilnením správania, trest je označovaný ako negatívne posilnenie správania. Posilnenie – reakcia/následok správania sa využíva s predpokladom, že po odmene dôjde k častejšiemu, opakovanému výskytu správania.

integrácia (*Integration*) – zjednotenie, zaradovanie, včleňovanie, spájanie rôznych diferencovaných (napr. sociálnych alebo hendikepovaných) jedincov do skupiny.

integrita (*Integrity*) – stálosť, celistvosť; v prípade integrovanej osobnosti ide o stálosť osobnosti v čase a jej odolnosť voči rušivým vplyvom.

intelektová funkcia (*Intellectual Function*) – súhrnný pojem pre mentálne funkcie, ktoré tvoria vyššiu úroveň kognície ako napr. deduktívne a induktívne myslenie, jazykové schopnosti, schopnosť riešenia problémov a podobne.

intelektový vývin (*Intellectual Development*) – kognitívny vývin zahrňujúci rozvoj myslenia, uvažovania a schopnosti riešiť problémy a získavať faktografické vedomosti.

intelektualizácia (*Intellectualization*) – obranný mechanizmus, ktorý jedincovi umožňuje negovať emocionálny kontext zameraním sa na intelektové, (kognitívne) aspekty situácie, zaangažovaním racionalizácie a abstraktného myslenia. Mechanizmus, ktorý využíva uvažovanie s cieľom vyblokovania emocionálneho stresu. Jediniec sa vyhýba nepríjemným emóciám so zameraním sa na fakty a logiku. Situácia je vnímaná ako zaujímavý problém, ktorým sa jediniec zaoberá na racionálnom základe, zatiaľ čo emočné aspekty sú ignorované ako irelevantné.

intelektualizmus (*Intellectualism*) – doktrína, ktorá sa pokúša vysvetliť aspekty emócií a vôle ako funkcie kognitívnych procesov. V oblasti filozofie je "intelektualizmus" často interpretovaný ako synonymum pre "racionalizmus", to znamená, že vedomosť je prevažne odvodená z rozumu a uvažovania.

inteligencia (*Intelligence*) – všeobecná schopnosť myslieť, uvažovať, učiť sa, aplikovať vedomosti pri manipulácii s podnetmi prostredia, riešiť problémy, schopnosť vysporiadať sa s novými situáciami; schopnosť abstraktne myslieť – meraná prostredníctvom IQ testov. Nie je to len schopnosť učiť sa z kníh alebo suma akademických vedomostí alebo dosahovanie dobrých výsledkov v testoch. Je to širšia a hlbšia schopnosť porozumenia vzťahov v prostredí, schopnosť priradovania významov veciam alebo schopnosť nachádzania spôsobov „čo a ako robiť“.

intelligenčný kvocient (*Intelligence Quotient*) – relatívna inteligencia jednotlivca vyjadrená ako skóre v štandardizovanom teste inteligencie. Môže byť vyrátaná na základe matematického vzorca, pričom dosiahnuté skóre je vnímané ako ukazovateľ inteligencie človeka.

intelligenčný test (*Intelligence Test*) – test, ktorý je vytvorený s cieľom merania mentálnych schopností človeka; po administrácii testu je výkonu testovanej osoby priradené skóre, ktoré je následne porovnávané s normami testu, teda zároveň s výkonmi osôb, ktoré boli testované tým istým testom.

intencia (*Intention*) – zámer alebo determinácia konania istým spôsobom; konkrétny účel jedinca pri uskutočnení akcie alebo série akcií so zameraním sa na dosiahnutie určeného cieľa. Výsledky akcie, ktoré sú neočakávané a neplánované, sú známe ako nezamýšľané, neintencionálne dôsledky.

intencionálne učenie sa (*Intentional Learning*) – zámerné, účelové alebo motivované učenie sa; učenie sa, ktoré je motivované zámerom učiť sa a je zvyčajne orientované na cieľ.

interferencia (*Interference*) – prelínanie, kríženie, zasahovanie; v kognitívnej psychológii potlačenie učenia sa z dôvodu efektu negatívneho vplyvu a konkurencie zapamätaných faktov alebo naučeného správania; rušivý vplyv nových informácií na informácie predtým získané. Rušivý vplyv nastáva, ak nová informácia nie je konzistentná – je v rozpore so staršou; tieto efekty spôsobujú spomalenie učenia sa a oslabenie pamäťových procesov.

interiorizácia (*Interiorisation*) – zvnútornenie; kognitívna funkcia aktivovaná v rámci elaboračnej fázy riešenia úlohy; proces, keď mentálny obraz objektu alebo udalosti je v mysli podrobený mentálnym operáciám. Deficity v interiorizácii sa prejavujú v nízkej úrovni generalizácie a abstrakcie; úroveň interiorizácie súvisí:

1. s úrovňou schopností jednotlivca projektovať virtuálne vzťahy,
2. s kvalitou vizuálnej percepcie a vizuálneho transportu.

interná/externá lokalizácia kontroly (*Internal External Locus of Control*) – rozsah, v akom jedinci veria, že môžu kontrolovať udalosti, ktoré sa ich dotýkajú. Lokalizácia kontroly osoby (locus latinsky „miesto“ alebo „poloha“) je koncipovaná buď interne (jedinec verí, že môže ovládať svoj život), alebo externe (jedinec sa domnieva, že jeho rozhodnutia a život sú riadené faktormi životného prostredia, osudom alebo náhodou, ktoré sám nemôže ovplyvniť). Jedinci s vysokou mierou internej lokalizácie kontroly veria, že udalosti v ich živote vyplývajú predovšetkým z ich vlastných činností a skutkov: napríklad pri výsledkoch testov jedinci s vnútornou lokalizáciou kontroly spájajú výsledok testu s vlastnými schopnosťami, majú tendenciu chváliť alebo viniť seba a svoje schopnosti, zatiaľ čo ľudia s vonkajšou lokalizáciou kontroly majú tendenciu obviňovať externé faktory, napr. učiteľa alebo test. Ako synonymum sa používa pojem kauzálna atribúcia.

internalizácia (*Internalization*) – proces osvojenia, prijatia, uznania normy alebo myšlienky. Úloha je internalizovaná vtedy, keď je realizovaná bez vonkajšieho nátlaku, t.j. jedinec ju prijíma a akceptuje ako vlastnú.

interpretácia (*Interpretation*) – v kognitívnej edukácii ide o výklad, komplexný poznávací proces, ktorým vyvodzujeme závery zo získaných diagnostických údajov o psychických alebo pedagogických procesoch, stavoch a znakoch jednotlivca, o patogenéze alebo etiológii jeho problémov (interpretácia situačná, vývinová, pedagogická, neuropsychologická, individuálna ai.).

intervencia (*Intervention*) – zásah, zasahovanie; podstata konceptu štrukturálnej kognitívnej modifikovateľnosti; proces, keď štrukturálne kognitívne zmeny u jedinca sú stimulované a upevňované v procese aktívnej mediácie prostredníctvom systematického úsilia mediátora (učiteľa, rodiča); intervencia je proces, ktorý je plánovaný, zámerný, monitorovaný a modifikovaný v súlade s pozorovanými reakciami jednotlivca.

introspekcia (*Introspection*) – sebaopozorovanie a následné vyjadrovanie vnútorných myšlienok, túžob a pocitov. Je to vedomý duševný a zvyčajne účelový proces, ktorého zámerom je myslenie, uvažovanie a skúmanie vlastných myšlienok a pocitov.

J

jazyk (*Language*) – mentálna schopnosť kódovania a dekodovania informácií, schopnosť previesť tieto údaje do verbálnych, akustických a vizuálnych reprezentácií podľa súboru pravidiel, ktoré sú akceptované v populácii. Jazyk je špecifickou súčasťou kognície; predstavuje špecificky ľudskú mentálnu schopnosť, ktorá má zásadný význam pre všeobecné kognitívne schopnosti.

jazyková znalosť (*Linguistic Knowledge*) – široký pojem zahrňujúci lingvistickú, gramatickú, sociolingvistickú a socio-kultúrnu kompetenciu. Ide o znalosť daného jazyka a zároveň schopnosť používať túto znalosť na interpretáciu a produkciu zmysluplných obsahov adekvátnych situácii, v ktorej sú používané. Podľa autora tohto konceptu, lingvistu Noama Chomského, jazyková znalosť je ideálny systém jazyka, vďaka ktorému je jedinec schopný produkovať a porozumieť nekonečnému množstvu viet v materinskom jazyku.

jemná motorika (*Fine Motor Skill*) – schopnosť koordinácie jemných svalových pohybov špecifických častí tela (primárne prstov), zvyčajne v koordinácii so zrakovým vnímaním. Jemná motorika je potrebná pri činnostiach ako manipulovanie malými objektmi, písanie a podobne.

K

kategória (*Category*) – špecifický oddiel v systéme triedenia; skupina, trieda objektov v rámci triedenia. Sú to objekty, medzi ktorými je určitá asociácia. Môže ísť o špecifickú triedu, skupinu hmotných objektov alebo nehmotných objektov ako napríklad trieda nápadov, myšlienok alebo názorov.

kategoriálna vedomosť (*Categorical Knowledge*) – znalosť o rôznych vlastnostiach a spôsoboch použitia objektu; tieto znalosti umožňujú, aby bol objekt zaradený do skupiny objektov s podobnými vlastnosťami i spôsobmi použitia.

kategorizácia (*Categorization*) – zoskupovanie objektov do kategórií, obvykle s nejakým špecifickým cieľom. Je to proces, pri ktorom objekty alebo nápady sú rozpoznané, rozlíšené a triedené. Kategória ako výsledok kategorizácie objasňuje vzťah medzi subjektom a objektom poznania.

kauzálna atribúcia (*Causal Attribution*) – pripisovanie príčin vlastnému správaniu sa a správaniu iných ľudí.

kinestetická metóda (*Kinesthetic Method*) – vyučovacia metóda, keď s cieľom osvojenia si vedomostí a skúseností žiak vykonáva fyzickú aktivitu; napr. výsadba semien s cieľom dozvedieť sa, čo rastliny potrebujú na rast, namiesto čítania textu z učebnice alebo počúvania výkladu učiteľa.

kinestetická percepcia (*Kinesthetic Perception*) – druh zmyslového vnímania, zahrňujúci uvedomenie si a vnímanie pohybu tela, pozície tela, postoja, pohybu časti tela, pohybu svalov, kĺbov.

klasické podmieňovanie (*Classical Conditioning*) – druh učenia sa, ktorý opísal I. P. Pavlov. Podstatou klasického podmieňovania je, že sa jediniec učí reagovať na podnety, ktoré pre neho predtým nemali význam. Je to proces učenia sa, pri ktorom dochádza k asociáciám medzi podnetmi prostredia a prirodzenou reakciou organizmu. Je založené na vytváraní nových podmienených reflexov (naučených reakcií na podnet). Napríklad, človek sa naučí reagovať na zvuk mobilu alebo reaguje na zubnú vrtáčku. Klasické podmieňovanie malo veľký význam v rámci psychologického prúdu nazývaného behaviorizmus.

kódovanie (*Encoding*) – induktívny proces kombinovania a pretvárania informácie do nových štruktúr s cieľom vytvárania zmysluplných konceptov a operácií. Kódovanie vyžaduje schopnosť tvoriť závery z logického uvažovania, ktoré vedú k rozvoju náležitých mentálnych operácií.

koedukácia (*Coeducation*) – spôsob edukácie, keď dievčatá a chlapci navštevujú spoločnú školu alebo triedu. Koedukácia bola prvýkrát predstavená v západnej Európe (Škótsko, Anglicko) po reformácii v 16. storočí.

kognícia (*Cognition*) – termín odkazujúci na mentálne procesy podieľajúce sa na získavaní vedomostí a ich porozumení. Sú to procesy, ktorými jedinec spoznáva svoj vonkajší a vnútorný svet. Tieto procesy zahŕňajú myslenie, pamätanie si, hodnotenie, riešenie problémov, učenie sa.

kognitívna dizonancia (*Cognitive Dissonance*) – mentálny stres alebo diskomfort, ktorý jedinec prežíva, keď zažíva dve protichodné presvedčenia, názory alebo hodnoty v rovnakom čase. Vyskytne sa tiež, ak je jedinec konfrontovaný s novou informáciou, ktorá je v rozpore s jeho presvedčením, názormi alebo hodnotami. Je to nevedomá reakcia mysle na rozpory medzi postojmi človeka (znanosťami, vierou, správaním) a skutočným stavom vecí. Tento nesúlad vyvoláva nepríjemný pocit napätia a následne túžbu po jeho znížení či odstránení. Leon Festinger je autorom teórie kognitívnej dizonancie, v ktorej sa zamerával na to, ako sa jedinec usiluje o internú konzistenciu, teda ako prekonáva kognitívnu dizonanciu.

kognitívna edukácia (*Cognitive Education*) – zámerný a systematický rozvoj plasticity fungovania a operovania s „dozretými“ i ešte nezrelými kognitívnymi štruktúrami, ako aj rozvoj budúcej modifikovateľnosti myslenia vplyvom priameho či sprostredkovaného vnímania a uvedomovania si podnetov z okolitého prostredia. Kognitívna edukácia učí strategickosti a zámernosti v nadobúdaní, v hodnotiacom spracovaní a aplikácii poznatkov prostredníctvom metastratégií zahŕňajúcich reguláciu myslenia, zameranie pozornosti, schopnosť plánovania a riešenia problémov; vyučovanie orientované na proces, ktoré nepredstavuje len osvojovanie si vedomostí, ale upriamuje sa systematicky a koncepcne aj na spôsob ich získavania. Vyučovanie je sústredené na aktiváciu kognitívnych funkcií ako mentálnych nástrojov učenia sa.

kognitívna flexibilita (Set Shifting) – nazývaná tiež presun mentálneho setu, kognitívna flexibilita predstavuje mentálnu schopnosť prispôbiť myslenie alebo pozornosť ako odpoveď na meniace sa ciele a/alebo podnety. Ide o schopnosť pružne striedať rôzne operácie, úlohy či mentálne sety.

kognitívna funkcia (*Cognitive Function*) – mentálny nástroj, ktorý zabezpečuje vnímanie, spracovanie a komunikovanie informácií. Môže prebiehať na vedomej, ako aj nevedomej úrovni. Medzi základné kognitívne funkcie patrí pozornosť, vnímanie, pamäť, jazyk, myslenie alebo predstavivosť.

kognitívna komplexnosť (*Cognitive Complexity*) – je schopnosť flexibilného a abstraktného myslenia a schopnosť aplikovať intelektový potenciál v bežnej každodennej skúsenosti. Je to schopnosť posudzovať situáciu z viacerých uhlov pohľadu a schopnosť postrehnúť vzťahy medzi situáciami a pohľadmi na ne. Človek s vysokou kognitívnou komplexnosťou je schopný vnímať jemné rozdiely a odtiene, ktoré iní ľudia nevnímajú. S touto kompetenciou je spojená napr. schopnosť ovládať jeden alebo viac cudzích jazykov.

kognitívna mapa (*Cognitive Map*) – 1. prostriedok, na základe ktorého možno popísať komplexné dynamické systémy; tento popis možno graficky znázorniť a je blízky vnímaniu a predstave človeka; grafická reprezentácia konceptu, reality, kde uzly/body predstavujú pojmy a spojenia kauzálne väzby medzi nimi; mentálna reprezentácia obrazu, pojmu, prostredia, ktorá sa utvára a modifikuje aktívnou interakciou jedinca s prostredím; 2. mentálna reprezentácia alebo model fyzického priestoru. Umožňuje jednotlivcovi získavať, uchovávať a dekodovať informácie o relatívnom umiestnení predmetov, javov a ich vlastností v každodennom prostredí. Dovoľuje jedincovi predstaviť si obrazy priestoru, v ktorom sa fyzicky niekedy nachádzal alebo sa nachádza, čím redukuje kognitívne zaťaženie, zlepšuje vybavenie a učenie sa informáciám. Je to určitý typ priestorového uvažovania. Kognitívne mapy obsahujú iba informácie, ktoré sú pre jedinca dôležité, nemusia obsahovať všetky informácie, ktoré sa fyzicky v danom priestore nachádzajú. Kognitívne mapy pomáhajú napríklad nájsť správnu cestu či orientovať sa v priestore. Človek si vie vytvoriť mentálnu mapu (obraz) napríklad cesty zo školy domov. 3. model pre analýzu dimenzií učebnej úlohy a vyžadovaných mentálnych operácií na jej vyriešenie, používa sa aj pojem mentálna mapa.

kognitívna psychológia (*Cognitive Psychology*) – tiež označovaná ako psychológia poznávania. Je to základná psychologická vedná disciplína zaoberajúca sa štúdiom vedomých a nevedomých poznávacích procesov, ako je vnímanie, predstavivosť, myslenie, reč, pamäť a učenie sa. Tieto procesy sú základným predpokladom na orientáciu a adaptáciu vo svete. Kognitívna psychológia študuje, ako jedinec vníma rôzne tvary, prečo si niektoré informácie zapamätá, iné zabudne, ako sa učí jazyk, ako premýšľa, ako rieši každodenné alebo nové problémy a pod.

kognitívna reštrukturalizácia (*Cognitive Restructuring*) – psychoterapeutický proces, pri ktorom sa človek učí identifikovať a prehodnotiť iracionálne a maladaptívne myšlienky. Kognitívna reštrukturalizácia môže byť definovaná aj ako zmena spôsobu myslenia. Zahŕňa stratégie ako sokratovský rozhovor, zaznamenávanie myšlienok a riadená imaginácia. Využíva sa najmä v procese kognitívno-behaviorálnej terapie.

kognitívna schopnosť (*Cognitive Ability*) – schopnosť, ktorú jedinec potrebuje, aby vyriešil určitú úlohu alebo problém. Kognitívne schopnosti zahŕňajú mechanizmy učenia sa, pamäti, riešenia problémov či pozornosti.

kognitívna spojitosť (*Cognitive Contiguity*) – vychádza z princípu, že myšlienky, spomienky a skúsenosti sú prepojené, keď sú opakovane prežívané spolu. Pri kognitívnej spojitosti ide o spojitosť medzi podnetmi v čase alebo v priestore. Čím častejšie sú dva podnety vnímané spolu v jednom čase alebo na jednom mieste, tým silnejšie je spojenie medzi nimi. Napríklad, ak je pero často vnímané spolu s papierom, vytvorí sa medzi nimi spojenie, asociácia. Následne vnímanie jedného podnetu môže vyvolať mentálnu reprezentáciu asociovaného podnetu. Môže tak vzniknúť efekt príčina – dôsledok, ktorý však nemusí mať vždy logické odôvodnenie (napr. prítomnosť amuletu sa môže vyskytovať s výhrou, ale nemusí byť jej príčinou).

kognitívna terapia (*Cognitive Therapy*) – terapia založená na kognitívnom modeli fungovania, podľa ktorého sú myšlienky, pocity a správanie prepojené. Teória predpokladá, že veľké množstvo toho, čo cítime, je podmienené tým, čo si myslíme. Jedinci tak môžu prekonať problémy a dosiahnuť ciele tým, že identifikujú a zmenia neužitočné a nepresné myslenie, problematické správanie a neprimerané emocionálne reakcie. Terapia zahŕňa spoluprácu jedinca s terapeutom pri vhodnej intervencii a identifikácii problematickej oblasti.

kognitívna transpozícia (*Transposition*) – v kognitívnej psychológii, presun predstavuje formu učenia sa, keď jedinec reaguje skôr na vzťahy medzi podnetmi než na samostatné podnety. Úlohy na presun vyžadujú kognitívnu flexibilitu, keďže jedinec vyberá podnety na základe ich simultánnych vzťahov s najmenej dvoma ďalšími položkami. Tieto relačné vzťahy možno opísať napríklad prídavnými menami ako väčší a menší.

kognitívna veda (*Cognitive Science*) – interdisciplinárny vedný odbor, ktorý študuje mysel a jej procesy. Vysvetľuje kognitívne vlastnosti ľudského mozgu s využitím moderných teoretických, ako aj experimentálnych metód. Skúma inteligenciu a správanie, zameriava sa na to, ako sú informácie prezentované, spracovávané a transformované nervovou sústavou jedinca, prípadne počítačom. Zaoberá sa teda fungovaním prirodzených alebo umelých inteligentných systémov. Cieľom kognitívnej vedy je zostrojiť formálny model na vysvetlenie a modelovanie kognitívnych aktivít. Kognitívne vedy zahŕňajú disciplíny ako psychológia, filozofia, neuroveda, lingvistika a kognitívna antropológia.

kognitívne hodnotenie (*Cognitive Appraisal*) – subjektívna interpretácia, vnímanie situácie jedincom, ktorým jedinec dáva význam jednotlivým udalostiam a situáciám. Vzťahuje sa k priamemu, bezprostrednému a intuitívnemu hodnoteniu prostredia vo vzťahu k osobnej subjektívnej pohode. Má silný vzťah k emóciám. Môže byť dôležitým komponentom vyhorenia. Negatívnu reakciu jedinca môže spôsobiť skôr vnímanie situácie jedincom než situácia samotná.

kognitívne skreslenie (*Cognitive Bias*) – odchýlka v hodnotení, keď sú závery o iných ľuďoch a situáciách odvodené nelogickým spôsobom. Človek vytvára svoju vlastnú subjektívnu sociálnu realitu odvodenú od odlišného vnímania podnetov. Kognitívne skreslenia alebo predsudky môžu niekedy viesť k percepčným skresleniam, nepresným hodnoteniam, nelogickým interpretáciám, všeobecne povedané k iracionalite.

kognitívne správanie (*Cognitive Behaviour*) – reakcia jedinca, ktorá manifestuje rozsah náležitých kognitívnych funkcií (v rámci vstupnej fázy, elaborácie a výstupnej fázy úlohy) a zahŕňa aj doménu afektívno-motivačných faktorov. Terapia kognitívneho správania predpokladá, že to, čo si myslíme o určitej veci, predurčuje, ako sa cítime, čo v dôsledku ovplyvňuje naše správanie.

kognitívne úsilie (*Cognitive Effort*) – úsilie alebo kapacita, ktorú človek vynakladá na vyriešenie určitej úlohy alebo na udržanie pozornosti. Je to kapacita zdrojov, ktoré človek využíva a ktorá ovplyvňuje rýchlosť spracovávania informácií. Úroveň kognitívneho úsilia sa môže zisťovať pomocou fyziologických kritérií (teplota tela, tep, tlak krvi, dýchanie), kritérií výkonu (kvantita a kvalita výkonu) a subjektívnych kritérií (sebvýpovedňové škály). Koncept kognitívneho úsilia má využitie v porozumení ľudskému správaníu. Čím viac kognitívneho úsilia človek vynaloží na vyriešenie určitého problému, tým vyšší výkon podá.

kognitívno-behaviorálna terapia (*Cognitive Behavior Therapy*) – forma psychoterapie, ktorá je založená na teórii, že príčinou pocitov a správania sa človeka sú jeho myšlienky, nie externé komponenty ako ľudia, situácie či udalosti. V porovnaní s inými psychoterapiami má kognitívno-behaviorálna terapia (KBT) krátke trvanie, pričom sa využívajú inštrukcie a domáce úlohy pre klienta. Je to direktívny typ psychoterapie, avšak terapeut nehovorí klientovi, čo má robiť, ale, ako to má robiť. Klient sa počas psychoterapie učí špecifickým zručnostiam zahŕňajúcim identifikáciu skresleného myslenia, modifikáciu presvedčení, odlišný vzťah k iným ľuďom a zmenu správania.

kognitívny deficit (*Cognitive Deficit*) – v staršej literatúre aj termín organický psychosyndróm (organicita) – označenie pre patologické zmeny psychických (kognitívnych) funkcií, ktoré sú spôsobené poškodením mozgu rôznej etiológie (napr. intoxikácie, úrazy, nádorové ochorenia, degeneratívne zmeny). Vplyvom poškodenia CNS dochádza k individuálne rýchlo nastupujúcim zmenám kognitívnych funkcií – pamäti, pozornosti, kognitívnej flexibility, ale aj osobnosti, emocionality a správania. Kognitívne deficity však môžu znamenať aj špecifické deficity v kognitívnych schopnostiach (poruchy učenia), prípadne môžu zahŕňať kognitívny deficit spôsobený užívaním drog. Kognitívne deficity môžu byť vrodené alebo spôsobené faktormi prostredia.

kognitívny proces (*Cognitive Process*) – poznávací proces, ktorý prijíma a spracováva informácie z vonkajšieho i vnútorného sveta. Pomocou kognitívnych procesov sú senzorické podnety spracovávané, redukované, elaborované, uložené a využité, čo sa následne prejavuje v správaní alebo vo výraze tváre. Kognitívne procesy zahŕňajú vnímanie, pamäť, porozumenie, reč, rozhodovanie, riešenie problémov a pod.

kognitívny štýl (*Cognitive Style*) – spôsob, akým jedinec vníma, myslí a pamätá si informácie. Taktiež poukazuje na spôsob rozhodovania a riešenia problémov jedincom. Kognitívny štýl je z väčšej časti vrozený a málo ovplyvniteľný.

kognitívny výskum (*Cognitive Research*) – systematická tvorivá vedecká činnosť, ktorej cieľom je poznať príčiny a podmienky existencie konkrétnych kognitívnych javov. Výskum sa usiluje o poznanie kognitívnych skutočností doposiaľ nepoznaných na podklade analýzy skutočností už známych. Novo nadobudnuté poznatky sú aplikované do rozvoja nových produktov alebo služieb.

kognitívny vývin (*Cognitive Development*) – vývin mentálnych procesov podieľajúcich sa na získavaní vedomostí a ich porozumení ako myslenie, pamätanie si, hodnotenie, riešenie problémov, či učenie sa. Prebieha od narodenia vo forme viacerých vývinových fáz, ktoré ako prvý popísal Jean Piaget.

koherentné myslenie (*Coherent Thinking*) – súvislé, systémové a logické myslenie; v žiadnej zo svojej časti nevybočuje zo svojej základnej línie; nedostatky v koherencii myslenia možno pozorovať napr. (ale nielen) u autistov.

kolaboratívne/kooperatívne učenie (*Collaborative Learning*) – situácia, keď sa dvaja alebo viacerí ľudia učia navzájom spoluprácou. Pomocou interakcie v skupine a vzťahov k ostatným získava človek prostredníctvom kolaboratívneho učenia sa požadované vedomosti, zručnosti alebo postoje. Na rozdiel od samostatného učenia sa ľudia zapojení do kolaboratívneho učenia profitujú z vzájomných zdrojov a zručností. Výsledky jednotlivca sú podporované činnosťou celej skupiny a celá skupina má prospech z činnosti jednotlivca.

kompenzácia (*Compensation*) – súhrn špeciálnopedagogických postupov, ktorými sa zlepšuje a zdokonaľuje výkonnosť iných funkcií než funkcie deficitnej; nahradenie jednej funkcie činnosťou iných funkcií.

kompenzačná edukácia (*Compensatory Education*) – jedna z foriem dočasných vyrovnávacích opatrení na zmiernenie sociálnej nerovnosti na individuálnej úrovni v prístupe k príležitostiam na sebarealizáciu a spoločenské uplatnenie. Je zameraná na edukáciu detí so sociálne znevýhodňujúceho prostredia, prípadne detí s určitým kognitívnym postihnutím alebo s nízkym výkonom v škole. Môže sa uskutočňovať formou edukačných programov.

kompetencia (*Competence*) – pôvodný význam slova je právomoc. V edukačnom kontexte používané ako súhrn vedomostí, zručností, schopností, postojov a hodnôt, ktorých špecifická kombinácia v danom kontexte umožňuje kompetentný výkon. Je to spôsob, ako ľudia uplatňujú svoje odborné znalosti. Používaná aj ako protiklad neschopnosti.

komunikácia (*Communication*) – sociálna interakcia, pri ktorej sa vedome alebo nevedome odovzdávajú informácie. Ide o dvojsmerný prenos myšlienok a informácií, ktorého zámerom je vytvoriť porozumenie v mysliach iných a tým podporiť akciu. Hlavným cieľom komunikácie je informovať, počúvať a diskutovať. Proces komunikácie začína vznikom myšlienky, pokračuje kódovaním myšlienky do jazyka zrozumiteľného príjemcovi, vyslaním zakódovanej správy, prenosom prostredníctvom komunikačného kanála, príjmom a dekódovaním správy príjemcov a končí pochopením myšlienky.

komunikačná kompetencia (*Communicative Competence*) – schopnosť využívať funkčne všetky jazykové prostriedky (verbálne aj neverbálne) v závislosti od konkrétnej komunikačnej situácie. Osvojovanie si komunikačnej kompetencie je považované za celoživotný proces nadobúdania komplexu vedomostí, zručností, postojov a hodnôt týkajúcich sa jazyka, na základe ktorého jedinec vstupuje do produkčných a recepčných procesov interakcie.

koncentrácia pozornosti (*Sustained Attention*) – schopnosť nasmerovať a zamerať pozornosť na konkrétny podnet. Udržanie pozornosti je nevyhnutné na vykonanie akejkoľvek kognitívnej činnosti, akéhokoľvek sledu činností alebo myšlienok. Napríklad pri čítaní článku v novinách musí byť jedinec schopný zamerať sa na činnosť (čítanie) dostatočne dlho, aby splnil úlohu (prečítať článok).

konceptné zručnosti (*Conceptual Skills*) – naučená zdatnosť rozmýšľať kreatívne, analyzovať a rozumieť komplikovaným a abstraktným myšlienkam, zdatnosť riešiť problémy. Sú dôležité vo vysokých manažérskych pozíciách, kde konceptné zručnosti tiež znamenajú, že človek je zdatný pozrieť sa na firmu ako na celok, vidieť vzájomné vzťahy medzi oddeleniami a rozumieť tomu, ako firma zapadá do celkového prostredia a aký má na prostredie vplyv.

koncept (*Concept*) – alebo tiež pojem. Je to mentálna predstava celej triedy podobných javov a skutočností, predmetov alebo abstraktných tém. Koncept alebo pojem zahŕňa podstatné vlastnosti triedy javov alebo skutočností a odlišuje ich od iných. Je založený na porozumení, že objekty, udalosti alebo myšlienky združené v koncepte majú rad spoločných podstatných znakov. Môže to byť aj viacslovné pomenovanie (napr. školské pomôcky).

konceptualizácia (*Conceptualization*) – vytváranie pojmov a predovšetkým ich interpretácia, prípadne vytváranie plánov. Konceptualizačná fáza projektu je fázou počiatočnou, keď sa vytvára rozsah projektu a zoznam vyžadovaných konštrukčných prvkov a požiadaviek na splnenie.

konceptuálna znalosť (*Conceptual Knowledge*) – explicitné alebo implicitné porozumenie princípom, ktoré platia vrámci istej oblasti vedomostí ako aj porozumenie vzťahov medzi vedomosťami v rámci danej oblasti.

konekcionizmus (*Connectionism*) – prístup, ktorého hlavným princípom je, že mentálne javy môžu byť opísané ako prepojené siete jednoduchých a uniformných jednotiek. Forma prepojení a jednotiek variuje od modelu k modelu. Napríklad jednotky v sieti môžu reprezentovať neuróny a spojenia môžu reprezentovať synapsy. Konekcionizmus je prístup, ktorý zdieľajú viaceré vedné odbory ako napríklad kognitívna psychológia, neurovedy a filozofia mysle. Konekcionizmus v kognitívnej psychológii predpokladá závislosť správania jedinca od postupného tvorenia nervových spojení medzi podnetom, situáciou a zodpovedajúcou reakciou. Predstaviteľom konekcionizmu bol aj E. L. Thorndike, podľa ktorého sa učenie uskutočňuje posilňovaním a oslabovaním spojov medzi situáciou a reakciami nervovej sústavy.

konkretizácia (*Concretization*) – aplikácia všeobecného poznatku na konkrétny jav. Odhliadanie od všeobecných znakov alebo vlastností javov a koncentrovanie sa na to, čo je na nich konkrétne, názorné, vnímateľné pomocou zmyslových orgánov.

konkrétne myslenie (*Concrete Thinking*) – druh myslenia, pri ktorom v procese spracovávaní a využívání informácií manipulujeme s konkrétnym vnemom (predmet, jav, dej, ktorý aktuálne pôsobí na analyzátor jedinca).

konštantnosť vnímania (*Perceptual Constancy*) – schopnosť vnímať predmet ako ten istý aj pri zmene podmienok (orientácia predmetu v priestore, osvetlenie, farba predmetu, veľkosť a pod.); je základom pre rozpoznávanie predmetov.

konštruktivizmus (*Constructivism*) – psychologický prístup, podľa ktorého je učenie sa aktívny a konštruktívny proces. Jediniec aktívne konštruuje alebo tvorí svoje vlastné subjektívne reprezentácie objektívnej reality. Nové informácie sú prepojené s predchádzajúcimi, čím sú mentálne reprezentácie subjektívne. Vedomosti jediniec konštruuje na základe osobných skúseností a hypotéz, ktoré testuje. Každý jediniec má odlišnú interpretáciu a konštrukciu procesu získavania vedomostí.

kontrola podnetu (*Stimulus Control*) – predstavuje správanie sa jedinca v prítomnosti daného podnetu, ktoré sa líši od správania sa pri absencii daného podnetu. Takéto správanie možno dosiahnuť posilňovaním určitého správania v prítomnosti daného podnetu a vynechania posilňovania pri absencii daného podnetu. Napríklad, jedinec je zhovorčivý pri svojich priateľoch, no nikdy neprehovorí v školskej triede. V tomto prípade kontrolou podnetu „sociálne prostredie“ človek upravuje reakciu „verbálne správanie“.

kontrolná skupina (*Control Group*) – skupina, ktorá je v relevantných aspektoch porovnateľná so skupinou podliehajúcou experimentálnemu pôsobeniu (experimentálnou skupinou) s tým rozdielom, že kontrolná skupina je izolovaná od pôsobenia nezávislej premennej, t.j. experimentálneho zásahu, a slúži tak účelu porovnania a zhodnotenia efektu experimentálneho zásahu.

konvergentné myslenie (*Convergent Thinking*) – schopnosť podať správnu odpoveď na štandardné otázky. Konvergentné myslenie kladie dôraz na rýchlosť, správnosť a logiku. Je najefektívnejšie v situáciách, keď existuje jedna správna odpoveď, ktorá musí byť vypracovaná rozhodovacími stratégiami jedinca. Využíva sa pri úlohách v škole alebo pri testoch inteligencie.

kooperatívna edukácia (*Cooperative Education*) – štruktúrovaná sústava metód edukácie založená na aktívnej spolupráci a zameraná na prepojenie akademických vedomostí s praktickými skúsenosťami. V kooperatívnej edukácii sa využívajú aktívne participatívne metódy, prostredníctvom ktorých sa študenti učia, ako pracovať spoločne na riešení problémov. Metódy kooperatívnej edukácie zahŕňajú hranie hier, vyjadrovanie názorov, zdieľanie a riešenie konfliktov, diskusiu, skúmanie a experimentovanie. Odohráva sa v malých skupinách, kde sa môže každý člen skupiny podieľať na jasne určených kolektívnych úlohách.

krátkodobá pamäť (*Short Term Memory*) – reprezentácia informácií, o ktorej jedinec práve premýšľa alebo si je jej práve vedomý. Označovaná aj ako aktívna pamäť, je priestorovo limitovaná a krátkodobá. Dĺžka krátkodobej pamäti sa meria v sekundách (20 – 40 sekúnd); kapacita je 5 až 9 (trsov) samostatných položiek. Pri sústredenej pozornosti sa informácie môžu uložiť do dlhodobej pamäti.

kryštalická inteligencia (*Crystallized Intelligence*) – predstavuje rad postupne nadobúdaných poznatkov. Na rozdiel od fluidnej inteligencie je kryštalická inteligencia dynamickou schopnosťou získavať nové poznatky učením sa v mladšom aj staršom veku. Je to inteligencia ovplyvnená vzdelávaním rôzneho typu, vplýva na ňu prostredie a pretrváva až do neskorého veku.

kultúrna deprivácia (*Cultural Deprivation*) – stav odcudzenia jedinca od vlastnej kultúry, spôsobený narušením generačného prenosu na kultúrnej úrovni a nedostačujúcim sprostredkovaným učením sa jedinca. Je charakteristická narušeným fungovaním, ktoré znižuje rozvoj vyšších foriem poznávania jedinca.

kultúrne nezávislý (nezaťažný) test (*Culture-free, Culture-fair Test*) – označenie testovej metódy, ktorá je konštruovaná tak, aby sa na jej úspešné zvládnutie minimalizovali schopnosti nadobudnuté v procese vzdelania, výchovy a skúsenosti z určitého kultúrneho a sociálneho prostredia.

L

l'ahká mozgová dysfunkcia (*ADD - Attention Deficit Disorder, ADHD Attention Deficit Disorder with Hyperactivity*) – pojem, ktorý sa v súčasnej odbornej literatúre už nepoužíva (v staršej literatúre skratka LMD aj označenie l'ahkámozgová encefalopatia), a v súčasnosti bol nahradený pojmom používaným v anglo-americkej literatúre – syndróm ADD (porucha pozornosti) a ADHD (porucha pozornosti s hyperaktivitou). Ide o súhrnné označenie pre celý rad prejavov jedinca, ktoré sa odchyľujú od bežnej normy a javia sa ako nezvyčajné a zvláštne (od nerovnomerného vývinu intelektových schopností, porúch pohyblivosti, sústredenia až po poruchy učenia sa), pričom rozumové schopnosti jedinca nie sú podpriemerné. Zmeny v správaní sú podmienené oslabením funkcie centrálného nervového systému (CNS) rôznej etiológie (pre-, peri- a postnatálne faktory – infekcie, komplikácie pri pôrode, úrazy...).

latencia reakcie (*Response Latency*) – dĺžka intervalu medzi doručením podnetu a začiatkom vyvolanej reakcie, resp. časové oneskorenie medzi príčinou a následkom. Termín latencia reakcie sa primárne používa v neurovedách. Pozri tiež reakčný čas.

latentná schopnosť (*Latent Ability*) – nepozorovateľná, priamo neskúmateľná schopnosť istého výkonu, pričom je možné pozorovať len efekty tejto schopnosti, alebo dosiaľ neobjavená, resp. nevyužívaná schopnosť, potenciál na zlepšenie sa v istej činnosti. Používa sa aj termín tacitná schopnosť.

latentné učenie sa (*Latent Learning*) – druh skrytého učenia sa, výsledky ktorého nie sú bezprostredne vyjadrené v zjavnej a pozorovateľnej reakcii jedinca; latentné učenie nastane bez akéhokoľvek zjavného posilňovania správania alebo asociácií, ktoré sú predmetom učenia sa. Záujem o latentné učenie vznikol predovšetkým z dôvodu, že jav latentného učenia sa zdal byť v rozpore s rozšíreným názorom, že učenie sa môže nastať len za prítomnosti posilňovania (napr. v podobe odmeny alebo trestu).

laterálna dominancia (*Lateral Dominance*) – funkčná asymetria alebo v prípade párových orgánov preferencia jednej strany tela.

limbický systém (*Limbic System*) – zoskupenie štruktúr v mozgu, sieť neurónov v tvare šišky, ktoré vplývajú na incentive a emócie, vrátane bolesti, hnevu, hladu, smädu a radosti. Thalamus, hypotalamus, amygdala, fornix sú časťami limbického systému. James Olds a Peter Milner objavili funkciu limbického systému náhodne v roku 1954 pri experimentovaní s elektrickou stimuláciou mozgu u myši.

limit kognitívnych zdrojov (*Resource Limit*) – kognitívny zdroj predstavuje akýkoľvek aspekt kognície, ktorý má limitovanú kapacitu, napr. pamäť, pozornosť. Limitom kognitívneho zdroja označujeme maximálny rozsah kognitívneho zdroja (pamäť, pozornosť, poznatky, informácie a pod.), ktorý je možné rozdeliť medzi rôzne, zvyčajne súperiace úlohy.

lineárna perspektíva (*Linear Perspective*) – spôsob, akým pracuje naše oko pri vnímaní rastúcej vzdialenosti. V psychologickom kontexte súvisí s vnímaním priestoru (hĺbky). Ide o monokulárny kľúč (pri vnímaní priestoru sa využíva jedno oko), pri ktorom sa rovnobežné prvky v určitom okamihu v diaľke (v blízkosti horizontu) zbiehajú.

logické myslenie (*Logical Reasoning*) – stratégia myslenia, pri ktorej jediniec využíva dedukciu a indukciu, s cieľom hodnotenia podmienok, pravidiel, princípov a zákonitostí pri hľadaní výsledku/záveru.

logika (*Logic*) – veda, ktorá sa zaoberá princípmi a kritériami platnosti inferencie a demonštrácie; veda o formálnych princípoch uvažovania. Štúdium princípov logiky je základom myslenia napr. vo filozofii, matematike a informatike.

lokomócia (*Locomotion*) – akt pohybu tela z jedného miesta na druhé. Vyžaduje si vstup z mozgu, miechy, periférnych nervov, svalov, kĺbov, srdca a ciev.

M

magické myslenie (*Magical Thinking*) – druh myslenia úzko spätý s emóciami a afektmi. Je považované za evolučne staršiu (archaickú) formu myslenia, ktorá má pôvod v procese evolúcie a predchádza kauzálnu-logické myslenie. Jeho obsah je determinovaný iracionálnou vierou v magický prvok. O jeho vzniku je možné uvažovať v súvislosti s prežívaním konkrétnych udalostí. Niektorými odborníkmi je považované za inferiórne (podradné). Dáva sa do súvislosti s psychikou detí (v predškolskom veku) alebo primitívnych národov. Ide však o častý jav aj u dospelých, inak racionálne rozmýšľajúcich ľudí. Môže sa prejaviť vierou v zázraky, amulety, fетиše a pretrváva v poverách.

mastery learning (*Mastery Learning*) – smer, ktorý predpokladá, že každý jedinec môže zvládnuť učebnú látku, ak sú mu poskytnuté dostatočné podmienky na učenie sa. Na rozdiel od tradičného vyučovania tento model na základe vypracovania konkrétnych cieľov ponúka proces výučby založený na častejšej individuálnej kontrole tak, aby jedinec postúpil k štúdiu nových informácií až po tom, čo dostatočne zvládol predchádzajúce učivo.

matematické schopnosti (*Mathematical Ability*) – prirodzené (vrodené) alebo učením získané schopnosti rýchleho a presného spracovania numerických dát. Patria medzi špeciálne schopnosti, ktoré vytvárajú predpoklady pre zvládnutie danej činnosti v matematickej doméne.

maturácia (*Maturation*) – označuje sa aj pojmom zrenie. Je to proces nevyhnutný pre vývin telesných systémov vrátane nervového. V priebehu ontogenézy postupné zrenie určuje obdobia výskytu/vynárania sa jednotlivých kognitívnych funkcií a schopností, ktoré sa ďalej rozvíjajú prostredníctvom učenia sa.

mediácia (*Mediation*) – forma alternatívneho riešenia sporov medzi dvoma alebo viacerými stranami. Účasť je zvyčajne dobrovoľná. Mediátor pôsobí ako neutrálny prostredník, ktorý pomáha ostatným dosiahnuť dohodu a skôr uľahčuje než riadi tento proces. Mediácia má svoju štruktúru, časový harmonogram a dynamiku. Celý proces je dôverný.

mediovaná učebná skúsenosť (*Mediated Learning Experience*) – proces interakcie medzi učiacim sa a skúseným mediátorom, ktorý selektuje, upravuje podnety z prostredia a poskytuje spätnú väzbu, aby vytvoril adekvátne učebné návyky u žiaka. Mediátor vstupuje medzi vonkajšie podnety a jedinca, aby sa uistil, že podnet zaznamenal, pochopil ho a spracoval zmyslovým spôsobom. Toto sprostredkované učenie vytvára súbor nových skúseností jedinca, ktoré na seba nadväzujú, a tak dopĺňajú jeho už existujúce kognitívne štruktúry.

medzinárodná klasifikácia chorôb (*International Classification of Diseases*) – **Systematický zoznam kódov diagnóz (MKCH-10-SK-2013)** – vychádza z International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, Tenth Revision, Geneva, WHO (World Health Organisation), Vol. 1. 1992 a z jej aktualizovanej verzie – International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, Tenth Revision – German Modification Version 2011. V aktuálnom slovenskom vydaní zároveň zahŕňa i všetky kódy z MKCH doteraz používanej v Slovenskej republike od roku 1994, ktoré sú nad rámec WHO klasifikácie, ale sú využívané na štatistické účely Národným centrom zdravotníckych informácií.

medzisenzorické procesy (*Intersensory Processes*) – sú interagujúce fyzické a kognitívne mechanizmy zodpovedné za integráciu zmyslových vnemov. Tieto procesy umožňujú napr. perцепčno-motorickú koordináciu rúk a očí v športe, počas situácie, keď prebieha fyzická spätná väzba od vonkajšieho sveta; ak niekto hádže loptu, medzisenzorické procesy nám umožňujú loptu chytiť.

mechanické učenie sa (*Rote Learning*) – doslovné memorovanie informácií, ktoré nevyžaduje porozumenie. Mechanické učenie sa (drilovanie) je učebná technika založená na opakovaní. Základnou myšlienkou je, že čím viac si jedinec opakuje informácie, tým rýchlejšie si bude schopný vybaviť význam daných informácií.

mentálna funkcia (*Mental Function*) – súhrnný pojem používaný pre všetky schopnosti ľudskej mysle, či už vo fáze vnímania, spracovania alebo komunikácie podnetov a emócií.

mentálna operácia (*Mental Operation*) – stratégia alebo súbor pravidiel, ktoré slúžia na organizáciu interných a externých zdrojov informácie. Rozlišujeme jednoduché (rozoznávanie, porovnávanie) a zložité (klasifikácia, logické násobenie, seriácia, permutácia) mentálne operácie.

mentálna rýchlosť (*Cognitive Processing Speed*) – je rýchlosť, ktorou mozog spracováva informácie. Je to schopnosť rýchlo, plynule a dostatočne presne vykonávať jednoduchšie kognitívne úlohy, ktoré si vyžadujú koncentráciu a zameranie pozornosti (t.j. prijať informáciu, premyslieť ju a dať odpoveď). Mentálna rýchlosť je jednou z ukazovateľov efektivity myslenia a učenia sa.

mentálne nastavenie (*Mental Set*) – rámec mysle, ktorý zahŕňa existujúci spôsob reprezentácie problému, súvislosť alebo postup riešenia. Určité mentálne nastavenie môže obvykle dobre fungovať pri riešení viacerých problémov, ale nie pri všetkých. Mentálne nastavenie, na ktorom človek trvá, môže byť problémom pri riešení problému, ktorý si vyžaduje nový spôsob pohľadu.

mentálny model (*Mental Model*) – mentálna reprezentácia vonkajšej reality, okolitého sveta a vzájomných vzťahov medzi javmi, ktorými si vysvetľujeme fungovanie sveta. Má významnú úlohu v našom vnímaní, myslení, rozhodovaní a ovplyvňuje naše správanie.

mentálny obraz (*Mental Image*) – reprezentácia vonkajšieho fyzického sveta v ľudskej mysli. Mentálne obrazy sa výrazne podobajú skúsenosti z vnímania objektu, udalosti alebo javu v minulosti; vytváranie mentálnych obrazov však nastáva, keď príslušný objekt, udalosť alebo jav nie sú v danom momente dostupné zmyslovému vnímaniu.

mentálny set (*Mental Set*) – podvedomá tendencia pristupovať k problémovým situáciám špecifickým spôsobom. Táto tendencia sa vytvára na základe predchádzajúcich skúseností daného človeka a jeho zvykov. Využívanie stratégií, ktoré v minulosti fungovali, často napomáha pri rýchlom riešení aktuálnych problémov. Neužitočný (na daný účel) mentálny set však bráni riešeniu ináč jasných a priamych problémov.

mentálny vek (*Mental Age*) – udáva mentálnu vyspelosť jedinca, bez ohľadu na jeho chronologický vek. Stanovuje sa na základe testov inteligencie. Je určený podľa najnáročnejších úloh, ktoré boli schopné priemerne vyriešiť jedinci zhodného chronologického veku. Prvýkrát termín použili v r. 1905 psychológovia Alfred Binet a Theodore Simon. Výpočet: mentálny vek = $IQ \times \text{chronologický vek} / 100$.

meranie (*Measurement*) – proces priradenia čísel k vlastnostiam (atribútom) objektov alebo javov podľa určitých pravidiel. Je základom kvantitatívnych výskumov v spoločenských vedách.

meranie vo vzdelávaní (*Educational Measurement*) – meranie, ktoré sa používa vo vzdelávacom procese s cieľom posúdiť schopnosti a zručnosti žiakov a študentov získaných v procese výučby.

metakognícia (*Metacognition*) – schopnosť jedinca premýšľať a uvažovať o vlastných myšlienkových pochodoch v procese učenia sa, predovšetkým s cieľom zlepšiť svoje kognitívne schopnosti.

metakognitívna znalosť (*Metacognitive Knowledge*) – prejav meta-kognície; sú to špecifické vedomosti a zručnosti, ktoré jedincovi umožňujú monitorovať vlastné kognitívne procesy, kontrolovať a regulovať ich. Jedinec, ktorý má rozvinuté metakognitívne zručnosti učenia sa, odbúrava mechanické učenie sa a využíva aktívne učenie sa (napríklad učenie sa riešením problémov).

metóda nedirektívnej diskusie (*Nondirected Discucion Method*) – diskusia, ktorá je menej štruktúrovaná v dôsledku presunutia prevažnej časti aktivity na stranu skupiny. Je to postup, ktorý sa využíva pri práci so skupinou. Úlohou vedúceho diskusie je premýšľať spolu so skupinou o daných problémoch a riešeniach, triediť získané informácie, pomáhať udržiavať poriadok pri diskusii, pomáhať skupine vyjadrovať sa, zvažovať najlepšie riešenia a vybrať také, ktoré skupina pokladá za najvhodnejšie v danej chvíli.

metóda učenia sa objavovaním (*Discovery Teaching Method*)

– označovaná aj ako heuristická metóda, je metódazaložená na princípe samostatného objavovania poznatkov a vyvodzovania záverov, ktoré majú pre jedinca individuálny význam a zmysel. Využíva sa v edukačnom procese s cieľom zvyšovania efektívnosti vzdelávania. Informácie sa tu osvojujú a upevňujú na základe vytvorenia problémovej situácie, kladenia otázok, realizácie experimentov a vyvodzovania záverov. Táto metóda sa využíva aj vo vzdelávaní žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.

metóda otvorenej triedy (*Open Classroom Method*) – vzdelávací proces,

v ktorom je výučba štruktúrovaná neformálne, flexibilne a individuálne, skupina žiakov je často vekovo heterogénna. Uplatňuje sa napr. pri vzdelávaní nadaných jedincov, čo umožňuje vyššiu efektívnosť vzdelávania, ako aj širšie možnosti na posudzovanie výkonu.

metóda tímového vyučovania (*Team Teaching Method*) – prístup

v edukácii, keď sa informáciám sústredeným okolo centrálnej témy venuje tím učiteľov, ktorí zabezpečujúv rôznych predmetoch rôzne úrovne vysvetľovania učiva, rešpektujúc aktuálne vedomosti výkon žiakov príslušnej triedy, čo je považované za efektívny spôsob získavania komplexných informácií.

mimovoľná pozornosť (*Involuntary Attention*) – pozornosť vzbudená

a udržiavaná podnetmi, ktoré sú nové, intenzívne, pohybujúce sa, meniace sa, neobvyklé, s okolím kontrastujúce, alebo podnetmi s osobným či sociálnym významom.

mnemotechnické učenie sa (*Mnemonic Learning*) – vzdelávacia

metóda, ktorá v procese učenia sa využíva pamäťové pomôcky, ktorých cieľom je previesť informácie do podoby, v ktorej je možné si ich zapamätať lepšie ako v pôvodnej podobe. Mnemotechnické učenie sa je založené na zistení, že ľudská mysel si ľahšie pamätá priestorové, osobné, vtipné alebo inak "podfarbené" než abstraktné alebo neosobné informácie (napr. šetri sedem oslov. 6378 km. Polomer Zeme).

model konceptuálneho vyučovania (*Concept Teaching Model – CTM*)

– model vyučovania základných konceptuálnych systémov, ako napríklad farby, tvaru, veľkosti, polohy, smeru, počtu, času atď., a s nimi spojených konceptov, ktoré sú u jedincov uvedomované prostredníctvom reči na základe zvnútornenej vedomosti o podobnosti a rozdieloch medzi prvkami kategórie určitého javu. Autorom CTM je Magne Nyborg, nórsky psychológ.

model spracovania informácií (*Information Processing Model*) – je modelovým rámcom, ktorý kognitívni psychológovia používajú s cieľom vysvetliť kognitívne procesy. Model prirovnáva proces myslenia

k tomu, ako funguje počítač. Rovnako ako počítač i ľudská myseľ prijíma informácie, organizuje a spracováva ich, uchováva s cieľom ich neskoršieho vybavenia z pamäti. Tak ako počítač i ľudská myseľ je vybavená vstupným mechanizmom (senzorický register človeka), mechanizmom na elaboráciu a uchovanie informácie a výstupné komunikovanie informácie. Počítač a ľudská myseľ majú ekvivalentné štruktúry. V rámci modelu sa analyzuje činnosť počítača s cieľom hlbšieho porozumenia kognitívnym procesom jedinca.

modifikácia správania (*Behavior Modification*) – proces, pri ktorom dochádza k zmenám v správaní jednotlivca. Je založený na operantnom podmieňovaní, keď prostredníctvom použitia techník pozitívneho alebo negatívneho posilnenia je zvyšovaná alebo znižovaná frekvencia výskytu správania sa (častejší výskyt žiaduceho správania a redukcia nevhodného).

motorická koordinácia (*Motor Coordination*) – z fyziologického aspektu ju možno charakterizovať ako spoluprácu medzi centrálnym nervovým systémom (CNS) a kostrovo - svalovým aparátom s cieľom vykonať špecifický pohyb. Je to schopnosť vykonávať pohyby s minimálnym úsilím a čo najrýchlejšie vzhľadom na danú situáciu. To znamená, že pohyby nadväzujú v určitom poradí, súlade.

mysel' (*Mind*) – synonymum pojmov psychika, vedomie – predstavuje súhrn psychických procesov jedinca (pocítovanie, myslenie, emocionálna, vôľové procesy a pod.).

myslenie (*Thinking*) – základná, charakteristická ľudská aktivita, spontánny akt vytvárania myšlienok, ktorý jedincom umožňuje pochopiť zmysel, interpretovať, utvárať alebo modelovať svet okolo a vytvárať predpoklady o tomto svete. Je to kognitívny proces zúčastňujúci sa na zaobchádzaní s konceptmi a myšlienkami.

myšlienkové poruchy (*Thought Disturbances*) – narušenie myšlienok, ktoré ovplyvňuje obsah myšlienky, jazyk alebo komunikáciu. Prejavuje sa mylnými predstavami, nesúvislou rečou a intenzívnym poklesom tvorby asociácií. Pre tento stav myslenia je charakteristická najmä neschopnosť koncentrácie pozornosti, logického spájania myšlienok a jasného uvažovania.

N

nabudenie (*Arousal*) – fyziologický a psychologický stav vzrušenia alebo reaktivity na podnety. Môže byť definované aj ako úroveň vydávanej energie alebo ako aktivačná úroveň. Tento stav zahŕňa aktiváciu nervového a endokrinného systému s cieľom zvýšenia tepovej frekvencie, krvného tlaku, zvýšenia pozornosti, pohyblivosti a pripravenosti reagovať. Nabudenie alebo vzrušenie je dôležité pri regulácii vedomia, pozornosti a pri spracovávaní informácií. Je tiež nevyhnutné pri motivácii určitého správania.

nadanie (*Giftedness*) – asynchrónny vývin, v ktorom sa kombinujú rozvinuté rozumové schopnosti a zvýšená intenzita kognitívnej aktivity na vytvorenie vnútorných skúseností a povedomia, ktoré sú svojou kvalitou odlišné od normy. Nadanie je komplexný jav, ktorý zahŕňa okrem zvýšených kognitívnych schopností aj celú osobnosť a s ňou aj emočné, motivačné a sociálne faktory. Poznáme viacero druhov nadania, napr. nadanie intelektové, umelecké, športové a pod.

nadané dieťa (*Gifted Child*) – dieťa, ktoré je v porovnaní so svojimi rovesníkmi schopné dosiahnuť vynikajúce výsledky vyplývajúce z jeho rozumových, špecificko-predmetových, kreatívnych, vodcovských alebo umeleckých schopností, resp. kombinácie viacerých z nich.

nadobúdanie zručnosti (*Skill Acquisition, Skill Learning*) – proces učenia sa vykonávať úlohu alebo súbor úloh so vzrastajúcou ľahkosťou a presnosťou. Pri nadobúdaní motorických zručností (napr. bicyklovanie) ide o postupný proces, ktorý vyžaduje, aby kognitívne procesy jedinca spolupracovali s jeho fyzickými schopnosťami na vykonávaní pohybov, ktoré sú pre neho vopred neznáme.

náhodné učenie sa (*Incidental Learning*) – učenie sa, ktoré sa realizuje nezámerne, zvyčajne sa vyskytne ako dôsledok inej nesúvisiacej aktivity; učenie sa bez explicitného uvedomovania si, že prebieha proces učenia sa, bez akéhokoľvek zámeru učiť sa. Jediniec si nie je vedomý následného preverovania úrovne nadobudnutej vedomosti. Vyskytuje sa v procese interakcie s prostredím, pozorovaním, napodobňovaním správania alebo ako dôsledok posilňujúcej odpovede.

nápravné čítanie (*Remedial Reading*) – špecializovaná výučba, zameraná na nápravu chybných čitateľských návykov alebo na zlepšenie nesprávne naučených čitateľských zručností. Nápravné čítanie sa uplatňuje u jedincov, ktorí už prešli nácvikom čítania, no prejavujú sa u nich poruchy čítania ako napríklad dyslexia, zámena písmen za iné, pridávanie písmen a hlások, čítanie bez porozumenia významu textu.

nativizmus (*Nativism*) – filozofická názorová pozícia, v ktorej sa niektoré mentálne schopnosti či osobnostné predispozície považujú za vrodené, a možnosti ich ovplyvnenia výchovou, resp. skúsenosťou sú obmedzené.

naučená bezmocnosť (*Learned Helplessness*) – duševný stav vnímaného nedostatku kontroly nad výsledkom situácie; naučené očakávanie jedinca, že jeho reakcie sú nezávislé od odmeny, a teda reakcia jedinca nemá vplyv na výskyt odmeny. Naučená bezmocnosť sa objavuje po negatívnych skúsenostiach výskytu trestu bez ohľadu na reakciu jedinca. Jedinec (organizmus) znáša podnety, ktoré sú bolestivé alebo inak nepríjemné, lebo nie je schopný alebo nechce, aby sa zabránilo následnému stretnutiu s týmito podnetmi, aj keď je možné sa im vyhnúť. Jedinec tak koná z dôvodu presvedčenia, že nemôže kontrolovať situáciu. Takéto podmienky vedú k narušeniu schopnosti učiť sa.

názorné myslenie (*Visual Thinking*) – druh myslenia, pri ktorom na myšlienkové operácie využívame manipuláciu s predstavami (najčastejšie s vizuálnymi, teda s obrazom predmetu, javu, udalosti, ktorý aktuálne nevnímame, ale v minulosti sme ho vnímali).

negatívne posilnenie (*Negative Reinforcement*) – odstránenie nežiaduceho podnetu alebo trestu, čo v konečnom dôsledku môže byť odmenou. Negatívne posilnenie posilňuje správanie, pretože zabraňuje nežiaducemu zážitku alebo ho zmierňuje. Napr., ak si žiak neurobí domácu úlohu, musí ostať po škole (trest). Avšak ak si úlohu urobí, ostať po škole nemusí (odstránenie trestu, negatívne posilnenie). Tento fakt zvyšuje pravdepodobnosť, že žiak si bude robiť domáce úlohy častejšie (posilnenie správania) s úmyslom vyhnúť sa trestu. Príkladom negatívneho posilňovania môže byť aj „odmena“ v podobe eliminácie negatívnej kritiky, pokiaľ bude jedinec efektívne pracovať. Efekt negatívneho posilňovania je využívaný pri inštrumentálnom (operantnom) podmieňovaní.

negatívny transfer (*Negative Transfer*) – v psychológii sa chápe ako negatívny vplyv učenia sa jedného obsahu (činnosti, správania) na učenie sa iného obsahu (činnosti, správania). Je možné ho registrovať v situáciách, keď sa človek naučí úlohu A a potom pristúpi k učeniu sa úlohy B. Naučenie sa úlohy A prekáža pri učení sa úlohy B, resp. ju spomalí. Označuje sa aj ako interferencia.

nepodmienená reakcia (*Unconditioned Response*) – v klasickom podmieňovaní existujú podnety, ktoré vyvolávajú reakcie aj bez predchádzajúceho učenia sa. Tento druh podnetov nazývame nepodmienené podnety; vyvolávajú nepodmienené reakcie, teda reakcie, ktoré sú úplne prirodzené a vznikajú bez predchádzajúceho učenia sa. Ak je napríklad vôňa jedla nepodmienený podnet, pocit hladu je nepodmienená reakcia ako odpoveď na vôňu jedla.

nepodmienený podnet (*Unconditioned Stimulus*) – podnet, ktorý je prirodzený a automatický spúšťač reakcie organizmu. Napr., ak človek cíti vôňu svojho obľúbeného jedla, môže začať pociťovať hlad. Vôňa jedla je nepodmieneným podnetom.

nervový receptor (*Neural Receptor*) – zmyslová bunka, ktorá zaznamenáva podnet (signál, zmenu) a mení ho na nervový vzruch. Receptory sa delia podľa podnetu, na ktorý reagujú, a to na mechanoreceptory (hmatové a sluchové bunky), chemoreceptory (čuchové a chuťové bunky) a rádioreceptory (zrakové bunky).

neurokognícia (*Neurocognition*) – akýkoľvek proces poznávania okoliťného sveta spojený s primeraným fungovaním jednej alebo viacerých špecifických oblastí mozgu, ktoré sú za tento proces zodpovedné (realizujú, prenášajú, sprostredkovávajú dané podnety).

neurolingvistické programovanie (NLP) (*Neurolinguistic Programming*) – proces uvedomenia si a úpravy slovných formulácií, ktoré si v istej situácii jedinec automaticky vybavuje a môžu tak ovplyvňovať jeho následné konanie. Ide o terapeutickú metódu, ktorá vychádza z predpokladu, že si jedinec vytvára mapy sveta, ktoré sú spojené s pomenovaním (rečou) a následne s jeho správaním. Ide o vedomé zameranie pozornosti na túto postupnosť a následnú zmenu (spracovanie) nefunkčných (obmedzujúcich) nastavení (programov) v praktickom živote.

nevedomie (*Unconsciousness*) – súhrn psychických procesov a obsahov, ktoré prebiehajú mimo vedomia, ale napriek tomu ovplyvňujú správanie a prežívanie jedinca.

neverbálna komunikácia (*Nonverbal Communication*) – zahŕňa všetky poprijazykové a mimojazykové prejavy komunikácie. Je kultúrne podmienená a v procese komunikácie často automatická (hoci ju je možné potlačiť). Môže byť aj zámerným vyjadrením významov, postojov alebo emócií, napr. deiktické, ikonické, ilustračné alebo afektové gestá... Do neverbálnej komunikácie napríklad patrí: mimika – výrazy tváre, *očný kontakt*, *haptika* – dotyky, *gestika* – pohyby rúk, *proxemika* – vzdialenosť medzi jedincami pri komunikácii, *posturika* – celkové postavenie tela, *plastika* – oznamovanie pohybom celého tela.

nevhodné správanie sa (*Misbehavior*) – správanie sa, ktoré nie je v súlade s aktuálnou normou, požiadavkami daného prostredia. Pri opakovanom porušovaní pravidiel môže ísť o poruchy správania sa (definované v MKCH).

O

obrazotvornosť (*Imagery*) – vytváranie mentálnych obrazov, ktoré sa výrazne podobajú skúsenosti z vnímania objektu, udalosti alebo javu v minulosti; vytváranie mentálnych obrazov však nastáva, keď príslušný objekt, udalosť alebo jav nie sú v danom momente dostupné zmyslovému vnímaniu.

observačná metóda (*Observation Method*) – metóda výskumu zahŕňajúca pozorovanie, opis správania a jeho hodnotenie. Pozorovanie je možné deliť: 1. podľa objektu pozorovania na introspekciu (pozorovanie vlastných psychických procesov, zážitkov...) a extrospekciu (pozorovanie iných); 2. podľa počtu pozorovaných osôb sa individuálne a skupinové; 3. podľa počtu sledovaných javov na celostné (skúmanie viacerých javov) a čiastkové (skúmanie jedného javu); 4. podľa zámernosti na náhodné, príležitostné, neštruktúrované (je východiskom pre systematické pozorovanie) a zámerné, systematické, štruktúrované (rozčlenenie pozorovanej reality na vopred stanovené kategórie – využitie pozorovacích schém, kódovania...); 5. podľa viditeľnosti pozorovateľa na nepozorované (využitie záznamovej techniky, jednosmerne priehľadného zrkadla...) a zjavné (pozorované); 6. podľa časového rozpätia na krátkodobé a dlhodobé.

osvojovanie si jazyka (*Language Acquisition*) – proces, pri ktorom jediniec získava schopnosť vnímať, vytvárať a používať jazykové, popri jazykové a mimojazykové prostriedky, ako aj pragmatické funkcie jazyka s cieľom porozumenia ich významu za účelom komunikácie, porozumenia a produkovania textu.

P

pamäť (*Memory*) – vlastnosť organizmu (nervovej sústavy), ktorá je založená na schopnosti uchovávať poznané skutočnosti, získané pri najrôznejších činnostiach. Je to dynamický proces zapamätávania (vštepovania, kódovania), uchovávania (uskladnenia) a vybavovania (reprodukcia a znovupoznanie) informácií, s ktorými človek prichádza do kontaktu. Je to zložitá, v čase prebiehajúca mentálna činnosť. Môžeme ju deliť z hľadiska dĺžky retenčného intervalu (krátkodobá, dlhodobá), podľa druhu ukladaného materiálu (verbálna, neverbálna), podľa spôsobu ukladania materiálu (explicitná, implicitná), podľa charakteru psychickej aktivity prevládajúcej v činnosti (pohybová, emočná apod.).

pamäťová predstava (*Memory Image*) – obraz predmetu alebo deja objavujúceho sa vo vedomí, aj keď príslušný predmet alebo dej jedinec aktuálne nevníma, ale bol predmetom minulého vnímania. V porovnaní s vnemom je predstava menej živá a jasná.

pamäťová stopa (*Memory Trace*) – označuje sa aj ako engram. Považuje sa za trvalú materiálnu (biofyzikálnu, biochemickú) zmenu istých mozgových štruktúr, ktorá vzniká na základe reakcie organizmu na vonkajšie podnety, ako dôsledok procesu vnímania a zapamätania si odrazu objektívnej reality. Predstavuje základ procesov, ktoré súvisia s pamäťou.

pamäťový tréning (*Memory Training*) – cielená stimulácia zameraná na posilňovanie jednotlivých zložiek pamäti. Využíva sa ako preventívny program predchádzania porúch pamäti, prípadne zachovania aktuálnej pamätevej kapacity.

pedagogická psychológia (*Educational Psychology*) – hraničná vedecká disciplína, ktorá aplikuje poznatky a metódy psychológie na štúdium vývinu, učenia sa, motivácie, hodnotenia a ďalších oblastí, ktoré majú vplyv na interakciu medzi vyučovaním a učením sa. Pedagogická psychológia je odbor, ktorý zhromažďuje psychologické poznatky relevantné pre výchovu a vzdelávanie, aplikuje ich s cieľom zlepšenia kvality edukačného procesu a jeho výsledkov. Pedagogická psychológia skúma psychické procesy a činnosti učiteľov, žiakov a samostatne učiacich sa jedincov.

percepčná pamäť (*Perceptual Memory*) – druh pamäti, umožňuje vedomé rozpoznanie objektov, ľudí a situácií na základe ich vlastností bez toho, aby došlo k sémantickému priradeniu, spojeniu verbálneho pojmu, pomenovania s konkrétnym predmetom. Zaraduje sa do systému dlhodobej pamäti.

percepčné učenie sa (*Perceptual Learning*) – proces učenia sa schopnosti vnímania; dlhodobé zlepšovanie výkonu v percepčných, napr. vizuálnych, sluchových, hmatových, čuchových alebo chuťových, úlohách v závislosti od skúsenosti. Výsledkom percepčného učenia sa je zlepšenie výkonu v jednoduchých zmyslových diskrimináciách (napríklad rozlišovanie dvoch hudobných tónov) až po komplexnú kategorizáciu priestorových a časových vzorcov týkajúcich sa odborných znalostí z reálneho sveta (napríklad čítanie, schopnosť vidieť vzťahy medzi šachovými figúrkami, rozoznať, či RTG obraz ukazuje anomáliu apod.) Percepčné učenie sa tvorí dôležitý základ komplexných kognitívnych procesov (napr. jazyka). Schopnosť percepčného učenia sa je zachovaná po celú dobu života.

percepčno-motorická koordinácia (*Perceptual Motor Coordination*) – schopnosť koordinovať zrak s pohybmi tela (napr. oko – ruka). Správna percepčno-motorická koordinácia je nevyhnutným predpokladom na efektívne vykonávanie činnosti (v škole hlavne čítanie a písanie).

percepčno-motorické (senzomotorické) učenie sa (*Perceptual Motor Learning*) – učenie sa, ktorým sa získavajú predpoklady na vykonávanie činností náročných na vnímanie a pohyby. Ide o zložitejšie odpovede, zručnosti, zahrňujúce viacero pohybových zložiek, ktoré je potrebné vykonať v istom postupne na seba nadväzujúcom poradí (reťazenie), ktoré sa spájajú do funkčných celkov (napr. písanie, vedenie auta, hra na hudobnom nástroji). Učením sa pohyby stávajú presnejšie a rýchlejšie – dochádza k ich automatizácii.

percepčno - motorický vývin (*Perceptual Motor Development*) – predstavuje vývin a integráciu percepčných a pohybových aktivít, ktoré sa môžu vyvíjať rôznym tempom. Je to schopnosť človeka prijímať, interpretovať a úspešne reagovať (motoricky) na zmyslové informácie. Dôležité je posudzovanie úrovne percepčno-motorického vývinu dominantne u detí (napr. školská zrelosť).

percepčný štýl (*Perceptual Style*) – vrodený spôsob preferencie získavania a spracovávaní informácií (zrakovo, sluchovo, taktilne, pohybom). Ide o spôsob (filter) vnímania a chápania vonkajšej reality. Rôzni jedinci majú rôzne percepčné štýly.

permanencia objektu (*Object Permanence*) – schopnosť uvedomovať si, že predmet existuje aj v čase, keď ho aktuálne nevnímame. U detí približne do 8. mesiaca života ešte nie je rozvinutá, a preto „zabúdajú“ na predmety, ktoré nevnímajú.

perseverácia (*Perseveration*) – ulpievanie – psychologický a psychiatrický termín na označenie myslenia, ktoré sa neustále vracia k určitej téme, a to aj napriek príjmu nových podnetov. Môže sa krátkodobo vyskytnúť aj u zdravého človeka (pri únave), ale je hlavne považované za prejav duševnej poruchy. Okrem ulpievania na istej téme sa môže prejaviť aj ako patologické opakovanie určitej vety, slova, zvuku.

plánovanie (*Planning*) – hierarchicky najvyššia exekutívna funkcia. Schopnosť premietnuť minulosť skúsenosť do budúcnosti s cieľom dosiahnutia stanovených cieľov. Prvou fázou plánovania je sformovanie mentálnej reprezentácie problému obsahujúcej počiatočný stav, cieľový stav, ako aj predstavu prostriedkov dosiahnutia tohto cieľa. Následným krokom je stanovenie sekvencie krokov potrebných na dosiahnutie cieľového stavu. Plánovanie sa podieľa na vytváraní, hodnotení a výbere sekvencie myšlienok a činností potrebných na dosiahnutie požadovaného cieľa.

plasticita mozgu (*Plasticity of the Brain*) – schopnosť mozgu modifikovať svoje štruktúry prostredníctvom konfrontácie s takouto potrebou v dôsledku zmien vo vnútornom (psychickom) alebo vonkajšom prostredí jedinca.

podmienенý podnet (*Conditioned Stimulus*) – podnet, ktorý predtým pre organizmus nezohrával dôležitú úlohu, nemusel vyvolávať žiadnu reakciu. V procese podmienenia sa podmienенý podnet opakovane a súčasne vyskytuje s nepodmienенým podnetom (biologicky významným), čím dochádza k spojeniu, asociácii. Podmienенý podnet potom signalizuje príchod podnetu nepodmienенého, biologicky významného. Organizmus následne reaguje už na podmienенý podnet tak, ako na nepodmienенý. V prípade pokusu I. P. Pavlova, ktorý skúmal podmienenie, je nepodmienенým podnetom jedlo a podmienенým podnetom svetlo alebo zvonček.

podnecovanie prostredníctvom nápovedi (*Prompting*) – situácia poskytovaná nápovedí (verbálnych, neverbálnych) inej osobe, ktoré sú podnetom na zapojenie sa do požadovanej činnosti, správania. Je nápomocné v procese učenia sa a zvládania úloh v počiatočnom štádiu nácviku. Často sa používa v procese dynamického testovania.

podnet (*Stimulus*) – stimul, činiteľ alebo podmienka, ktorá vyvoláva alebo urýchľuje psychologickú alebo fyziologickú aktivitu (odpoveď). Príkladom je laboratórna myš, ktorá dostane jedlo ako odmenu za stlačenie páky. Jedlo tu predstavuje podnet a myš pravdepodobne zopakuje stlačenie páky ako odpoveď na podnet. Podnety rozlišujeme vizuálne, sluchové, hmatové, čuchové a chuťové.

podporné vyučovanie (*Scaffolding*) – nazývané tiež opora, predstavuje súbor podporných stratégií vo vyučovaní, v rámci ktorého je asistencie učiteľa modifikovaná na základe pokrokov žiaka. Učiteľ poskytuje žiakovi oporu podľa potreby s ohľadom na aktuálne požiadavky žiaka. Opora by mala vychádzať z toho, čo už žiak vie (vedomosti, zručnosti, postoje). Žiakovi by mali byť informácie sprostredkované takou formou, ktorá je pre daného žiaka prijateľná.

pojmové učenie (*Concept Learning*) – učenie sa pojmom, teda kategorizácii objektov. Je to stratégia, ktorá si vyžaduje od jedinca porovnávanie skupín alebo kategórií, ktoré obsahujú koncepcne súvisiace jednotky so skupinami alebo kategóriami, ktoré jednotky so spoločnými vlastnosťami nemajú. Okrem porovnávania sú pri vyvodzovaní pojmu dôležité aj procesy abstraktizácie a generalizácie.

pomôcka pri vybavovaní (*Retrieval Cue*) – udalosť, skúsenosť alebo vnem (zvuk, tón, vôňa), ktorá napomáha pri vybavovaní si informácie z dlhodobej pamäti vďaka asociácii s danou informáciou. Tieto pomôcky predstavujú podnety, ktoré asistujú pri vybavovaní si z pamäti. Umožňujú prístup k spomienkam uloženým v dlhodobej pamäti a prinášajú ich do vedomia.

porovnávanie (*Comparison*) – myšlienková operácia, pomocou ktorej zvažujeme alebo zaznamenávame podobnosti alebo rozdiely medzi dvoma alebo viacerými javmi.

porozumenie pojmu číslo (*Number Comprehension*) – schopnosť spracovávať čísla, pochopiť ich zmysel a vzťahy medzi nimi. Je základom matematických schopností, súvisí s matematickými predstavami, ktoré sa viažu na konkrétne pojmy, ktoré jedinec nadobúda v určitom veku.

porucha čítania (*Reading Disability*) – stav, keď jedinec vykazuje problémy pri čítaní, ktorých príčinou sú zväčša neurologické faktory. Problémy s čítaním zvyčajne zahŕňajú problémy v nasledujúcich oblastiach: dekódovanie (porucha čítania – dyslexia), tempo čítania, fluencia čítania, porozumenie textu.

porucha pamäti (*Memory Disorder*) – narušenie pamäti, je výsledkom poškodenia neuroanatomických štruktúr mozgu, ktoré bráni ukladaniu, uchovávaniu a/alebo vybavovaniu informácií. Porucha pamäti môže mať rôzne príčiny (úraz, degeneratívne ochorenie a pod.) a rôzny priebeh (progredujúci, stacionárny).

poruchy reči (*Language Disorder*) – súhrnný pojem pre zhoršenú schopnosť komunikovať. Porucha reči môže byť receptívna (porozumenie reči) alebo expresívna (vyjadrovanie) a môže zahŕňať sémantiku (výber slova), syntax (slovosled) alebo fyzickú schopnosť hovoriť, napr. afázia (strata reči, ktorá môže byť receptívna aj expresívna). Poruchy reči môžu mať tiež vplyv na používanie znakovkej reči.

poruchy učenia sa (*Learning Disabilities*) – súhrnný pojem pre poruchy, ktoré postihujú schopnosť jedinca učiť sa obvyklým spôsobom, v dôsledku nejakej interferencie s procesom uchovávanía, spracovania a produkovania informácií. Jedinec s poruchami učenia sa môže mať problémy pri čítaní, písaní, dodržiavaní pravidiel pravopisu, uvažovaní alebo pri matematických operáciách. Jedinec s poruchami učenia sa môže mať problémy pri osvojovaní si nových poznatkov, pri učení sa, vznikajú na základe dysfunkcií niektorých centier CNS, avšak nemajú súvis s inteligenciou jedinca. Jedným z indikátorov porúch učenia sa je, keď jedinec má nízky akademický výkon napriek tomu, že jeho psychometrické IQ je priemerné alebo nadpriemerné. Medzi poruchy učenia sa patrí napríklad dyslexia, dysgrafia, dyskalkúlia, dysortografia a i. Postihnutí jedinca môžu uspieť v škole a v živote, ak dostanú správnu podporu a intervenciu.

posilňovanie (*Reinforcement*) – v behaviorálnej psychológii odpoveď na reakciu jedinca. Pri pozitívnom posilňovaní je jedinec odmenený tým, čo má rád (pochvala, dobrá známka, peniaze). Tieto pozitívne dôsledky správania posilňujú spojenie medzi situáciou a správaním. Negatívne posilňovanie predstavuje typ učenia sa, keď sa jedinec snaží vyhnúť nepríjemnejšej reakcii na správanie jedinca (trest, pokarhanie).

posttest (*Posttest*) – test administrovaný jedincovi po tom, čo ukončil napríklad edukačný program. Slúži na zmeranie úspešnosti a efektívnosti daného edukačného programu.

potlačená spomienka (*Repressed Memory*) – traumatická spomienka, ktorú si nemožno vybaviť. Ide o spomienku, ktorá bola podvedome zablokovaná, pretože sa spája s veľmi stresujúcim zážitkom alebo traumou. Hoci si jedinec nedokáže danú spomienku vybaviť, stále ho dokáže vedome ovplyvňovať.

potlačenie myšlienky (*Thought Supression*) – aktívny proces, pri ktorom sa jedinec snaží nemyslieť na určitú myšlienku alebo udalosť. Zvyčajne ide o vedomé ignorovanie alebo kontrolovanie myšlienok, ktoré jedinca znervózňujú alebo sú preňho hrozivé. Výskum poukazuje na fakt, že čím viac sa jedinec snaží potlačiť takéto myšlienky, tým častejšie sa vracajú.

potreba poznávania (*Need for Cognition*) – osobnostná predispozícia, potreba zmysluplne štruktúrovať významné udalosti a situácie a snažiť sa ich pochopiť (snaha pochopiť zmysel sveta). Miera potreby poznania je individuálna a nehovorí o kvalite procesov myslenia. Jedinci s vysokou mierou potreby poznania majú vyššiu vnútornú motiváciu venovať sa kognitívne náročným úlohám rôzneho charakteru.

povrchové spracovanie (*Shallow Processing*) – spôsob rozmýšľania, pri ktorom jedinec zameriava pozornosť len na povrchové aspekty objektu (napríklad ako písmeno vyzerá alebo iné povrchové aspekty predmetu, napríklad dekodovanie zvuku). Pri povrchovom spracovaní informácií dochádza k opakovaniu určitej informácie pre jej udržanie v krátkodobej pamäti, no zvyčajne vedie k slabému udržaniu informácie v dlhodobej pamäti.

pozitívne posilnenie (*Positive Reinforcement*) – odmena, ktorá posilní určité správanie, t.j. správanie sa bude opakovať. Napr., ak dá učiteľ žiakovi sladkosť (pozitívne posilnenie) za každú vypracovanú domácu úlohu, je pravdepodobné, že žiak bude častejšie písať domáce úlohy (posilnenie správania). Efekt pozitívneho posilňovania je využívaný pri inštrumentálnom (operantnom) podmieňovaní.

pozitívny transfer (*Positive Transfer*) – v psychológii sa chápe ako pozitívny vplyv učenia sa jedného obsahu (činnosti, správania) na učenie sa iného obsahu (činnosti, správania). Uplatňuje sa tak, že ak sa človek naučí úlohu A a potom pristúpi k učeniu sa úlohy B, naučenie sa úlohy A urýchlí učenie sa úlohy B.

pozornosť (*Attention*) – psychický proces, ktorý znamená zameranie sa na jeden alebo viac podnetov, zatiaľ čo iné podnety vyskytujúce sa v rovnakom čase sú ignorované. Pozornosť napovedá, ako jedinec aktívne spracováva špecifické informácie z prostredia. Je prejavom vysokej organizovanosti psychiky pri spracovávaní informácií o vonkajšom svete a pri kontrole vlastného mýšlenia a konania.

pracovná pamäť (*Working Memory*) – aktívne udržiavanie a flexibilné aktualizovanie informácie, ktorá je relevantná pri riešení aktuálnej úlohy. Pracovná pamäť umožňuje podržať informácie v pamäti počas doby, kým sú spracované alebo skoordinované s inými mentálnymi operáciami. Napríklad pri riešení matematickej úlohy jedinec drží čísla dočasne v pracovnej pamäti a súčasne ich spracováva pri riešení daného problému. Nevýznamné dáta sú zabudnuté, respektíve vytlačené súborom nových informácií. Pracovná pamäť sa skladá z fonologickej slučky, vizuálno priestorového náčrtníka a centrálnej exekutívy (riadiacej zložky).

pragmatická vedomosť (*Pragmatic Knowledge*) – je spôsob, ako jedinec komunikuje význam ako produkuje kontextovo zodpovedajúce výpovede, vety alebo texty. Pragmatická vedomosť zahŕňa sociolingvistické a funkčné znalosti.

predikcia (*Prediction*) – tiež prognóza, predpoveď – systematicky odvodená výpoveď o budúcom stave objektívnej reality. Na rozdiel od hypotézy má prognóza určitú mieru spoľahlivosti. Opiera sa o vedecké poznatky.

predispozícia (*Predisposition*) – náchylnosť, vrodená alebo získaná náklonnosť, podmienka pre rozvoj, naplnenie určitého javu, stavu (predispozícia k určitým špecifickým schopnostiam – hudobné, matematické schopnosti, ale aj ochorenie).

predstavivosť (*Imagination*) – psychický proces, ktorého výsledkom je vznik mentálnej reprezentácie predchádzajúcich senzoricko-vne-
mových prípadne citových zážitkov, ktorá nemusí byť len reprodukciou skôr vnímanej skutočnosti, ale môže obsahovať nové, zmenené prvky; je to aj schopnosť vytvárať nové obrazy a vnemy, ktoré neboli predtým vnímané zmyslami. Predstavivosť pomáha aplikovať naučené vedomosti pri riešení problémov, je nezastupiteľná pri integrácii skúsenosti a učenia sa. V psychológii je termín imaginácia používaný na označenie procesov oživovania v mysli predtým vnímaných zmyslových podnetov.

predvídanie (*Precognition*) – druh mimozmyslového vnímania, keď ide o nadobudnutie, získanie informácie o budúcich javoch, ktoré nie je možné odvodiť z aktuálne dostupných a bežne získaných informácií na zmyslovej báze. Je to očakávanie, tušenie, že sa niečo stane. Vo vedeckom zmysle je to tvorba predpovedí dosiaľ nepozorovaných alebo nezistených javov, založená na zovšeobecnení teoretických a experimentálnych údajov a poznávaní objektívnych zákonitostí.

preferencia (*Preference*) – vyjadruje hodnotiaci úsudok v zmysle „páči – nepáči sa mi“ a prejavuje sa v rozhodovacom procese. V psychológii je chápaná ako postoj jedinca (do istej miery stabilný) k súboru určitých objektov, javov.

pretest (*Pretest*) – úvodný test administrovaný s cieľom zistiť napr. počiatočnú úroveň vedomostí jedinca, ako aj úroveň iných merateľných javov. Predchádza samotnému testovaniu. Výsledky pretestu sa porovnávajú s výsledkami posttestu.

prežívanie (*Mindfulness*) – nepretržitý sled uvedomovaných psychických zážitkov (obsahov), ktoré prebiehajú pri rôznych stupňoch jasnosti vedomia (bdelosti). Predmetom prežívania môže byť vonkajší svet, stavy vlastného tela a vlastnej mysle.

priestorová kognícia (*Spatial Cognition*) – nadobúdanie, organizácia, využívanie a korekcia vedomostí o okolitom prostredí a priestore. Tieto schopnosti umožňujú riadiť každodenné základné i zložitejšie kognitívne úlohy. Výskumy v oblasti priestorovej kognície pripisujú neurologické a neuropsychologické problémy práve rozdielnemu fungovaniu priestorovej kognície u jedincov.

priestorová organizácia (*Spatial Organization*) – organizácia informácií na základe ich poradia alebo usporiadania v priestore. Napríklad pri opisovaní miestnosti, v ktorej sa jedinec nachádza, využíva tento jedinec priestorovú organizáciu.

priestorová orientácia (*Spatial Orientation*) – schopnosť pohybovať sa v okolitom prostredí alebo vnímať externé podnety vďaka využívaniu vrodeneho zmyslu pre rozpoznanie smeru. Priestorová orientácia je dôležitá pri adaptácii organizmu na neznáme prostredie. Mozog je schopný definovať a určiť polohu organizmu vzhľadom na prostredie.

priestorová pamäť (*Spatial Memory*) – druh pamäti zodpovednej za uchovávanie informácií o našom prostredí a priestorovej orientácii. Ide o pamäť na priestorové informácie, ako napríklad geografický terén rodného mesta či interiér priateľovho domu. Priestorovú pamäť možno merať neuropsychologickým testom, v rámci ktorého si má človek zapamätať napríklad polohu položiek v priestore alebo navigovať cez bludisko.

priestorová pozornosť (*Spatial Attention*) – schopnosť zamerať pozornosť na konkrétne podnety v rámci vizuálneho prostredia. Táto súčasť vizuálnej pozornosti predstavuje schopnosť mozgu identifikovať najdôležitejšie informácie vo vizuálnom zábere. Nepatrí k vrodeným schopnostiam; rozvíja sa počas interakcie s prostredím už v dojčenskom období.

priestorová pracovná pamäť (*Spatial Working Memory*) – schopnosť udržať priestorovú informáciu aktívnu na krátky čas v pracovnej pamäti, resp. schopnosť podržať informáciu, ktorá sa vzťahuje na priestor. Tento proces má limitovanú kapacitu a jej obsah sa neukladá navždy.

priestorová schopnosť (*Spatial Ability*) – schopnosť vytvárať, udržiavať, vyvolať a transformovať vizuálne obrazy. Priestorová schopnosť predstavuje kapacitu jedinca premýšľať o predmetoch v troch dimenziách a vyvodzovať závery o týchto predmetoch na základe obmedzených informácií. Ide o potenciálny alebo skutočný výkon v úlohách zahrňujúcich mentálnu manipuláciu s predmetmi.

priestorové zobrazovanie (*Spatial Imagery*) – mentálna reprezentácia priestorových vzťahov. Priestorové zobrazovanie sa využíva pri aktivitách ako napríklad interpretácia grafov, riešenie geometrických úloh, hľadanie cesty v neznámom prostredí, ukladanie batožiny do auta alebo dokonca nacvičenie tanečného vystúpenia.

priming (*Priming*) – kognitívny mechanizmus, pri ktorom má spracovanie určitej prvotnej informácie vplyv na spracovanie nasledujúcich informácií alebo na nasledujúce správanie (napr. sledovanie agresívnych prejavov vyvoláva zvýšený počet agresívnych asociácií na indiferentné podnetové slová).

prístup odstupňovanej pomoci (*Graduated Prompt Approach*) – prístup pri učení sa riešenia problémových úloh, keď učiteľ poskytne jedincovi pomocnú informáciu, vďaka ktorej má jedinec vyššiu pravdepodobnosť, že danú úlohu vyrieši. Ak jedinec naďalej nevie danú úlohu vyriešiť správne, učiteľ pokračuje v poskytovaní odstupňovanej (podľa náročnosti) pomoci, až kým jedinec úlohu nevyrieši. Využíva sa v postupoch dynamického hodnotenia.

proaktívna inhibícia (*Proactive Inhibition*) – proces, keď predošlé učenie sa negatívne vplýva na učenie sa nasledujúce, ide o negatívne pôsobenie útlmu smerom dopredu – v učení sa to znamená, že naučenie sa úlohy A prekáža v nasledujúcom učení sa úlohy B.

procedurálna pamäť (*Procedural Memory*) – pamäťový subsystém implicitnej pamäti, ktorý je spojený s vyvolaním svalových, žľazových reakcií, ktoré sa utvárali v procese podmieňovania. Môžu byť vyvolané bez sústredenia pozornosti na danú činnosť. Vytvára sa výlučne cvičením a manipuláciou (zručnosti pri športovom výkone, manipulácii s pracovnými alebo hudobnými nástrojmi).

procedurálna znalosť (*Procedural Knowledge*) – vedomosť manifestovaná v rámci výkonu úlohy alebo činnosti; zahŕňa vedenie „ako“ robiť niečo, napr. jazdiť na bicykli, riešiť rovnicu; v mnohých prípadoch jedinec nemusí byť schopný verbalizovať, ako to (u)robí; procedurálne vedomosti sú často výsledkom implicitného učenia sa, ktorého si učiaci sa jedinec nemusí byť vedomý. Je to zároveň osobitná kategória v znalostnej dimenzii kognitívnej taxonómie.

procedurálne učenie sa (*Procedural Learning*) – získavanie zručností alebo schopností prostredníctvom praxe, často bez uvedomovania si, že nastáva proces učenia sa. Implicitné procedurálne učenie sa je základom akejkoľvek motorickej zručnosti alebo kognitívnej aktivity. Spočíva v mnohonásobnom opakovaní komplexnej činnosti až do času, kým všetky relevantné neurálne systémy nevykazujú súčinnosť s cieľom automatickej realizácie činnosti.

protektívny faktor (*Protective Factors*) – faktor, podmienka, ktorá inhibuje, redukuje alebo tlmi pravdepodobnosť výskytu nežiaduceho javu, správania. Preventívne chráni jedinca pred vplyvom negatívnych javov z vnútorného (telesného a psychického) a vonkajšieho (napríklad sociálneho, environmentálneho) prostredia.

proximálny faktor (*Proximal Factor*) – priamo, bezprostredne pôsobiaci činiteľ vplývajúci na výsledok istého procesu.

psychické zdravie (*Mental Health*) – stav emočnej a psychickej pohody, v rámci ktorého je človek schopný využívať svoje kognitívne a emočné schopnosti, dokáže plne fungovať v spoločnosti a dokáže sa vysporiadať so záťažovými situáciami a s požiadavkami každodenného života.

psychodiagnostika (*Psychodiagnosis*) – aplikovaná psychologická disciplína, zaoberá sa zisťovaním, meraním duševných vlastností a stavov jedinca s cieľom poznania jeho vnútornej štruktúry a interindividuálnych rozdielov medzi jedincami, prostredníctvom ktorých je možné vysvetliť rôzne formy správania sa.

psycholingvistika (*Psycholinguistics*) – vedný odbor zaoberajúci sa vzájomnými vzťahmi psychológie, jazyka (systém lexikálnych a gramatických znakov a pravidiel, ktorý určité jazykové spoločenstvo používa ako prostriedok myslenia a dorozumievania) a reči (konkrétna realizácia jazykového systému, zvukovo alebo písomne vyjadrený hovor). Venuje sa otázkam porozumenia a produkcie reči, vzťahu jazyka a myslenia, osvojovania si cudzích jazykov, ale aj biologickým aspektom – patologickým procesom reči, neverbálnej komunikácii a reči zvierat, ako aj osvojovaniu si jazyka. Na psycholingvistiku nadväzuje i kognitívna lingvistika, ktorá je na pomedzí lingvistiky a ďalších vedných odborov a je súčasťou kognitívnych vied.

psychologická potreba (*Psychological Need*) – predstavuje subjektívne pociťovaný nedostatok alebo prebytok niečoho. Vzniká v procese socializácie na základe rozvoja ľudskej psychiky, ľudského vedomia a v závislosti od kultúrnych podmienok. Medzi psychologické potreby sa najčastejšie radia: potreba afiliácie, lásky, šťastia, estetické potreby, potreby poznávania, združovania, opatery a pomoci, dominancie a spoločenskej prestíže, sebaúcty a vlastnej identity.

psychometrika (*Psychometrics*) – taktiež psychometria. Veda zaoberajúca sa otázkami merania psychických atribútov ako vedomostí, schopností, postojov alebo osobnostných znakov. Jedným z hlavných predmetov psychometrie je tvorba, overovanie a hodnotenie kvality meracích nástrojov používaných v psychológii.

psychopatológia (*Psychopatology*) – teoretický vedný odbor zaoberajúci sa chorobnými zmenami psychiky. Študuje poruchy jednotlivých psychických funkcií a procesov, zaoberá sa ich príčinami, prejavmi a mechanizmami. Venujú sa jej psychológovia, psychiatri.

R

racionalita (*Rationality*) – schopnosť jedinca myslieť a konať na základe racionálne vyvedených noriem. Ide o súlad medzi činnosťou a racionálne vyvedenými pravidlami, ktorých zachovávanie je predpokladom dosiahnutia cieľa. Racionalitu možno chápať ako relatívne stabilný súhrn pravidiel, noriem a štandardov duchovnej a materiálnej činnosti, ako aj hodnôt, ktoré všeobecne prijímajú a jednoznačne chápu všetci členovia daného spoločenstva (sociálnej, profesiovej alebo etnickej skupiny, triedy, vrstvy).

racionalizácia (*Rationalization*) – typ obranného mechanizmu, rozumové zdôvodňovanie neúspechu, zlej situácie alebo postoja, sebaospravedlňovanie. Všeobecne používaný termín pre obranný mechanizmus, sebaklam, spočívajúci v snahe racionálne zdôvodniť absurdný podnet alebo myšlienku, alebo osobný neúspech. Napríklad na jedincovi, ktorý sa nám nepáči, nájdeme bez ťažkostí dosť nedostatkov, ktoré bežne prehliadneme u ďalších jedincov.

racionálne myslenie (*Rational Thinking*) – špecifický spôsob myslenia, ktorý sa zakladá na analytickom uvažovaní, na hľadaní súvislostí, na logickom zdôvodňovaní problémov. Je založené na faktoch, premýšľaní a plánovaní, nie na emóciách, pocitoch alebo osobných názoroch.

raná spomienka (*Early Memory*) – informácia, ktorú si pamätáme z raného detstva (do troch rokov veku), je väčšinou veľmi útržkovitá, čo je pripisované príliš všeobecným procesom pamäti v útlom veku.

reakčné nastavenie (*Response Set*) – kognitívny stav koncentrácie alebo behaviorálnej pripravenosti reagovať. Taktiež štýl alebo tendencia reagovať napríklad na položky testu charakteristickým spôsobom tak, aby jedinec o sebe vytvoril určitý obraz, ktorý sa nemusí zakladať na skutočnosti.

reakčný čas (*Reaction Time*) – reakčný (alebo odpoveďový) čas predstavuje interval medzi začiatkom stimulu a začiatkom odpovede – svalovej reakcie na daný stimul. Primárnym faktorom vplyvujúcim na reakciu (odpoveď) je počet možných stimulov. Pri jednoduchom reakčnom čase dochádza k reakcii za veľmi krátky čas, keďže existuje iba jedna možná reakcia (odpoveď). V rámci komplexnejšieho reakčného času zas trvá dlhšie zvoliť si danú reakciu. V experimentoch reakčného času sa zisťuje rýchlosť a presnosť odpovedí, ktoré závisia od podmienok stimulácie a vnútorných podmienok testovaného.

reaktívita (*Reactivity*) – schopnosť jedinca reagovať, odpovedať na vnútorné i vonkajšie podnety (stimuly). Ide o schopnosť biologického systému meniť životné deje na základe zmien podmienok prostredia. Reaktívita živých organizmov je geneticky podmienená, počas života sa však mení, najmä pod vplyvom starnutia alebo dlhodobého ochorenia.

reaktívny výtvor (*Reaction Formation*) – ego-obranný mechanizmus v psychoanalytickej teórii. Predstavuje zmenu neakceptovateľného impulzu na protiklad. Napríklad: mimoriadne neporiadkumilovný jedinec začne neustále upozorňovať na dodržiavanie poriadku.

receptívne pole (*Receptive Field*) – špecifická časť povrchu ľudského tela, v ktorej podnet spustí akciu individuálneho zmyslového neurónu. Receptívne polia sú informácie zrakových, sluchových a somatických buniek, ktoré sú zoskupované a ďalej prenášané do mozgu.

reč (*Speech*) – špecifická psycho-fyzická komunikačná schopnosť človeka. Je založená na syntaktickej kombinácii slov a slúži na zdieľanie myšlienok. Vo vnútornej reči jedinec zdieľa myšlienky sám so sebou. Vo vonkajšej reči ich zdieľa s ostatnými jedincami, a to buď hovorenou, alebo písanou formou. Reč v užšom zmysle je použitie jazyka v konkrétnych komunikačných situáciách.

reedukácia (*Reeducation*) – nápravný pedagogický postup, prevýchova prostredníctvom systematických učebných aktivít s cieľom nadobudnúť nové formy vedomostí, zručností, prístupov a hodnôt. Taktiež využitie metód špeciálnej pedagogiky pri úprave narušených funkcií (napríklad sluchu, zraku, reči, pohybových a rozumových schopností).

reflexívne myslenie (*Reflectiveness*) – v psychológii samostatný a hodnotiaci postoj k sebe a k svetu, uvážlivosť, snaha nezávisle chápať, poznávať, objavovať. Jediniec si je vedomý učenia sa a má ho pod kontrolou tým, že aktívne vykonáva reflexívne myslenie počas učebných situácií: hodnotí, čo už vie, čo potrebuje vedieť a ako prekoná možné nedostatky.

reflex (*Reflex*) – adaptačná reakcia jedinca, podmienená podráždením receptorov a sprostredkovaná centrálnym nervovým systémom. Je základnou funkčnou jednotkou nervovej sústavy; reflexmi jediniec reaguje na zmeny prostredia a prispôsobuje sa im. Rozlišujeme nepodmienené (vrodené) a podmienené (nadobudnuté počas života) reflexy.

regresia (*Regression*) – návrat na už prekonanú úroveň, ku stavu alebo správaniu, ktoré deficitne nezodpovedá vývinovej úrovni daného jedinca. Podľa Freuda ide o obranný mechanizmus, ktorý vedie k dočasnému alebo dlhodobému návratu na nižší vývinový stupeň z dôvodu neschopnosti čeliť problému.

rekognícia (*Recognition*) – identifikácia objektu buď prostredníctvom jeho identity, alebo určitého znaku, charakteristiky, črty (napr. ak má s ňou jediniec skúsenosť). Ide o druh vybavovania, znovupoznania, získania prístupu k informácii, ktorá bola v pamäti už raz uložená. Napríklad v teste sú jedincovi ponúknuté možnosti, a keď spozná tú správnu, označí ju. Znovupoznanie je opätovné vnímanie toho, čo už predtým vnímal. Pri zapamätávaní sú dôležité nervové spoje, ktoré sa vytvárajú a neskôr obnovujú. Práve obnovovanie prv utvorených dočasných spojov je fyziologickým základom vybavovania.

rekonsolidácia (*Reconsolidation*) – kognitívny proces, v rámci ktorého sú skôr upevnené spomienky vybavované a aktívne upevňované. Je to proces slúžiaci na udržiavanie, posilňovanie a modifikovanie spomienok, ktoré sú už uložené v dlhodobej pamäti.

rekonštrukcia v učení sa (*Reconstruction in Learning*) – proces vybavovania si zapamätaných položiek (vecí, udalostí). Úspešné vybavenie si zažitých skúseností závisí od intenzity zážitku, všeobecných vedomostí a našich predpokladov o tom, čo sa stalo.

relačné učenie sa (*Relational Learning*) – učenie sa v kontexte, kde existujú vzťahy medzi učebnými príkladmi. Z hľadiska sociálneho konstruktivismu žiaci aj učitelia sa navzájom učia prostredníctvom zdieľania názorov. Spolu vytvárajú učebné prostredie.

retencia (*Retention*) – schopnosť uchovať, podržať fakty a obrazy v pamäti. Ide o uchovávanie naučených faktov, informácií alebo zážitkov s využitím kognitívnych procesov reprodukcie, vybavovania si, reorganizácie a opakovaného učenia sa. Retencia je druhým štádiom zapamätávania; nasleduje po kódovaní informácie a predchádza v्यavovaniu informácie.

retroaktívna interferencia (*Retroactive Inhibition, Retroactive Interference*) – teória, podľa ktorej učenie sa nových materiálov môže zabrániť uchovaniu predtým naučených materiálov v pamäti. Jedinec má problém vybaviť si starú informáciu kvôli novo naučenej informácii, ak sú tieto informácie podobné alebo príbuzné (napríklad učenie sa dvoch jazykov, učenie sa dvom podobným športom). Pozri tiež negatívny transfer.

riadené vybavovanie (*Cued Recall*) – zvykne sa taktiež označovať ako v्यavovanie s náповed'ou alebo provokované vybavovanie. Ide o vybavovanie pamäťových stôp na základe náповedí (t.j. napríklad iných slov, kategórií, kontextu a pod.). Ide o jednu zo základných úloh v rámci oblasti výskumu pamäti.

riešenie problému (*Problem Solving*) – proces, pri ktorom dochádza k hľadaniu a stanoveniu poradia alternatívnych krokov, ktoré by mali viesť k želanému cieľu alebo k úspešnému dokončeniu úplnej úlohy.

rigidita (*Rigidity*) – nepružnosť, neschopnosť odchyliť sa od špecifického vzorca správania alebo myslenia. Ide o neschopnosť meniť svoje názory, postoje, o návykové myslenie, ktoré prekáža pri riešení problémov. Rigidné myslenie je strnulé, stereotypné myslenie, odolávajúce zmene. Je to nepružnosť mysle, neschopnosť a neochota meniť svoje myšlienkové postupy, spôsoby riešenia problémov.

rozdelená pozornosť (*Divided Attention*) – schopnosť venovať pozornosť dvom alebo viacerým podnetom v rovnakom čase. Je to schopnosť deliť kognitívne úsilie a pozornosťný potenciál, ktorý má jedinec k dispozícii, tak, aby bolo možné zladať realizáciu viac než jednej úlohy v priebehu toho istého času. Ľudia všeobecne majú obmedzený limit v počte podnetov, ktorým sú schopní venovať pozornosť v rovnaký čas, preto pri rozdeľovaní pozornosti dochádza k zníženiu kognitívneho výkonu.

rozhodovanie (*Decision Making*) – proces zvažovania jednotlivých motívov pre ten alebo iný cieľ. Rozhodovanie môže byť definované aj ako voľba medzi alternatívami na základe preferencií rozhodovateľa alebo na základe predvídania následkov. Je považované za súčasť (zložku) kognitívneho procesu.

rozpomínanie (*Reminiscence*) – proces vybavovania minulých zážitkov z pamäti, zdieľania subjektívnych skúseností z minulosti, keď jedinec umožní ďalším jedincom sprostredkované prežívať osobné príbehy. Taktiež, schopnosť vykonať úlohu, ak je jedinec skúšaný až určitú dobu po tom, čo sa danú úlohu naučil.

rozpoznávanie slov (*Word Recognition*) – schopnosť jedinca rozoznať písané slová bezchybne a prakticky bez námahy. Rýchle rozoznávanie slov bez námahy predstavuje hlavnú zložku a podmienku prechodu k plynulému čítaniu. Najstarší model rozoznávania slov vysvetľuje, že slová rozoznávame ako celok na základe obrysov, ktoré tvar daného slova vytvára. Podľa súčasných výskumov v oblasti kognitívnej psychológie však jedinec rozoznáva slová pomocou písmen v daných slovách. Informáciu získanú vizuálne jedinec spája s kontextuálnymi informáciami na rozoznávanie slov pri štandardnom čítaní.

ruminácia (*Rumination*) – kognitívny proces neustáleho zaujatia určitou myšlienkou, ktorý môže vyvolať pocit úzkosti a ohrozenia. Často sa spája s obsesívno-kompulzívnou poruchou a depresiou. V psychológii je hľbanie (ruminácia) definované ako kompulzívne zameraná pozornosť na symptómy ťažkostí, ich možné príčiny a následky namiesto toho, aby pozornosť smerovala na možné riešenie ťažkostí.

S

sebakontrola (*Self-control*) – kontrola správania sa, myšlienok alebo emócií s cieľom zvýšiť pravdepodobnosť dosiahnutia dlhodobých výsledkov. V psychológii má sebakontrola význam pri dosahovaní cieľov a vyhýbaní sa podnetom, ktoré by mohli mať negatívny dosah.

sebamonitorovanie (*Self Monitoring*) – proces subjektívneho pozorovania a porovnávania vlastného správania sa a vyjadrovania so správaním sa a vyjadrovaním iných jedincov. Cieľom je regulácia a kontrola vlastného verbálneho i neverbálneho správania sa. Sebamonitorovanie možno definovať ako osobnostnú črtu, ktorá poukazuje na schopnosť regulácie správania sa s cieľom prispôsobiť sa sociálnym situáciám. Počas sebamonitorovania sa jedinec snaží pochopiť, ako jedinci a skupiny vnímajú jeho konanie. V terapeutickom procese je to vedenie záznamov o vlastnom konaní, prežívaní, ktoré má následne prispieť k pochopeniu a možnostiam zmeny vlastného správania žiaducim smerom. Je to zároveň metakognitívny proces.

sebaposilňovanie (*Self Reinforcement*) – proces, pomocou ktorého jedinci kontrolujú svoje správanie sa tým, že sa odmenia, ak dosiahnu alebo prekonajú určitý štandard vo výkone. Táto metóda podmieňovania seba samého má za úlohu posilniť asociáciu medzi určitými podnetmi a určitými reakciami.

sebapoznanie (*Self-knowledge*) – schopnosť robiť súdy o vlastnom tele, fyziológii, súčasnom kognitívnom a emočnom vnútornom stave, sociálnych vzťahoch a zručnostiach, charakterových črtách alebo schopnostiach. Sebapoznanie je termín používaný najmä v psychológii; označuje súbor informácií, ktoré jedinec dokáže poskytnúť pri snahe o zodpovedanie otázky, aký je.

sebarealizácia (*Self Actualization*) – podľa Maslowovej pyramídy ľudských potrieb sebarealizácia (alebo sebaaktualizácia) je inštinktívna potreba naplniť svoje schopnosti a snaha byť najlepším, akým len jedinec môže byť. Pojem sebarealizácia zahŕňa prejavovanie vlastnej kreativity, hľadanie duchovnej inšpirácie i snaha o získanie vedomostí.

sebareflexia (*Self-reflection*) – proces odrážania seba vo vlastnom vedomí; rozumové sebapoznanie opierajúce sa o psychologické pozorovanie. Ide o sebapozorovanie a uvažovanie zamerané na pochopenie vlastných činov a ich zákonitostí. Sebareflexiou a hodnotením odrážaných skutočností sa utvára obraz o sebe vo vedomí človeka. Ľudská bytosť reaguje nielen na veci a osoby vo vonkajšom prostredí, ale aj na svoje vlastné telo, na vlastné myšlienky, na cítenie.

sebaregulácia (*Self Regulation*) – proces prispôsobovania vlastného správania sa, myšlienok a emócií s cieľom dosiahnuť daný výsledok, resp. sa mu vyhnúť; schopnosť (kapacita) jedinca meniť svoje správanie sa a prispôbovať ho určitým požiadavkám. Pojem sebaregulácia je širší ako pojem sebakontrola a zahŕňa vedomé aj nevedomé procesy. Často sa dáva do súvisu so správaním orientovaným na ciele a štandardy. Sebaregulácia zahŕňa štyri flexibilne zoradené fázy kognície: vnímanie úlohy (zbieranie informácií týkajúcich sa úlohy), stanovenie cieľa a plánovanie, vykonanie úlohy a prepracovanie úlohy (vyhodnotenie výkonu a prepracovanie stratégie riešenia úlohy).

sebaregulované učenie sa (*Self Regulated Learning*) – prístup v učení sa, ktorý zahŕňa sebamonitorovanie, sebaregulovanie, používanie stratégií a stanovovanie cieľov. Sebaregulované učenie sa je riadené metakogníciou (myslenie o myslení), strategickým konaním (plánovanie, kontrolovanie a hodnotenie vlastných pokrokov) a motiváciou učiť sa. Ide o proces, keď jedinec preberá iniciatívu pri diagnostikovaní svojich učebných potrieb, formulovaní učebných cieľov, identifikovaní ľudských i materiálnych zdrojov pri učení sa, voľbe a implementácii učebných stratégií, ako aj pri hodnotení výsledkov učenia sa.

sebariadenie (*Self Management*) – proces cieľavedomého usmerňovania vlastného správania sa, pozostávajúci z aktivít a činností, prostredníctvom ktorých si jedinec stanovuje pracovné a osobné ciele, rozhoduje, plánuje, organizuje a monitoruje ich plnenie a hodnotí ich dosahovanie. Ide o proces, keď jedinci využívajú rôzne metódy, zručnosti a stratégie tak, aby efektívne riadili svoje aktivity smerom k dosiahnutiu vopred vytýčeného cieľa.

sebaúčinnosť (*Self-efficacy*) – dôvera jedinca vo svoje schopnosti organizovať a vykonávať určitý sled činností zameraných na vyriešenie problému alebo zvládnutie úlohy. Sebaúčinnosť zohráva kľúčovú úlohu ako autoregulačný prvok v rámci sociálno-kognitívnej teórie. Sebaúčinnosť ovplyvňuje, aké situácie a ciele si jedinci volia a koľko úsilia vynaložia, aby ich naplnili.

sekvenčné učenie sa (*Sequence Learning*) – druh učenia sa, v ktorom je potrebné porozumieť určitej úlohe skôr, než dostaneme ďalšiu úlohu; každá úloha sa buduje na predchádzajúcom osvojení. Sekvenčné učenie sa predstavuje schopnosť integrovať zručnosti a vedomosti nadobudnuté z predchádzajúcich úloh. Teória sekvenčného učenia vychádza z predpokladu, že poradie, v akom je prezentovaný učebný materiál, v značnej miere vplýva na kvalitu jeho osvojenia, na zvyšovanie výkonu a niekedy aj na to, či bol učebný obsah vôbec osvojený.

selektívna pozornosť (*Selective Attention*) – zameriavanie pozornosti na obmedzený rozsah podnetov. Ide o proces sústredenia sa na daný objekt v určitom čase, spolu so súčasným ignorovaním vedľajších, nepodstatných informácií. Keďže nie je možné zamerať pozornosť na všetky podnety, jedinec využíva selektívnu pozornosť na výber dôležitej informácie v danom čase.

sémantická generalizácia (*Semantic Generalization*) – špecifický druh podnetovej generalizácie. Ide o kognitívny proces zovšeobecňovania (generalizácie), ktorý vzniká prostredníctvom významových (sémantických) vlastností podnetov. V rámci sémantickej generalizácie vyvolá slovo alebo fráza rovnakú reakciu ako podobné slovo alebo fráza.

sémantická pamäť (*Semantic Memory*) – nazývaná tiež generická pamäť, predstavuje konceptuálne vedomosti. Obsahuje významy slov, vecné informácie o svete a iné informácie, ktoré sa netýkajú konkrétnych udalostí. Uchováva informácie o slovách, pojmoch, ich vlastnostiach a vzájomných vzťahoch a umožňuje ich opätovné vybavovanie. Ukladanie týchto informácií sa deje prostredníctvom verbálneho kódovania. Štruktúra sémantickej pamäti je hierarchická, pojmy sú uložené podľa stupňa všeobecnosti a sú vzájomne prepojené. Vďaka sémantickej pamäti dokáže jedinec priradiť význam inak bezvýznamným slovám a vetám.

sémantické spracovanie (*Semantic Processing*) – kognitívne spracovanie významov podnetu. Sémantické spracovanie predstavuje kódovanie významu slova a jeho spájanie so slovami s podobným významom. Vztahuje sa na našu kapacitu dostať sa k nadobudnutým vedomostiam v oblasti uvažovania, plánovania a riešenia problémových úloh.

sémantický priming (*Semantic Priming*) – druh primingu pri ktorom dochádza k ovplyvneniu vizuálnej alebo akustickej identifikácie slov, ak ich zobrazeniu predchádzajú sémanticky (významovo) súvisiace podnety (napríklad, ak je úlohou osoby prečítať zoznam slov, kde sa nachádza slovo stolička, a následne bude požiadaná, aby napísala slová začínajúce na „sto“, slovo stolička sa v jej zozname pravdepodobne objaví).

senzitivizácia (*Sensitization*) – jedna z najjednoduchších foriem učenia sa, keď sa u jedinca postupne zvyšuje jeho citlivosť, resp. zosilňuje reakcia pri opakovanom vystavení istému podnetu (napr. dlhodobé opakované vystavenie hluku zvyšuje citlivosť, resp. reakciu organizmu na ďalší huk a spôsobuje silnejúcu bolesť hlavy). Opakom senzitivizácie je habituácia.

senzorická adaptácia (*Sensory Adaptation*) – zmena v citlivosti zmyslových systémov ako výsledok pretrvávajúcej alebo predĺženej stimulácie. Všetky zmyslové receptory sú schopné senzorickej adaptácie (taktiež nazývanej nervová adaptácia), t.j. zmeny svojej citlivosti na podnety. Existuje adaptácia na svetlo, adaptácia na tmu, adaptácia na bolesť, adaptácia na pach, adaptácia na teplo/zimu, adaptácia na huk.

senzorická deprivácia (*Sensory Deprivation*) – senzorická deprivácia (alebo zmyslová izolácia) predstavuje zámerné obmedzenie alebo odstránenie podnetov z jedného alebo viacerých zmyslov. Ide o obmedzenie zmyslovej stimulácie s použitím chirurgických alebo iných prostriedkov, napríklad jednoduché pomôcky ako šatka alebo klapky na uši zredujú zrak a sluch. Na obmedzenie komplexu zmyslov (zrak, sluch, čuch, chuť, dotyk, vnímanie gravitácie alebo tepla) sa v psychologických experimentoch využíva izolačná miestnosť.

senzorická integrácia (*Sensory Integration*) – nervový proces, v rámci ktorého prebieha organizácia zmyslových vstupov z prostredia a vytváranie prispôsobenej reakcie. Senzorická integrácia vysvetľuje, prečo na určitý zmyslový vstup človek reaguje určitým spôsobom.

senzorická pamäť (*Sensory Memory*) – označuje sa aj ako ultrakrátka pamäť. Predstavuje krátkodobý skladovací priestor zmyslových informácií pre každý zo zmyslov. Ich úlohou je dočasne podržať materiál (napr. zmyslový zážitok), kým sa daný materiál neuloží do ďalšej pamäti (akou je napr. krátkodobá pamäť). Senzorická pamäť uchováva informácie prichádzajúce zo zmyslov na nevyhnutný čas (milisekundy) potrebný naspracovanie informácií a na stanovenie toho, či sú alebo nie sú dôležité.

senzorický neurón (*Sensory Neuron*) – neurón (nervová bunka), ktorá vedie zmyslové impulzy (svetlo, zvuk, pocit) do centrálneho nervového systému. Senzorické neuróny sú zodpovedné za premenu vonkajších podnetov z prostredia na vnútorné elektrické impulzy. Aktivujú sa zmyslovým vstupom, t.j. stimuláciou zmyslového orgánu, ktorá vyvolá impulz.

sériové spracovanie informácií (*Serial Processing*) – druh spracovania informácií, pri ktorom sú operácie vykonávané v slede, nie súčasne. Ďalšia informácia sa začne spracovávať, až keď je spracovanie predchádzajúcej informácie ukončené. Napríklad: čítanie slov vo vete.

sériové učenie sa (*Serial Learning*) – proces získavania informácií v slede. Sériové učenie sa predstavuje učenie sa položiek zo zoznamu v takom poradí, v akom sa nachádzajú v danom zozname. Poradie jednotlivých informácií je dané a musí byť dodržané taktiež pri ich vybavovaní si z pamäti.

sériové vybavovanie informácií (*Serial Recall*) – schopnosť vyvolať si z pamäti predmety alebo udalosti v poradí, v akom sa uskutočnili. Schopnosť ukladať informácie v pamäti a vyvolať ich je nevyhnutná pre používanie jazyka (napríklad časová následnosť pri vyrozprávaní udalosti alebo pri opise pracovného postupu).

sériové vyhľadávanie (*Serial Search*) – proces identifikácie cieľa spomedzi skupiny možných prvkov spôsobom testovania totožnosti každého prvku, jedného po druhom, a porovnávania s totožnosťou hľadaného cieľa. Ide o jeden z najjednoduchších druhov hľadania, nazývaný tiež lineárne hľadanie alebo sekvenčné hľadanie.

schopnosť (*Ability*) – definuje sa ako vlastnosť osobnosti, ktorá je podmienkou úspešného vykonávania jednej alebo viacerých činností. Tvorí výkonovú stránku osobnosti. Schopnosť je možné definovať aj ako možnosť dosiahnuť určitý výkon v určitej oblasti.

schopnosť čítať (*Reading Ability*) – perceptuálna a intelektuálna kapacita na čítanie; dispozícia nadobúdať význam z písaného textu. Schopnosť čítať predstavuje komplexný proces, ktorý zahŕňa viaceré zručnosti a systémy, ako napr. ortografické, fonologické, morfológické, sémantické a syntaktické. Tie musia byť koordinované, aby jedinec dosiahol plynulé čitateľské návyky.

schopnosť učiť sa (*Ability to Learn*) – učiteľnosť, schopnosť profitovať zo skúsenosti; kapacita získavať, osvojovať si typ správania, zručnosť, vedomosť z formálnych inštrukcií alebo z podmieňovania, má úzky vzťah ku školským výkonom; rozsah pomoci, ktorú dieťa potrebuje, aby nastalo učenie sa; vnímavosť dieťaťa na inštrukcie v rámci školského kontextu alebo miera a stupeň autonómie, ktorú dieťa dosiahne (je schopné dosiahnuť) počas inštrukcie; schopnosť učiť sa možno posudzovať prostredníctvom dynamických testov kognitívnych schopností.

skórovanie testu (*Scoring*) – priradovanie numerických hodnôt jednotlivým odpovediam na položky testu s cieľom ohodnotiť výkon v danom teste na základe určitých zavedených štandardov. Ide o súbor dôkazov obsiahnutý v odpovediach jedinca na položky testu, ktoré súvisia s meraným konceptom.

skrining (*Screening*) – identifikácia jedincov s podozrením na určitý problém alebo určovanie vhodnosti špecifickej edukácie alebo liečby pre daného jedinca. Skriningové vyšetrenie sa vykonáva prostredníctvom testovacích postupov a nástrojov. Výsledky takého vyšetrenia môžu viesť k odporúčaniam vykonať formálne hodnotenie s cieľom rozhodnúť, či jedinec trpí špecifickým, identifikovateľným problémom.

skupinové riešenie problémov (*Group Problem Solving*) – proces hľadania a stanovenia poradia alternatív, ktoré by mali viesť k želanému cieľu, realizovaný skupinou jedincov. V rámci riešenia problému je pri skupinovej forme často stanovené časové obmedzenie a skupinu tvoria jedinci s rôznymi schopnosťami.

skupinové rozhodovanie (*Group Decision Making*) – situácia, keď si jedinci určitej skupiny vyberajú jednu z ponúkaných alternatív. Výsledné rozhodnutie vykonané skupinou je často iné ako rozhodnutie jednotlivca. Základné rozdiely medzi individuálnym a skupinovým rozhodovaním sú pripisované skupinovej dynamike, ktorú tvoria vzájomné vzťahy medzi členmi skupiny, vzťah k vodcovi skupiny (ak existuje), vzťah k iným skupinám, spôsob vzájomnej komunikácie, štýlu vedenia, cieľom i hodnotám skupiny. Predpokladá sa, že skupiny sú schopné dospieť k efektívnejšiemu riešeniu, najmä tým, že dokážu lepšie zozbierať a integrovať zdroje informácií, kombinujú vedomosti, skúsenosti a zručnosti svojich členov.

slovná zásoba (*Sight Vocabulary*) – každý jedinec má svoju vlastnú slovnú zásobu. Túto zásobu slov daný jedinec dokáže rozoznať automaticky ihneď po zahliadnutí, bez potreby dekódovať a analyzovať dané slovo alebo poznať kontext. Existuje aktívna slovná zásoba, ktorú jedinec bežne používa, a pasívna slovná zásoba, kam patria slová, ktorým jedinec rozumie, no bežne ich nepoužíva.

sluchová diskriminácia (*Auditory Discrimination*) – schopnosť usporiadať, dať význam zvukom reči, rozlíšiť medzi podobnými zvukmi a rozpoznať reč v určitých situáciách. Jedinci, ktorí majú problém so sluchovou diskrimináciou, majú ťažkosti porozumieť reči a rozvíjať jazykové zručnosti, pretože ich mozog nesprávne interpretuje zvuky jazyka alebo ich spracováva príliš pomaly.

sluchová pozornosť (*Auditory Attention*) – schopnosť zamerať sa na špecifický zvuk a spracovať ho, aby bol jedinec schopný extrahovať význam. Ľudia sú schopní identifikovať reč za rôznych podmienok a oddeliť ju od hluku. Sluchová pozornosť umožňuje rozlíšiť zvuky, ktoré jedinec počuje, a zamerať sa na rečníka v dave.

sociálna kognícia (*Social Cognition*) – dekódovanie, ukladanie, znovu vybavovanie a spracovanie informácií v mozgu, ktoré sa vzťahuje na ďalších jedincov a sociálne situácie. Sociálna kognícia je predmetom sociálnej psychológie, ktorá sa zameriava na úlohu kognitívnych procesov v sociálnych interakciách.

sociálne vnímanie (*Social Perception*) – psychický proces, pod ktorým rozumieme vnímanie iných jedincov, s ktorými sa dostávame do interakcie.

sociálne znevýhodňujúce prostredie (*Socially Disadvantaging Environment*) – prostredie zahŕňajúce isté patogénne vplyvy, ktoré nedostatočne stimuluje zdravý vývin jedinca po stránke rozumovej, emočnej alebo sociálnej. Spôsobuje sociálno-kultúrnu depriváciu, deformuje intelektuálny, mravný a citový rozvoj a z týchto dôvodov považujeme jedinca pochádzajúceho z takéhoto prostredia za osobu so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Často sa zvykne taktiež označovať ako sociálne znevýhodnené prostredie. Prívlastok „znevýhodňujúce“ vyjadruje aktívny podiel takéhoto prostredia na sociálnej deprivácii jedinca.

spätná väzba (*Feedback*) – poskytnutá informácia o dôsledkoch konania jedinca, ktorá ovplyvňuje následné správanie alebo výkon. Nápomocná informácia, resp. kritika vyjadrujúca návrh na zlepšenie.

spontánne oživenie (*Spontaneous Recovery*) – v klasickom podmieňovaní ide o opätovné vynorenie sa podmienenej odpovede nasledujúcej po období žiadnej alebo slabej odpovede. Spontánne znovunadobudnutie odpovede demonštruje, že zánik reakcie nie je totožný s nenaučením sa reakcie. Hoci sa odpoveď môže na istú dobu vytratiť, neznamená to, že je zabudnutá alebo odstránená.

spôsobilosť (*Aptitude*) – alebo vloha; vrodená schopnosť alebo kapacita jedinca nadobudnúť prostredníctvom učenia sa kompetencie alebo zručnosti v budúcnosti. Špecifická spôsobilosť hovorí o potenciáli v špecifickej oblasti (napr. športová alebo matematická spôsobilosť).

spracovanie reči (*Speech Processing*) – kognitívno-lingvistická oblasť, ktorá sa zaoberá štúdiom rečových signálov a metódami spracovania týchto signálov. Spracovanie reči zahŕňa osvojovanie si, manipuláciu, ukladanie, prenos a produkciu rečových signálov. Výskum v oblasti spracovania reči skúma konštrukty ako napríklad rozoznávanie reči, kódovanie reči, analýza hlasu.

správanie (*Behavior*) – akákoľvek ľudská aktivita, ktorú je možné pozorovať, zaznamenávať alebo merať. Je prejavom psychickej aktivity a zároveň ju spätne ovplyvňuje. Rozlišuje sa na úmyselné správanie (zámerné), ktoré je riadené vôľou, smeruje k vopred vytýčenému cieľu, a mimovoľné správanie (vrodené formy, nepodmienené reflexy).

správanie typu pokus a omyl (*Trial and Error Behavior*) – pravdepodobnostná, náhodná reakcia jedinca, ktorá nereflektuje porozumenie vzťahom alebo usporiadaniu danej situácie. Pri tejto metóde jedinec nevyužíva dôkladné vnímanie, reguláciu správania a mentálne operácie, ako napr. porovnávanie, zhrnutie, reflexívne uvažovanie a hľadanie príčinných vzťahov.

správanie v situáciách voľby (*Choice Behavior*) – správanie indikujúce, ako sa jedinec rozhoduje. Pri hodnotení tohto správania sa vychádza z mentálnych procesov myslenia, prostredníctvom ktorých jedinec hodnotí podstatu viacerých možností a rozhodne sa pre jednu z nich. Môže to zahŕňať rozhodovanie, či si ráno umyjem zuby pred alebo po jedle, prípadne rozhodovanie pre najefektívnejšiu cestu autom. Môže sa však týkať aj komplexnejších príkladov ako rozhodovanie sa v prípade výberu náboženstva alebo politického názoru.

statické hodnotenie (*Static Assessment*) – diagnostika jedinca, ktorej výsledným produktom je informácia o úrovni aktuálneho výkonu a momentálneho stavu rozvoja jedinca. Úlohy v statickom hodnotení sa zameriavajú na výsledný produkt, výkon, nie na proces alebo spôsob, akým je daná úloha riešená. Porovnaj dynamické hodnotenie.

stimulácia (*Stimulation*) – pôsobenie podnetov na nervy, svaly alebo zmyslové orgány, následkom čoho je vyvolaná aktivita. Stimulácia prebieha ako pôsobenie podnetov, odovzdávanie energie externých stimulov receptorm, čím vzniká stav podráždenia. Stimulácia podmieňuje dynamiku psychických stavov jedinca.

stratégia (Strategy) – plán na vykonanie súboru krokov zostavený tak, aby jedinec dosiahol požadovaný cieľ. Stratégia obvyčajne zahŕňa stanovenie cieľa, určenie krokov na dosiahnutie cieľa a zmobilizovanie vnútorných zdrojov na vykonanie daných krokov. Stratégia vyžaduje schopnosti ako napríklad strategické plánovanie a strategické myslenie.

stratégie učenia sa (Learning Strategies) – techniky a metódy používané s cieľom učenia sa; sú to prístupy k učeniu sa, učebné postupy, ktorých spoločným zámerom je dosiahnuť učebný výsledok. Využívanie stratégií zahŕňa myšlienkový proces, kedy jednotlivci premýšľajú a využívajú vlastné zásoby nadobudnutých vedomostí. Stratégie sa často vyznačujú svojráznosťou, nemožno ich aplikovať rovnakým spôsobom vo všetkých učebných situáciách. Stratégie najčastejšie využívame v kombinácii, napríklad použitie stratégie inferencie a predikčnej stratégie. Existujú tri hlavné kategórie učebných stratégií: 1. kognitívne stratégie pre učenie sa a porozumenie informáciám (k tejto skupine učebných stratégií patria nacvičovanie, sumarizácia, parafrázovanie, zobrazovanie, rozpracovanie a načrtnutie), 2. metakognitívne stratégie (stratégie plánovania, regulácie, monitorovania a modifikácie kognitívnych učebných procesov), 3. stratégie zdrojového manažmentu, ktoré učiaci sa využíva pre kontrolu zdrojov, akými sú čas, úsilie, afekt a podpora.

Stroopov efekt (Stroop Effect) – efekt, na ktorom je založený jeden z najpoužívanejších psychologických testov, Stroopov test. Ak je slovo označujúce farbu vytlačené vo farbe písma, ktorá nekorešponduje s názvom danej farby (napríklad slovo „červená“ vytlačené v zelenej farbe), tak označenie tejto farby trvá dlhšie a je viac chybové, ako keď farba písma korešponduje s názvom farby. Pri takejto úlohe je kognitívne náročné uspieť z dôvodu zautomatizovaného procesu čítania. Dochádza k interferencii, miešaniu sa dvoch rozličných informácií v mozgu. Tento efekt demonštruje, že automatické mentálne spracovanie (v danom prípade čítanie) má v rámci kognitívneho systému vyššiu prioritu ako vedomé kognitívne riadenie. Stroopov test (Stroop Color Word Test) tak meria kognitívne a exekutívne fungovanie, konkrétne schopnosť inhibovať, potlačiť zautomatizovanú reakciu.

súd (*Proposition*) – označovaný tiež ako propozícia, výrok, tvrdenie, premisa. Je to základná forma myslenia vyjadrujúca vzťahy medzi minimálne dvoma pojmami. Súd je buď pravdivý, alebo nepravdivý.

sylogistické zdôvodňovanie (*Syllogistic Reasoning*) –druh logickej argumentácie, ktorá využíva deduktívne myslenie. Cieľom sylogistického zdôvodňovania je dôjsť k záveru na základe dvoch alebo viacerých výrokov (premís), o ktorých sa predpokladá, že sú pravdivé. Príkladom je nasledujúci sylogizmus: Všetci ľudia sú smrteľní. Socrates je človek. Preto, Socrates je smrteľný.

syntéza (*Synthesis*) – myšlienková operácia zahŕňajúca zlučovanie viacerých prvkov do celistvejšej jednoty. Je to kombinácia viacerých elementov a aspektov objektu tak, aby bolo možné vyformovať celok, systém. Je opakom analýzy.

Š

školská integrácia (*Educational Mainstreaming*) – zaraďovanie, výchova a vzdelávanie žiakov a študentov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami do tried a škôl určených pre žiakov bežnej populácie. Školská integrácia sa realizuje v školách podľa školského zákona okrem špeciálnych škôl a špeciálnych tried v základných školách. Žiak, ktorý je vzdelávaný formou školského začlenenia, má vypracovaný individuálny vzdelávací program. Pojem školská integrácia je synonymum pojmu školské začlenenie, inkluzívne vzdelávanie.

školská pripravenosť (*School Readiness*) – pripravenosť jedinca na školu, t.j. schopnosť jedinca prevziať a úspešne plniť požiadavky kladené na jeho osobnosť v začiatkových fázach školského vyučovania. Tieto požiadavky sa vzťahujú na telesnú, intelektuálnu, sociálnu, emocionálnu a morálnu stránku osobnosti jedinca. Administratívnou hranicou školskej pripravenosti (zrelosti, spôsobilosti) je v našich podmienkach vek šesť rokov.

školská psychológia (*School Psychology*) – aplikovaná psychologická disciplína, ktorá skúma a vysvetľuje psychologické aspekty školy ako výchovno-vzdelávacej inštitúcie a študuje možnosti uplatnenia psychologických poznatkov, techník a metód v školskom prostredí. Zaoberá sa odbornou psychologickou činnosťou v procese vzdelávania, rieši vzájomné vzťahy v triede a škole, zaoberá sa spoluprácou rodiny a školy, ako aj vzájomnými vzťahmi medzi žiakmi, učiteľmi, rodičmi.

školská úspešnosť (*Scholastic Achievement*) – miera úspešnosti v edukačnom procese závislá od aktuálnej úrovne jednotlivých kognitívnych funkcií jedinca; zvyčajne je posudzovaná prostredníctvom priemeru výsledných známok na koncoročnom vysvedčení. Školská úspešnosť jedinca je podmienená napríklad zrelosťou a pripravenosťou na školu.

školský (akademický) nadvýkon (*Academic Overachievement*) – lepší vzdelávací výsledok žiaka, študenta, než sa od neho očakávalo vzhľadom na aktuálny učebný/študijný plán. Používa sa aj na označenie žiakov, ktorí dosahujú lepšie výsledky ako ich rovesníci.

špeciálna edukácia (*Special Education*) – edukácia, ktorá je zameraná na obmedzenie, prekonanie alebo elimináciu prekážok, ktoré žiakom s mentálnym alebo telesným postihnutím bránia v učení sa a v plnohodnotnom spoločenskom živote. S cieľom dosiahnutia tohto cieľa sa využívajú preventívne, rehabilitačné a kompenzačné postupy.

špeciálna výchovno - vzdelávacia potreba (*Special Educational Need*) – podľa § 2 školského zákona (Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov) je topožiadavka na úpravu podmienok, obsahu, foriem, metód a prístupov vo výchove a vzdelávaní pre žiaka, ktorá vyplýva z jeho zdravotného znevýhodnenia alebo jeho vývinu v sociálne znevýhodnenom prostredí, a ktorej uplatnenie je nevyhnutné na rozvoj schopností alebo osobnosti žiaka, na dosiahnutie primeraného stupňa vzdelania a primeraného začlenenia do spoločnosti. Žiakom so ŠVVP je: 1. Žiak so zdravotným znevýhodnením (žiak so zdravotným postihnutím, žiak chorý alebo zdravotne oslabený, žiak s vývinovými poruchami, žiak s poruchou správania), 2. Žiak zo sociálne znevýhodneného prostredia, 3. Žiak s nadaním.

štátny vzdelávací program (*National Educational Program*) – záväzný kurikulárny dokument, ktorý stanovuje všeobecné ciele vzdelávania a kľúčové kompetencie, ku ktorým má vzdelávanie smerovať. Ciele vzdelávania sú formulované tak, aby sa zabezpečil vyvážený rozvoj osobnosti žiakov. Vzdelávací program vymedzuje aj rámcový obsah vzdelávania. Je východiskom pre tvorbu školského vzdelávacieho programu, v ktorom sa zohľadňujú aj špecifické podmienky a potreby regiónu. Štátny vzdelávací program vydáva a zverejňuje pre jednotlivé stupne vzdelania príslušné ministerstvo štátu – u nás Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky.

štruktúrálna kognitívna modifikovateľnosť (*Structural Cognitive Modifiability – SCM*) – potenciál jednotlivca na kvalitatívnu zmenu prostredníctvom priamej aj mediovanej učebnej skúsenosti zameranej na kognitívne štruktúrálné zmeny manifestované v správaní; schopnosť jednotlivca kvalitatívne meniť úroveň svojho mýšlenia a správania ako reakcia na poskytnutú systematickú, plánovanú, opakovanú v čase, variabilnú v type podnetov intervenciu; potenciál pre modifikovateľnosť môže byť hodnotená prostredníctvom dynamických testov a môže byť ovplyvňovaná v štruktúrovaných situačných edukačných kontextoch.

T

teória mysle (*Theory of Mind*) – odvetvie v kognitívnych vedách, ktoré skúma, ako pripisujeme mentálne rozpoloženie iným jedincom a ako využívame tieto mentálne stavy na vysvetlenie a predpovedanie konania týchto jedincov. Teória mysle označuje schopnosť jedinca predpokladať, čo by si mohli myslieť, cítiť a ako by sa mohli v danej situácii správať iní jedinci a na základe toho odvodzovať širokú škálu duševných procesov (predstáv, presvedčení, túžob, úmyslov) a korigovať vlastné správanie.

teória nálepkovania (*Labeling Theory*) – teória vysvetľuje, ako sú identita a správanie ľudí ovplyvnené tým, ako ich spoločnosť klasifikuje. Podľa objasnenia teórie fyzická osoba, ktorá sa dopustí konania, ktoré je odsudzované spoločnosťou, je považovaná za zločinca alebo devianta len vtedy, keď je takto označená. Pre niektorých ľudí označenie „zločinec“ ich vlastne nabáda správať sa spôsobom, ktorý je v súlade s etiketou; v školských podmienkach označenie alebo zaradenie, atribúcia žiaka ho nabáda správať sa spôsobom, ktorý vystihuje označenie, porovnaj – efekt sebaopotvrdzujúcej predpovede, Pygmalion efekt.

teória rozhodovania (*Decision Theory*) – multidisciplinárny prístup analyzujúci správanie sa jedinca v procese rozhodovania. Zaoberá sa identifikáciou hodnôt, neurčitostí, racionalít, iracionalít a iných faktorov relevantných pre tvorbu rozhodnutí. Teória rozhodovania závisí od teórie pravdepodobnosti. Spája psychológiu, štatistiku, filozofiu a matematiku. Je aplikovateľná na množstvo oblastí ako napríklad teória hier, aukcie, evolúcia alebo marketing.

teória učenia (*Learning Theory*) – koncepčný rámec, ktorý objasňuje, ako sú informácie vnímané, spracovávané a uchovávané v procese učenia sa. V procesoch učenia sa sú významné kognitívne, emočné a environmentálne vplyvy, rovnako ako predchádzajúce skúsenosti. Na základe preferencie vplyvov istého druhu v súčasnosti sú rozlišované hlavne behaviorálne, kognitívne, konštruktivistické a transformačné teórie učenia sa. Pod vplyvom výskumov v oblasti psychológie nastávajú v súčasnosti zmeny v jednotlivých teóriách učenia.

teória vzdelávania (*Theory of Education*) – princípy a podporné údaje týkajúce sa vzdelávacieho procesu s aplikáciou na edukačnú prax. Cieľom teórie vzdelávania je poznávať, porozumieť a predpisovať edukačné postupy a systémy. Zahŕňa mnoho oblastí, ako napríklad pedagogiku, andragogiku, školské kurikulum, vzdelávanie, vzdelávaciu politiku, organizáciu a riadenie vzdelávacieho procesu.

test spôsobilosti (*Aptitude Test/ Measure*) – test na meranie spôsobilosti, dispozície alebo schopnosti vykonať nejakú úlohu, aktivitu na určitej úrovni v budúcnosti. Hodnotí spôsobilosť človeka získať pomocou tréningu špecifický súbor zručností. Spôsobilosti sú merané sériou určitých testov, pomocou ktorých je možné otestovať viaceré spôsobilosti (napr. verbálne porozumenie, perцепčná rýchlosť, číselné operácie a iné) v jednom čase. Testy spôsobilosti sa často používajú v kariérnom poradenstve.

test všeobecného školského výkonu (*Achievement Measure*) – metóda slúžiacana preverovanie a hodnotenie výkonu jedinca, ktorá je súčasťou posudzovania efektívnosti práce škôl i jednotlivých učiteľov. V meraní sa využívajú didaktické testy, ktoré sa považujú za nástroj systematického zisťovania výsledkov vyučovania a učenia sa. Systematické zisťovanie znamená, že didaktický test bol navrhnutý, overený, externe posúdený a použitý podľa vopred vymedzených pravidiel. Uplatnením systematického postupu je možné zvýšiť platnosť, presnosť a spoľahlivosť zistených výsledkov.

testovanie (*Testing*) – proces administrácie testov, analýzy a interpretácie výsledkov testu. Cieľom testovania je zmerať rozdiely medzi jedincami alebo medzi výkonom toho istého jedinca v rámci rôznych podnetových situácií. Certifikačné alebo overovacie testovanie porovnáva jedinca so štandardom; rozlišovacie testovanie porovnáva jedincov medzi sebou.

transfer v učení sa (*Transfer Learning*) – účinok skôr naučeného na osvojovanie si nového materiálu alebo zručností. Transfer v učení sa predstavuje ukladanie vedomostí nadobudnutých pri riešení úlohy a jej aplikáciu na inú ale podobnú úlohu. Napríklad, vedomosti nadobudnuté počas učenia sa malej násobilky možno aplikovať pri veľkej násobilke.

tréning sebainštruovania (*Self Instructional Training*) – kognitívna technika prekonávania kognitívnych nedostatkov, akými sú napr. problémy pri riešení problémových úloh, verbálnej mediácii alebo vyhľadávanií informácií. Tréning sebainštruovania je súčasťou metakognitívnej výbavy jedinca. Jedinec nadobudne kontrolu nad svojím správaním prostredníctvom riadených rozhovorov so sebou samým.

triedenie (*Sorting*) – proces usporadúvania položiek na základe určitej postupnosti alebo spoločných vlastností. Rozlišuje sa zoradovanie (usporadúvanie položiek rovnakého druhu podľa určitého poradia) a klasifikácia (zoskupovanie a klasifikácia položiek s podobnými vlastnosťami). Testy triedenia slúžia na zmapovanie kognitívnej flexibility jedinca.

tvorba pojmov (*Concept Formation*) – proces, pomocou ktorého sa človek učí triediť podnety do nadradených tried (konceptov, kategórií) a do foriem všeobecných abstraktných princípov. Koncepty sa tvoria dvoma spôsobmi – podľa ich definičných charakteristík alebo podľa charakteristík vnímaných podnetov. Vytvorené koncepty následne umožňujú klasifikovať objekty, udalosti, myšlienky na základe ich spoločných črt.

tvorivosť (*Creativity*) – schopnosť produkovať nové myšlienky, nápady. Môže byť definovaná aj ako schopnosť poznávať predmety v nových vzťahoch, originálnym spôsobom, využívať ich neobvyklým spôsobom, byť citlivý na problémy, odchyľovať sa od rutinných schém myslenia, nachádzať niečo nové, čo predstavuje obohatenie kultúry a spoločnosti.

U

učebné prostredie (*Learning Environment*) – akékoľvek prostredie, kde sa vyskytuje učenie sa, nie je limitované školskými edukačnými podmienkami; rôzne fyzické prostredia, kontexty a kultúry, v ktorých sa jedinec učí (zo skúsenosti, prostredníctvom inštrukcie alebo podmieňovania).

učenie sa podmieňovaním (*Conditioning*) – učenie sa istých druhov spojení medzi udalosťami, javmi alebo formami správania. Je to forma modifikácie správania, ktorá zahŕňa asociáciu medzi dvoma podnetmi alebo medzi podnetom a reakciou. Učenie sa prebieha nevedome. Podstatou tohto druhu učenia sa je vytváranie podmienených reflexov (dočasných nervových spojov v mozgu). Učenie sa podmieňovaním má dve formy: klasické podmieňovanie a operantné (inštrumentálne) podmieňovanie.

učenie sa (*Learning*) – konceptuálne široký pojem odkazujúci na proces získavania nových informácií, vedomostí, zručností alebo schopností prostredníctvom inštrukcií, štúdia alebo skúsenosti.

učenie sa pozorovaním (*Observational Learning*) – označované aj ako observačné učenie. Je formou učenia sa nových foriem sociálneho správania. Základom tejto formy učenia sa je odpozorovanie a napodobňovanie (observácia, imitácia, modeling) sociálneho správania sa iných ľudí, ako aj dôsledkov, ktoré toto správanie vyvoláva. Učenie sa novým spôsobom správania prebieha bez jeho priameho vykonávania (čo je v rozpore s tradičnými pohľadmi na proces učenia sa). Využíva sa aj napríklad pri nácviku komunikačných zručností.

učenie sa pravidiel (*Rule Learning*) – proces postupného nadobúdania vedomostí o systémoch alebo hierarchiách pravidiel, pričom pod pravidlami rozumieme spojenia pojmov, zmysluplné vzťahy medzi pojmami. Vývinoví psychológovia zdôrazňujú učenie sa pravidiel ako jeden z významných medzníkov vo vývine jedinca. Znalosť a chápanie pravidiel je často dôležitým znakom rozvoja detského myslenia. Dieťa sa najmä prostredníctvom hry učí, že v rôznych situáciách existujú špecifické pravidlá, ktoré musí rešpektovať bez ohľadu na to, či je to pre neho výhodné alebo nie.

učenie sa závislé od stavu vedomia (*State Dependent Learning*) – psychologický fenomén, v rámci ktorého si jedinec ľahšie spomenie na informáciu, ak sa dostane do stavu vedomia, v akom sa danú informáciu učil. Môže ísť o stav mysle po požití chemických alebo návykových látok, akými sú psychoaktívne drogy (napríklad alkohol).

umelá inteligencia (*Artificial Intelligence*) – inteligencia podobná ľudskej, ktorá je preukázaná strojom alebo softvérom. Je to tiež akademický odbor štúdia, ktorý sa snaží napodobniť sofistikované využívanie vedomostí v neživých organizmoch, predovšetkým v počítačových systémoch. Zaoberá sa štúdiom a dizajnovaním „inteligentných činiteľov“, teda systému, ktorý vníma svoje prostredie a preukazuje správanie, ktorým maximalizuje svoje šance na úspech. Ťažiskom výskumu umelej inteligencie je porozumenie, znalosti, plánovanie, učenie sa, komunikácia, vnímanie a schopnosť pohybovať sa a manipulovať s objektmi.

úsudok (*Judgement*) – základná forma myslenia. Úsudok je odvodenie nového súdu z iných súdov. Je vždy tvorený z predpokladu (premisy) a záveru (konklúzie). Základným typom úsudku je tzv. sylogizmus.

uvažovanie (*Reasoning*) – vyvodzovanie záverov alebo úsudkov s využitím myslenia. Uvažovanie je spájané s myslením, kogníciou a intelektom. Logická úvaha predstavuje spôsob, akým sa myslenie dostáva z jednej myšlienky na druhú, súvisiacu myšlienku.

uvedomenie (*Awareness*) – schopnosť vnímať, cítiť alebo si byť vedomý udalostí, objektov alebo senzorických podnetov. Pri dostatočnej úrovni vedomia môžu byť senzorické dáta prijaté pozorovateľom bez ohľadu na následné porozumenie dátam.

V

vedomie (*Consciousness*) – stav aktivácie považovaný za bazálnu úroveň, ktorá umožňuje vznik a priebeh ďalších psychických procesov ako vnímanie, myslenie...Prejavuje sa bdelosťou, je charakteristické uvedomovaním si duševných obsahov zahŕňajúcich minulé skúsenosti a zážitky, hodnotenie aktuálneho diania a anticipáciu budúcich situácií. Má subjektívny charakter.

vedomosť (*Knowledge*) – informácia, poznatok získaný na základe skúseností alebo vzdelávania/vzdelania prostredníctvom komplexných kognitívnych procesov – vnímania, komunikácie, asociovania a uvažovania; termín, ktorý sa odvoláva na fakty, informácie a skúsenosti, ktoré jedinec zhromažďuje po celú dobu života a vzdelávania a ktoré je schopný používať a aplikovať v nových životných situáciách.

verbálna fluencia (*Verbal Fluency*) – aspekt verbálnej schopnosti, ktorá odráža používanie hovorených alebo písaných slov rýchlo a správne. Odráža mieru, do akej je jedinec schopný vybaviť si čo najviac slov v priebehu krátkeho časového úseku. Testy verbálnej fluencie sú používané v určitých typoch neurologických a psychologických testov.

verbálna pamäť (*Verbal Memory*) – schopnosť ukladať, uchovávať a vybavovať si verbálne podnety. Verbálna pamäť je lokalizovaná v ľavej mozgovej hemisfére.

verbálna schopnosť (*Verbal Ability*) – kognitívna schopnosť využívať reč a porozumieť jej. Verbálna schopnosť zahŕňa komponenty ako verbálna komunikácia, verbálna pamäť, verbálne uvažovanie, zručnosť v písaní a komunikácia písanou formou. Prečo iba písanie, verbálne schopnosti zahŕňajú všetky komunikačné zručnosti: hovorenie, počúvanie, čítanie, písanie.

verbálne porozumenie (*Verbal Comprehension*) – schopnosť porozumieť významu verbálnych podnetov. Zahŕňa počúvanie, čítanie s porozumením a schopnosť formulovať hypotézy.

verbálne učenie (*Verbal Learning*) – druh učenia sa, pomocou ktorého si jedinec osvojuje význam slov, poznatky vecného charakteru, fakty. Základom verbálneho učenia sú spojenia buď medzi slovom a podnetom, javom, alebo medzi slovom a charakteristikou. Ide o utváranie asociácií medzi jednotlivými verbálnymi prvkami, pričom sila asociačného spojenia závisí od častosti a novosti spojenia. Je nazývané tiež pamäťovým učením. Týmto učením sa nadobúdame poznatky, ktorých prameňom sú väčšinou učebnice, časopisy alebo sú obsahom školského vyučovania.

vhľad (*Insight*) – v procese riešenia problémov – moment, v ktorom hľadané vzťahy medzi príčinou a efektom sú identifikované, objavené; náhly a často nový spôsob realizácie riešenia problému; líši sa, resp. je označovaný ako opak typu riešenia problémov systémom pokus – omyl.

viacjazyčnosť (*Multilingualism*) – schopnosť jedinca ovládať a efektívne využívať viac ako dva jazyky. Vďaka globalizácii sa stáva novým sociálnym javom.

vizuálna ostrosť (*Visual Acuity*) – jeden z komponentov vizuálneho vnímania. Definuje sa ako schopnosť oka rozlíšiť vybrané detaily. Je to miera vizuálneho fungovania jedinca zisťovaná v klinickej oblasti.

vizuálna pamäť (*Visual Memory*) – schopnosť ukladať a vybavovať si vizuálne podnety. Je to forma pamäti, ktorá uchováva vybrané charakteristiky zachytené vizuálnou skúsenosťou.

vizuálne pole (*Visual Field*) – zorné pole, vizuálny priestor, ktorý je oko schopné vidieť pri fixácii na jeden bod. Rozsah zorného poľa je individuálny a udáva ho anatomický tvar tváre. Horizontálny rozsah zorného poľa je všeobecne približne 180 stupňov, hore je to 60 stupňov a dole 70 stupňov. Umožňuje to identifikovať vizuálne podnety, ktoré nie sú priamo pred nami, teda sú v periférnej oblasti.

vizuálne rozpoznávanie objektov (*Visual Object Recognition*) – schopnosť rozpoznávať širokú škálu objektov aj v prípade, že ich jedinec vidí v neobvyklej orientácii, pod rozličným osvetlením alebo čiastočne zakryté inými objektami vo vizuálne členitom prostredí.

vnem (*Sensation*) – zážitok alebo psychický obsah vedomia, ktorý je výsledkom vnímania. Vnemy sú analyzovateľné na pocity a vznikajú prostredníctvom receptorov; sú nezávislé od vôle a predstavujú celostný zmyslový odraz predmetu.

vnímanie (*Perception*) – poznávací proces, ktorý sa uskutočňuje na základe analyticko-syntetickej činnosti viacerých analyzátorov pri odrážaní vonkajšieho sveta. Výsledkom procesu vnímania je vnem, ktorý je súhrnom vlastností predmetov a javov momentálne pôsobiacich na naše analyzátory. Vo vnemoch sa predmety a javy odrážajú ako celky.

vnímanie času (*Time Perception*) – psychický proces, ktorého základom je vnímanie následností (postupných zmien), ktoré sa uskutočňujú na okolitých predmetoch, javoch alebo v nás a s nami; vnímanie trvania, sledu alebo súbežnosti diania v toku času. Vnímanie času charakterizuje subjektívne prežívanie času. Na vnímanie času má výrazný vplyv rýchlosť rytmických dejov (striedanie dňa a noci, dýchanie, pulz), aktivita a emocionálne prežívanie jedinca.

vnímanie mimozmyslové (extrasenzorické) (*Extrasensory Perception*) – procesy, pre ktorých vnímanie doposiaľ nie je známy zmyslový orgán a fyzikálne pole. K týmto procesom sa radí kryptestézia (identifikácia skrytých objektov), telepatia (identifikácia prebiehajúcej udalosti bez priameho vnímania), proskopia (jasnovidectvo – vnímanie budúcich udalostí).

vnímanie pohybu (*Motion Perception*) – komplexný proces, uskutočňuje sa hlavne prostredníctvom zraku (oko sleduje pohybujúci sa predmet, pri stabilite oka predmet „prechádza“ cez sieťnicu, pohyb v smere očných osí – mení sa veľkosť obrazu predmetu na sieťnici), sluchu (zosilňovanie – zoslabovanie zvuku, ktorý vydáva pohybujúci sa predmet), kinestetického systému (zmena svalového napätia pri pohybe) a vestibulárneho systému (zmena rovnováhy, gravitácie).

vnímanie priestoru (*Distance, Spatial, Depth Perception*) – psychický proces, pod ktorým rozumieme vnímanie priestorových vzťahov objektov (vpravo/vľavo, vpredu/vzadu, hore/dole). Priestorové vnímanie v sebe zahŕňa aj vnímanie veľkosti predmetov a vnímanie hĺbkych (vzdialenosti medzi predmetmi). Uskutočňuje sa prostredníctvom zraku, hmatu a pri hĺbke aj skúseností. Dominantnú úlohu zohráva zrakový analyzátor.

vnímanie reči (*Speech Perception*) – proces, v rámci ktorého jediniec počúva, interpretuje a chápe zvuky určitého jazyka. Zameriava pozornosť na zvuky danej reči a detailne si všíma výslovnosť. Proces vnímania reči začína na úrovni zvukového signálu; po spracovaní počiatočného signálu nastáva extrahovanie fonetickej informácie zo zvukov danej reči. Výskum v oblasti vnímania reči sa zaoberá otázkami, ako jedinci rozoznávajú zvuky danej reči a využívajú túto informáciu na porozumenie hovoreného jazyka.

vnímanie tvaru (*Countour Perception*) – psychický proces, pod ktorým rozumieme vnímanie formy (úzke, široké, ploché, rovné...) a veľkosti vnímaných objektov. Uskutočňuje sa prostredníctvom zraku a pri predmetoch prístupných manipulácii aj hmatu.

vnútorná motivácia (*Intrinsic Motivation*) – potreba, túžba, stimul, ktorý smeruje od jedinca k cieľu, je produktom uvažovania a rozhodnutia jednotlivca; je to forma stimulu, ktorý vychádza z vnútornej túžby jedinca po sebauspokojení a potešení pri vykonávaní úlohy alebo činnosti na základe vlastného rozhodnutia. Vykonávanie činnosti nie je viazané na odmenu alebo snahu vyhnúť sa trestu.

vnútorná reč (*Inner Speech*) – vnútorný hlas, vnútorná reč alebo verbálny prúd vedomia, je to myslenie v slovách; vnútorný monológ jedinca so sebou samým na vedomej alebo čiastočne vedomej úrovni; nezretelný komentár prebiehajúci v pozadí mysle, ktorý sa často uskutočňuje bez toho, aby sme si to uvedomovali.

voľné vybavovanie (*FreeRecall*) – v्यavovanie položiek zoznamu bez ohľadu na poradie, v ktorom boli prezentované. Ide o jednu zo základných úloh v rámci oblasti výskumu pamäti, v ktorej je testovanému jedincovi postupne v krátkych časových intervaloch prezentovaná séria podnetov. Následne je jedinec vyzvaný, aby uviedol čo najviac z nich, a to v akomkoľvek poradí.

vonkajšia motivácia (*Extrinsic Motivation*) – vonkajšie činitele, ktoré spúšťajú, zameriavajú a energizujú správanie jedinca. Vykonávanie činnosti je pri vonkajšej motivácii viazané na odmenu alebo snahu vyhnúť sa trestu.

všeobecná rozumová schopnosť (*General Ability*) – tiež „g“-faktor – označenie a chápanie inteligencie ako jednotnej a nedeliteľnej schopnosti. Pojem definoval v r. 1904 Spearman, ktorý považoval všeobecnú rozumovú schopnosť za druh „mozgovej energie“, ktorá ovplyvňuje ostatné špecifické schopnosti jedinca.

vybavovanie (*Retrieval, Recall*) – proces vyvolávania skôr uloženej informácie z pamäti, ktorý prebieha bez pomoci externých nápodiev. Spolu s dekodovaním a ukladaním informácií vybavovanie informácií predstavuje základný proces v pamäti. Po tom, čo bola informácia zakódovaná a uložená v pamäti, je potrebné ju oživiť, aby sme ju mohli znova použiť. Existujú tri druhy vybavovania informácií: voľné vybavovanie, riadené vybavovanie a sériové vybavovanie.

vyhasínanie (*Extinction*) – v rámci operantného podmieňovania postupné slabnutie podmienenej reakcie v dôsledku absencie posilnenia tejto reakcie, t.j., ak isté správanie nie je nasledované dôsledkami, postupne sa začne znižovať frekvencia jeho výskytu.

vyrovňavacie vzdelávanie (*Remedial Education*) – špeciálny druh výučby, ktorého cieľom je zlepšiť akademické kompetencie žiakov. Na rozdiel od špeciálneho vzdelávania (special education), ktoré sa sústreďuje na žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, nápravné vzdelávanie je vhodné pre širší okruh žiakov: pre slabších žiakov, žiakov s problémami v učení sa, ako aj žiakov, ktorých vzdelávanie bolo prerušené externými vplyvmi (napr. vojnou).

výber reakcie (*Response Selection*) – voľba jedného druhu konania zo skupiny možných konaní. Štádium v spracovaní informácií, ktoré je zodpovedné za mechanizmus rozhodovania. Jeho výsledkom je voľba odpovede, ktorá je spojená s prezentovaným podnetom. Na dĺžku trvania tohto štádia vplýva napr. počet možných odpovedí alebo zlučiteľnosť podnetu a odpovede.

výkonový potenciál (*Achievement Potential*) – všeobecná schopnosť jedinca vykonávať veci v rôznych oblastiach života na maximálnej možnej osobnej úrovni. Znamená aj dosiahnutie cieľa, úspechu, plné rozvinutie schopností, vrátane akademických aktivít.

vývinová diagnostika (*Developmental Measure*) – celkové zhodnotenie funkčnej zrelosti a integrity centrálného nervového systému (CNS) dieťaťa. Dôraz je kladený na včasné zachytenie vývinových porúch, identifikáciu zmyslových a motorických defektov. Hodnotiace škály sú zamerané na posúdenie širokého rozsahu prejavov správania sa malých detí, pričom veľký dôraz je kladený na kvalitatívne aspekty správania sa na stanovenie konečnej vývinovej úrovne (vývinový kvocient).

vzdialená spomienka (*Remote Memory*) – spomienka na udalosti, ktoré sa udiali veľmi dávno. Zahŕňa epizodickú (napríklad autobiografickú) pamäť (kam sa ukladajú vzťahy podľa časovej postupnosti), ako aj subjektívne sémantickú a všeobecnú sémantickú pamäť (kam sa ukladajú pojmy, významy a súvislosti), týkajúce sa dávnych jedincov a udalostí.

Z

zabúdanie (*Forgetting*) – (1) v prípade krátkodobej pamäti, zabúdanie je strata pamäťovo zakódovanej informácie (pamäťovej stopy) jej vytlačením z kapacitne obmedzenej krátkodobej pamäti inými informáciami alebo jej postupným slabnutím spôsobeným absenciou jej opakovaného spracovania, a/alebo nedostatočnou hĺbkou jej kognitívneho spracovania. (2) V prípade dlhodobej pamäti, zabúdanie je neschopnosťou vybavovania (retrieval) informácií, pravdepodobne v dôsledku straty pamäťových vodidiel, bez ktorých prestáva byť pamäťová stopa voľne prístupná.

zachovanie mentálneho plánu (*Goal Maintenance*) – procesy potrebné na zachovanie jednotlivých krokov mentálneho plánu riešenia úlohy v pracovnej pamäti počas celej doby potrebnej na jej vyriešenie. Strata mentálneho plánu má, najmä v prípade komplexných úloh, často za následok náhle zníženie efektívnosti alebo zlyhanie v jej riešení.

zachovanie veľkosti (*Size Constancy*) – subjektívne zachovanie konštanty predstavuje vnímanie predmetu alebo vlastnosti predmetu ako stále, konštantné napriek tomu, že podmienky vnímania predmetu môžu byť iné. Konštanta veľkosti je vnímanie skutočnej veľkosti predmetu umiestneného v určitej vzdialenosti, a to nezávisle od jeho zdanlivého zmenšenia.

zákon cviku (*Law of Exercise*) – princíp, ktorý vysvetľuje jav – čím častejšie je spojenie medzi podnetom a reakciou, tým je dané spojenie pevnejšie. Asociácia medzi podnetom a reakciou sa upevňuje opakovaním, bez opakovania slabne až zanikne. S cvikom zvyčajne klesá reakčný čas na výkon danej úlohy a zároveň stúpa úspešnosť a presnosť takéhoto výkonu. Ide o jeden zo základných zákonov behaviorizmu, jeho autorom je Edward Thorndike.

zákon efektu (*Law of Effect*) – pozitívny efekt, resp. dôsledok posilňuje spojenie medzi podnetom a reakciou, zatiaľ čo negatívny efekt toto spojenie oslabuje. Správanie spojené s odmenou má tendenciu sa opakovať, a naopak. Ide o jeden zo základných zákonov behaviorizmu, jeho autorom je Edward Thorndike.

zámerná pozornosť (*Voluntary Attention*) – aktívna, úmyselná pozornosť, ktorú jedinec vzbudzuje a udržiava vlastným vôľovým úsilím. Závisí predovšetkým od významu vykonávanej činnosti a vzťahu jedinca k cieľu úlohy.

zapamätávanie (*Remembering*) – prvotná fáza pamäťového procesu. Základom zapamätávania je utváranie dočasných nervových spojov trvajúcich niekoľko sekúnd, ktoré sa môžu neskôr oživovať. Pri kódovaní informácie do pamäti sa informácia ukladá vo forme určitého kódu, zrkovového alebo akustického, čuchového a pod. Rozlišujeme neúmyselné, mimovoľné zapamätávanie a úmyselné, cieľavedomé zapamätávanie, pri ktorom ide o proces vedomého obnovovania alebo uvedomovania si predošlých udalostí, skúseností a informácií.

závislosť od poľa (*Field Dependence*) – koncept z oblasti kognitívnej kontroly vzťahujúci sa na úroveň, do akej je vnímanie objektu v priestore závislé od prostredia, v ktorom sa daný objekt nachádza. Vo všeobecnosti ľudia vykazujúci silnú závislosť od poľa sa zvyknú pri kognitívnom spracovaní stimulov príliš spoliehať na aspekty okolia, čo často skresľuje vnímanie objektu alebo javu.

zážitkové učenie sa (*Experiential Learning*) – učenie sa prostredníctvom skúsenosti. Jedna z edukačných paradigiem, v rámci ktorej sa učiteľ snaží sprostredkovať žiakom priamy zážitok, pričom následne žiaci cieľovou a riadenou reflexiou tento zážitok transformujú do formy vedomostí, zručností alebo postojov.

zdrojová pamäť (*Source Memory*) – pamäť týkajúca sa miesta a času, keď sa určitá udalosť odohrala. Druh epizodickej pamäti, keď si jedinec vybavuje zdroj naučenej informácie, napr. kedy a kde bola daná informácia naučená. Známa aj pod názvom kontextuálna pamäť, keďže jedinec si spomienku často vybavuje na základe kontextuálnej informácie (miesto a čas).

zhlukovanie (*Chunking*) – jedna z metakognitívnych pamäťových techník, pomocou ktorej jedinec z jednotlivých jednotiek informácií vytvára pre neho zmysluplné zhluky a dokáže tak značne zväčšiť predovšetkým rozsah krátkodobej pamäti. Vytváranie zhlukov informácií sa môže diať so všetkými druhmi informácií, napr. v prípade slov na základe ich významu alebo zvukových, gramatických a iných povrchových aspektov.

zmyslový orgán (*Sense Organ*) – anatomická štruktúra, ktorá poskytuje mozgu informáciu o špecifických zmenách vonkajšieho prostredia. Základnou jednotkou sú receptory, ktoré sú roztrúsené po celom tele. U človeka rozlišujeme nasledovné zmyslové orgány: oko (zmyslový orgán zraku), nos (zmyslový orgán čuchu), ucho (zmyslový orgán sluchu), koža (zmyslový orgán hmatu) a jazyk (zmyslový orgán chuti).

znaková komunikácia (*Manual Communication*) – podmnožina neverbálnej komunikácie. V procese komunikácie využíva gestá a znaky, ktoré sprostredkovávajú správu iným jedincom. Sú vyjadrené pohybmi a prijímané prevažne vizuálne (niekedy aj hmatovo), napr. hlásenie sa v škole ako signál učiteľovi, posunková reč nepočujúcich.

zóna aktuálneho vývinu (*Zone of Actual Development*) – aktuálny vývinový stupeň jedinca, v rámci ktorého dokáže jedinec riešiť úlohy samostatne, bez pomoci iných. Zóna aktuálneho výkonu znamená to, čo jedinec už dosiahol v rámci svojho vývinu, t.j., zahŕňa už plne rozvinuté funkcie a schopnosti. Pozri tiež zóna najbližšieho vývinu.

zóna najbližšieho vývinu (*Zone of Proximal Development*) – rozdiel medzi aktuálnym vývinovým stupňom (úlohy, ktoré jedinec dokáže riešiť samostatne) a potenciálnym vývinovým stupňom (úlohy, ktoré jedinec dokáže vyriešiť s pomocou iných). Ide o obdobie, ktoré tesne predchádza novej vývinovej etape, keď ľudský organizmus býva vnímavejší, citlivejší, pohotovejší zareagovať na externé podnety.

zovšeobecňovanie (*Generalization*) – myšlienková operácia, pri ktorej jedinec rozširuje platnosť určitého poznatku na všetky prípady v určitej oblasti, prípadne generuje poznatok, ktorý bude platiť univerzálne. Prenesenie odpovede naučenej na určitý podnet, na iný podobný podnet.

zovšeobecňovanie podnetu (*Stimulus Generalization*) – tendencia reagovať nielen na pôvodný podnet, ale taktiež na jemu podobné podnety. Ak je napríklad jedinec vedený k tomu, aby sa bál bieleho plyšového zajaca, bude sa báť aj podobných predmetov (napr. bielej hračkárskej myši). Opakom je diskriminácia podnetu.

zručnosť (*Skill*) – šikovnosť alebo obratnosť, ktorú jedinec nadobúda a rozvíja prostredníctvom tréningu alebo praxou. Ide o naučenú zdatnosť vykonávať úlohu s predurčeným výsledkom. Úspešné osvojenie si zručnosti je podmienené opakovaným tréningom. Po zvládnutí danej zručnosti si ju jedinec dokáže zapamätať na dlhú dobu.

zvládanie (*Coping Behavior*) – proces vyrovnávania sa s náročnými situáciami, vyžadujúci úsilie na riešenie personálnych alebo interpersonálnych problémov. Cieľom zvládania je ovládnuť, minimalizovať, redukovať alebo tolerovať stres alebo konflikt, teda požiadavky, ktoré ťažko doliehajú na jedinca. Psychológia charakterizuje dve základné stratégie zvládania stresu, a to zameranie sa na problém a zameranie na emócie, z ktorých sa následne odvodzujú ďalšie stratégie.

Použitá literatúra

ANTON, M., 2004. *Refrakční vady a jejich vyšetřovací metody*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů. ISBN 80-701-3402-X.

ARIELY, D., 2008. *Predictably irrational: The hidden forces that shape our decisions*. New York: HarperCollins. ISBN 978-0-06-135324-6.

BAČOVÁ, V. (Ed.), 2012. *Rozhodovanie a usudzovanie III. Aspekty, javy aplikácie*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV. ISBN 978 80 88910.

BAČOVÁ, V., 2010. Psychológia posudzovania a rozhodovania. In: V. BAČOVÁ, ed. *Rozhodovanie a usudzovanie* [online]. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV. ISBN 978-80-88910-30-5. [cit. 2014-09-10]. Dostupné na internete: http://www.psychologia.sav.sk/upload/VB_RaU_2010.pdf

BARON, J., 2007. *Thinking and deciding*. New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0521680433.

BAVOLÁR, J., 2012. *Úvod do psychológie rozhodovania*. Košice: UPJŠ. ISBN 978-80-7097-901-3.

BLESS, H., FIEDLER, K., STRACK, F., 2004. *Social cognition: How individuals construct social reality*. New York: Psychology Press. ISBN 0-86377-828-3.

BOROŠ, J., 2002. *Úvod do psychológie*. Bratislava: IRIS. ISBN 8089018351.

BOROŠ, J., ONDRIŠKOVÁ, E., ŽIVČICOVÁ, E., 1999. *Psychológia*. Bratislava: Iris. ISBN 80-88778-87-5.

ČAVOJOVÁ, V., BALLOVÁ-MIKUŠKOVÁ, E., BELOVIČOVÁ, Z. (Eds), 2011. *Chápanie duševných stavov v kontexte kognitívneho vývinu*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV. ISBN 978-80-88910-32-9.

DEMETRIOU, A., 1992. *Neo-Piagetian Theories of Cognitive Development: implications and applications for education*. London: Routledge. ISBN 0-203-97780-7.

DILLENBOURG, P., 1999. *Collaborative Learning: Cognitive and Computational Approaches. Advances in Learning and Instruction Series*. New York: Elsevier Science, Inc. ISBN 0080430732.

DIMATTIES, M. E. Understanding Sensory Integration. In *Learning Disabilities Online* [online]. 2010 [cit. 2014-09-19]. Dostupné na internete: <http://www.ldonline.org/article/5612/>>

DOBEŠ, M., 2005. *Základy neuropsychológie*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV. ISBN 80-967182-4-X.

DOČKAL, V. 2012. Meranie v psychológii. In: *E-psychologie*. Roč. 6, č. 4. s.27-38. dostupné na internete: <http://e-psycholog.eu/clanek/164> ISSN 1802-8853.

ENCYKLOPEDICKÝ ÚSTAV SAV, *Encyclopaedia Beliana (A-Belk)*. Banská Bystrica: Veda, vydavateľstvo SAV a Stredoslovenské vydavateľstvo, a. s., 1999. ISBN 80-224-0554-X

FERJENČÍK, J., 2010. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-815-9.

FESTINGER, L., 1962. Cognitive dissonance. In: *Scientific American*, Roč. 4, č. 207, s. 93–107. ISSN 0036-8733.

FESTINGER, L., 1957. *A Theory of Cognitive Dissonance*. California: Stanford University Press. ISBN 9780804709118.

FULCHER, E., 2003. *Cognitive Psychology*. Exeter UK: Learning Matters Ltd. ISBN 1903337135.

GAVORA, P., ZÁPOTOČNÁ, O., 2003. Gramotnosť: Vývin a možnosti jej didaktického usmerňovania. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-1869-8.

GILL, T. G., HICKS, R. C., 2006. Task Complexity and Informing Science: A Synthesis. In: *Informing Science Journal*. Roč. 9, s. 2-30. ISSN 1521-4672.

GOLDENSON, R. M., 1984. *Longman dictionary of psychology and psychiatry*. New York: Longman, ISBN 978-0582282575.

HALAMA, P., 2011. *Princípy psychologickéj diagnostiky*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave. ISBN 80-8082-032-5.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H., 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-303-X.

HASELTON, M. G., NETTLE, D., ANDREWS, P. W., 2005. The evolution of cognitive bias. In: D. M. BUSS, ed. *The Handbook of Evolutionary Psychology*. Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc., s. 724–746. ISBN 978-0471264033.

HELDOVÁ, D., KAŠIAROVÁ, N., TOMENGOVÁ, A., 2011. *Metakognitívne stratégie rozvíjajúce procesy učenia sa žiakov*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum. ISBN 978-80-8052-372-5.

HERETIK, A. a kol., 2007. *Klinická psychológia*. Nové Zámky: Psychoprof. ISBN 978-80-89322-00-8.

HOMOLOVÁ, P., 2011. Časové perspektivy v české společnosti In: Naše společnost. Roč. 9, č. 2, s. 33-44. dostupné na internete: <http://cvvm.soc.cas.cz/2011-2/casove-perspektivy-v-ceske-spolecnosti>. ISSN 23361646.

HORT, J., RUSINA, R., 2007. *Paměť a její poruchy*. Praha: Jessenius Maxdorf. 422 s. ISBN 978-80-7345-004-5.

HORT, V., HRDLÍČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E. a kol., 2000. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-472-9.

HOŠEK, D., 2001. *Kooperativní a kolaborativní učení* [online]. [cit. 2014-09-10]. Dostupné na: http://it.pedf.cuni.cz/strstud/edutech/2001_Kolabor_Hosek/INDEX.HTM.

JOHNSON, M. K., HASHTROUDI, S., LINDSAY, D. S., 1993. Source Monitoring. In: *Psychological Bulletin*. Roč. 114, č. 1, s. 3-28. ISSN 0033-2909.

KAHNEMAN, D., 1973., *Attention and Effort*. NJ: Prentice Hall. ISBN 0-13-050518-8.

KAHNEMAN, D., TVERSKY, A., 1972. Subjective probability: A judgment of representativeness. In: *Cognitive Psychology*. Roč. 3, č. 3, s. 430–454. ISSN 1551-6709.

KAY, A. R., 1992. *Collaborative Learning through Computer Conferencing*. New York: The Najaden Papers, Springer-Verlag.

KIPS, M., 2005. *Didaktika*. Bratislava: Slovenská vedecká spoločnosť pre telesnú výchovu a šport. ISBN 80-89075-25-8.

KOVALČÍKOVÁ, I., 2010. *Kognitívna stimulácia individuálnych edukačných potrieb žiaka zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove. ISBN 978-80-555-0197-0.

KUBÁNI, V., 2010. *Všeobecná psychológia*. Prešov: PU. 157 s. ISBN 978-80-555-0172-7.

KUBÁNI, V., 2011. *Psychológia práce* [online]. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-0318-9. [cit. 2014-09-10]. Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/elpub2/FHPV/Kubani6>.

KULHÁNKOVÁ, E., MÁLKOVÁ, G., 2008. Fonematické uvědomování a jeho role ve vývoji gramotnosti. In: *E-psychologie*. Roč. 2, č. 4. s.24-37. Dostupné na internete: <http://e-psycholog.eu/clanek/37> ISSN 1802-8853.

KULIŠŤÁK, P. 2011. *Neuropsychologie*. Praha: Portál. 384s. ISBN 9788073678913

KURIC, I., *Umelá inteligencia* [online]. [cit. 2014-09-10]. Dostupné na internete: <http://fstroj.utc.sk/journal/sk/48/48.htm>.

LEBEER, J., 2006. *Programy pro rozvoj myšlení dětí s odchýlkami vývoje*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-103-4.

LEDNICKÝ, A., DOLEŤAJOVÁ, L., 2002. *Rozvoj koordinačných schopností*. Bratislava: Slovenská vedecká spoločnosť pre telesnú výchovu a šport. ISBN 80-89075-13-4.

LEE, S. W., (Ed.), 2005. *Encyclopedia of school psychology*. New York: Sage Publications. ISBN 978-0761930808.

LEZAK, D. M., HOWIESON, B. D., LORING, W. D., 2004. *Neuropsychological assessment*. New York: Oxford university press. ISBN 978-0195395525.

LIPTÁKOVÁ, L., VUŽŇÁKOVÁ, K., 2009. *Dieťa a slovtvorba*. Prešov: PF PU. ISBN 978-80-555-0072-0.

LONGO, L., BARRETT, S., 2010. A computational analysis of cognitive effort. In: *Lecture Notes in Computer Science*. Roč. 5991, s. 65-74. ISSN 0302-9743.

LOVAŠ L. a kol., 2011. *Osobné a situačné kontexty sebakontroly*. Košice: UPJŠ. ISBN: 978-80-7097-923-5.

MARRAFFA, M., 2004. Theory of Mind. In *Internet Encyclopedia of Philosophy* [online]. [cit. 2014-06-08]. Dostupné na internete: <<http://www.iep.utm.edu/theomind/>>. ISSN 2161-0002.

McNAMARA, T. P. 2005. *Semantic Priming: Perspectives from Memory and Word Recognition*. New York: Psychology Press Taylor & Francis Group. ISBN: 1-84169-079-1

MCDUGALL, W., 2009. *An introduction to social psychology*. New York: Courier Dover Publications. ISBN 978-0559969027.

NÁKONEČNÝ, M., 1997. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0625-7.

ONDRUŠEK, D., LABÁTH, V., 2007. *Tréning? Učenie zážitkom*. Bratislava: PDSC. ISBN 978-80-969431-4-2.

PARKIN, A. J., 2013. *Essential Cognitive Psychology*. East Sussex, UK: Psychology Press. ISBN 978-0863776731.

PAVLOVIČOVÁ, G., 2012. *Niektoré kľúčové názory na rozvoj matematických predstáv*. Nitra: UKF. ISBN 978-80-558-0127-8.

PEČENÁK, J., 2001. Kognitívne poruchy v súčasnej psychiatrii. In: *Kognitívne vedy IV. Mozog a kognícia*. Zborník prednášok zo seminára na počesť Dr. Petra Fedora. Bratislava: STU. s. 52 – 59.

PIAČEK, J., KRAVČÍK, M., 1999. *Filit: Otvorená filozofická encyklopédia* [online]. Univerzita Komenského. [cit. 2014-09-10]. Dostupné na: <http://dai.fmph.uniba.sk/~filit/fil/fil.html>.

PLHÁKOVÁ, A., 2007. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Grada. ISBN: 978-80-2001-499-3.

POLDRACK, R., 2012. *Cognitive Atlas* [online]. The National Institute of Mental Health. [cit. 2014-09-10]. Dostupné na: <http://www.cognitiveatlas.org>.

PRAŠKO, J. a kol., 2009. *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-558-5.

PREISS, M., KUČEROVÁ, H. a kol., 2006. *Neuropsychologie v psychiatrii*. Praha: Grada. ISBN 80-7013-399-8.

PREISS, M. a kol., 1998. *Klinická neuropsychologie*. Praha: Grada. ISBN 8071694436.

PREISS, M., KUČEROVÁ, H. a kol., 2006. *Neuropsychologie v neurologii*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1460-4 40.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., 2008. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 9788073674168.

Psychology Glossary [online]. AlleyDog LLC, 1998. [cit. 2014-08-17]. Dostupné na: <http://www.alleydog.com/glossary/psychology-glossary.php>.

RÁCZOVÁ, B., 2011. *Vývinové aspekty sebakontroly*. Košice: UPJŠ. ISBN 978-80-7079-924-2.

REBER, A. S., 1995. *The Penguin dictionary of psychology*. New York: Penguin Press. ISBN 978-0141030241.

RUISELOVÁ, Z. a kol., 2009. *Kontrafaktové myslenie a osobnosť*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV. ISBN 978-80-88910-27-5.

RUSSELL, J. L., WEBB W. G. 2009., *Mozek a řeč*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-464-9.

RUSSELL, S. J., NORVIG, P., 2003. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. New Jersey: Prentice Hall. ISBN 0-13-790395-2.

ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D., 2008. *Detská klinická psychologie*. Praha: Grada. ISBN 8071695122.

SHANKER, J. L., COCKRUM, W., 2008. *Locating and Correcting Reading Difficulties*. Boston: Pearson Education Inc. ISBN 01-3172-240-9.

Speech and Language Developmental Milestones [online]. National Institute of Deafness and Other Communication Disorders, Sept. 2010. [cit. 2014-09-10]. Dostupné na: <http://www.nidcd.nih.gov/health/voice/pages/speechandlanguage.aspx>.

STANČÁK, A., 1996. *Klinická psychodiagnostika dospělých*. Nové Zámky: Psychoprof. ISBN 80-967148-5-6.

STEEL, P., BROTHEN, T., WAMBACH, C., 2001. Procrastination and personality, performance and mood. In: *Personality and Individual Differences*, vol. 30, p. 95-106. ISSN 0191-8869.

STERNBERG, R. J., 2002. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-376-5.

SVOBODA, M., 2010. *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-706-0.

SVOBODA, M., VÁGNEROVÁ, M., 2009. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-566-0.

TAYLOR, S., WOODY, S., KOCH, W. J., MCLEAN, P., PATERSON, R. J., & ANDERSON, K. W., 1997. Cognitive restructuring in the treatment of social phobia. In: *Behavior Modification*, Roč. 21, s. 487-511. ISSN 1552-4167.

THOMPSON, W. L., SLOTNICK, S. D., BURRAGE, M. S., KOSSLYN, S. M., 2009. Two Forms of Spatial Imagery. Neuroimaging Evidence. In: *Psychological Science*. Roč. 20, č. 10, s. 1245-1253. ISSN 0956-7976.

TOWNSEND, J. T., 1990. Serial vs. Parallel Processing: Sometimes they look like Tweedledum and Tweedledee but they can (and should) be distinguished. In: *Psychological Science*. Roč. 1, č. 1, s. 46-54. ISSN 0956-7976.

TULEYA, L. G. (Ed.), 2007. *Thesaurus of psychological index terms* (11th ed.). Washington, DC: American Psychological Association.

USTOHALOVÁ, T., 2012. *Efektívna integrácia v základnej škole*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave. ISBN 978-80-8052-410-4.

VÁGNEROVÁ, M., 2007. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum. ISBN 978-8024608419.

VANDENBOS, G. R., 2007. *APA Dictionary of Psychology*. Washington: American Psychological Association. ISBN 978-1591473800.

WALKER JR, A. (Ed.), 1994. *Thesaurus of psychological index terms*. Wash-

ington: American Psychological Association. ISBN 978-1557987754.

WEINER, I. B., CRAIGHEAD, W. E. 2010. *The corsini encyclopedia of psychology (4 volume set)*. New York: John Wiley & Sons. ISBN 978-0470170243.

YAP A. J., TONG E. M. W., 2009. The Appraisal Rebound Effect: Cognitive Appraisals on the Rebound. *Personality and Social Psychology Bulletin*. Roč. 35, č. 9, s. 1208-1219. ISSN 1552-7433.

YAP, A. J., TONG, E. M. W., 2009. The Appraisal Rebound Effect: Cognitive Appraisals on the Rebound. *Personality and Social Psychology Bulletin*. Roč. 35, č. 9, s. 195-221. ISSN 1552-7433.

